

ชับใน

กระดาษทองอังกฤษสีต่าง ๆ ที่บุระหว่างกาบหยวก กับหยวกที่แทงลายแล้ว เพื่อคัดลายให้เด่นชัดขึ้น.

ชับหนุนทอง

วิธีการรองพื้นด้วยสีต่าง ๆ ก่อนใช้ทองปิดทับในงาน จิตรกรรมเพื่อให้เกิดประกายสีทองแตกต่างกันตาม สีที่รองพื้นนั้น ๆ

ช่าง

ดู *คดสร้าง* และ *ทับเกษตร*.

ชุ้ม

สิ่งก่อสร้างขึ้นเป็นส่วนประกอบของอาคาร เช่น ชุ้มของประตูหน้าต่างโบสถ์และวิหาร หรือเป็น เครื่องประดับตกแต่งทางเข้าออก เช่น ประตู ศาสนสถาน ประตูเมือง ประตูวัง หรือชุ้มเจดีย์ เช่น ชุ้มทิศ ชุ้มคูหา นอกจากนั้นยังมีชุ้มประดับ สิ่งอื่น ๆ เช่น ชุ้มเสมา ชุ้มเรือนแก้ว

ชุ้มนอกจากจะเรียกตามที่ตั้งของชุ้มดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังเรียกตามรูปแบบของชุ้มอีก อย่างหนึ่ง เช่น ชุ้มทรงมณฑป ชุ้มทรงมงกุฎ ชุ้มทรงบันแถลง ชุ้มทรงกุบ ชุ้มทรงเศศ

ชุ้มบางแบบใช้ประดิษฐานรูปประติมากรรม เช่น ชุ้มแม่พระธรณีบีบมวยผม ชุ้มบางแบบสร้างขึ้นเป็นการชั่วคราวเพื่อเฉลิมฉลองในบางโอกาส เช่น ชุ้มรับเสด็จ ชุ้มวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ตัวอย่างชุ้มที่เรียกตามรูปแบบ เช่น

ชุ้มเสมาที่กำแพงแก้ววัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
กรุงเทพมหานคร

ชุ้มทรงมงกุฎที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กรุงเทพมหานคร

ซุ้มทรงเทริด ซุ้มที่มีรูปใบระกาสูงเรียงกัน
 ประดับอยู่บนกรอบซุ้ม คล้ายเทริดซึ่งเป็นศิราภรณ์
 แบบหนึ่ง เช่น ซุ้มทรงเทริดที่เรือนธาตุของเจดีย์
 วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ซุ้มทรงเทริดที่เรือนธาตุของเจดีย์วัดป่าสัก
 จังหวัดเชียงราย

ซุ้มทรงมณฑป ซุ้มที่จำลองลักษณะของ
 หลังคาอาคารที่เป็นทรงมณฑป หรือทรงบุษบก
 คือหลังคาเอนลาดชันเป็นชั้นลดหลั่นกันอยู่ใน
 ทรงจอมแห โดยปกติจะมี ๓ หรือ ๕ ชั้น หลังคา
 แต่ละชั้นมีบันแถลงประจำอยู่ตรงศูนย์กลางของ
 หลังคาทั้ง ๔ ด้าน เหนือย่อเก็จเชิงกลอนต่อจาก
 หลังคาชั้นบนสุดเป็นรูปทรงระฆัง ถัดขึ้นไปเป็น

เหม บัวกลุ่มเถา ปลี ลูกแก้ว ปลียอด และเม็ด
 น้ำค้างหรือทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ตามลำดับ เช่น ซุ้ม
 ทรงมณฑปของประตูอาคารในสมัยอยุธยาที่พระ
 วิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี ซุ้มประตู
 มณฑปของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรม-
 มหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

ซุ้มทรงบันแถลง ซุ้มที่มีรูปทรงสามเหลี่ยม
 เหมือนหน้าบัน อยู่เหนือประตูหน้าต่างหลังคา
 มณฑปหรือบุษบก เช่น ซุ้มหน้าต่างของพระที่นั่ง
 อมรินทรวินิจฉัยมโหฬรายพิมาน ในพระบรม-
 มหาราชวัง ซุ้มของพระอุโบสถวัดราชนัดดาราม
 กรุงเทพมหานคร

ซุ้มทรงบันแถลงขนาดเล็กหรือซุ้มรังไก่อ
 ที่หลังคามณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ซุ้มทรงบันแถลงขนาดเล็กหรือซุ้มรังไก่อ (ภาพขยาย)
ที่หลังคามณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ถ้าเป็นซุ้มทรงบันแถลงขนาดเล็ก มักเรียกว่าซุ้มรังไก่อ อยู่ชานาบซุ้มทรงบันแถลงขนาดใหญ่ เช่น ที่หลังคามณฑปพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ซุ้มทรงปราสาท ซุ้มที่หลังคามีลักษณะเป็นชั้นลดหลั่น แต่ละชั้นมีซุ้มทรงบันแถลงและซุ้มรังไก่อประจำอยู่เช่นเดียวกับซุ้มทรงมณฑป ส่วนบนสุดของซุ้มมียอดเป็นปราสาท เช่น ส่วนยอดของเมรุทิศและเมรุราชของวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประตูชั้นนอกของพระบรมมหาราชวังในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ประตูวิมานเทเวศร์ เข้าใจว่าได้แบบอย่างมาจากกรุงศรีอยุธยา

ซุ้มทรงเทศ ซุ้มที่มีรูปแบบจากอิทธิพลศิลปะต่างประเทศ มีประเทศจีนและประเทศอื่นๆ ในยุโรป เป็นต้น ซุ้มทรงเทศมักทำเป็นรูปดอกไม้ใบไม้ประดับเป็นกรอบหรือประดับอยู่บนหน้าต่างหรือประตูพระอุโบสถพระวิหาร เช่น ซุ้มประตูหน้าต่างของพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร พระอุโบสถและพระวิหารวัดมเหยงคณ์ พระวิหารพระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

ซุ้มทรงเทศของหน้าต่างพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร
กรุงเทพมหานคร

ซุ้มทรงหน้านาง ซุ้มรูปวงโค้งคล้ายกรอบกะบังหน้าของนางละคร พบมากในศิลปะสุโขทัย เช่น ที่เจดีย์ประจำทิศประธานของพระศรีมหาธาตุวัดมหาธาตุ อำเภอเมืองเก่า ที่เจดีย์รายบางองค์ภายในวัดเจดีย์เจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย.

ซุ้มคูหา

ซุ้มเหนือช่องทางเข้าสู่ห้องภายในพระเจดีย์และพระปราสาท ซึ่งมักมีพระพุทธรูปหรือพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ภายใน เช่น ซุ้มทางเข้าเรือน

ซุ้มทรงหนานางที่วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย

ธาตุของพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง อำเภอกศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซุ้มทางเข้าพระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร.

ซุ้มจระนำ

ซุ้มที่มีลักษณะเหมือนเรือนขนาดเล็ก สร้างติดอยู่กับด้านสกัดของเรือนใหญ่ หลังคาเป็นทรงคฤหาหรือหลังคายอด เสาของซุ้มจระนำจะเป็นเสาลอยก็ได้ เช่น ซุ้มจระนำพระพุทธรณภูมิตร หน้าพระ

ซุ้มคูหาที่พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

อุโบสถวัดอรุณราชวราราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ซุ้มจระนำท้ายพระวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีเจดีย์บรรจุอัฐิอยู่ภายใน ดังปรากฏในพงศาวดารว่า “เชิญพระอัฐิไปบรรจุที่ท้ายจระนำวิหารวัดพระศรีสรรเพชญ์” ซึ่งท้ายจระนำนี้คงหมายถึง ซุ้มจระนำ นอกจากนี้ยังมีซุ้มจระนำที่ทำเสาไว้ชิดผนังด้วย เช่น ซุ้มจระนำที่ประดิษฐานพระพุทธรูปตามเจดีย์บางองค์ ดังที่ส่วนฐานเหนือลานประทักษิณของเจดีย์วัดช้างล้อม อำเภอกศรีสขนาลัย จังหวัดสุโขทัย.

ซุ้มจระนำที่เจดีย์วัดช้างล้อม จังหวัดสุโขทัย

ผนังหรือกำแพงสำหรับวางเทียนหรือตะเกียงน้ำมันเพื่อให้แสงสว่าง ตัวอย่างเช่น ซุ้มประตูที่ด้านในของกำแพงชั้นในพระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี ฝาผนังภายในพระตำหนักคำหยาด จังหวัดอ่างทอง

นอกจากนี้ยังอาจสร้างเป็นซุ้มที่ยอดเสาไว้ ลักษณะเป็นช่องโปร่ง มีหลังคาคลุมกันฝน มักทำเป็นยอดแหลมคล้ายหัวเม็ด ภายในเป็นที่วางดวงประทีป ปัจจุบันใช้ตั้งโคมไฟฟ้า เช่น เสาซุ้มประทีปเมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร.

ซุ้มทิศ

ซุ้มที่สร้างประจำอยู่ที่ทิศประธานทั้งสี่ขององค์เจดีย์ ส่วนใหญ่เป็นแบบซุ้มทรงบันแถลงและมักมีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ภายในเช่นเดียวกับซุ้มจระนำ บางแห่งทำซุ้มทิศไว้เพียง ๓ ทิศ คือ ด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันตก และด้านทิศใต้ของเจดีย์ ส่วนทิศตะวันออกมักเป็นซุ้มคูหา เช่น ซุ้มทิศที่เจดีย์ประธานของวัดใหม่ประชุมพล อำเภอ นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

ซุ้มปรก

ซุ้มขนาดเล็กสำหรับพระสงฆ์แต่ละรูปพักอาศัยชั่วคราวในระหว่างอยู่ปรินิพพาน.

ซุ้มประทีป

ซุ้มขนาดเล็กมียอดแหลม เจาะเรียงรายไปตาม

ซุ้มประทีปที่พระนารายณ์ราชนิเวศน์ จังหวัดลพบุรี

ซุ้มเรือนแก้ว

ซุ้มที่สร้างขึ้นเป็นกรอบล้อมตามรูปพระวรกายของพระพุทธปฏิมาหรือภาพของพระพุทธเจ้า มีลักษณะประหนึ่งรัตนคฤหาหรือเรือนแก้ว รูปแบบของเรือนแก้วนี้ ช่างไทยนิยมทำเพื่อเน้นพุทธบารมีและเน้นทรวดทรงของพระวรกายในเชิงศิลปะด้วย เช่น ซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธชินราช ในพระวิหารหลวง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ที่มาของซุ้มเรือนแก้วนี้ ในพุทธประวัติกล่าวว่า เทวดาเนรมิตรรัตนคฤหาถวายพระพุทธเจ้าเพื่อประทับพิจารณาพระอภิธรรม หลังการตรัสรู้ นับเป็นมหาสถานแห่งหนึ่งในลัทธิมหาสถาน ช่างจึงเขียนภาพซุ้มให้มีลักษณะเป็นเรือนดังกล่าว เช่น

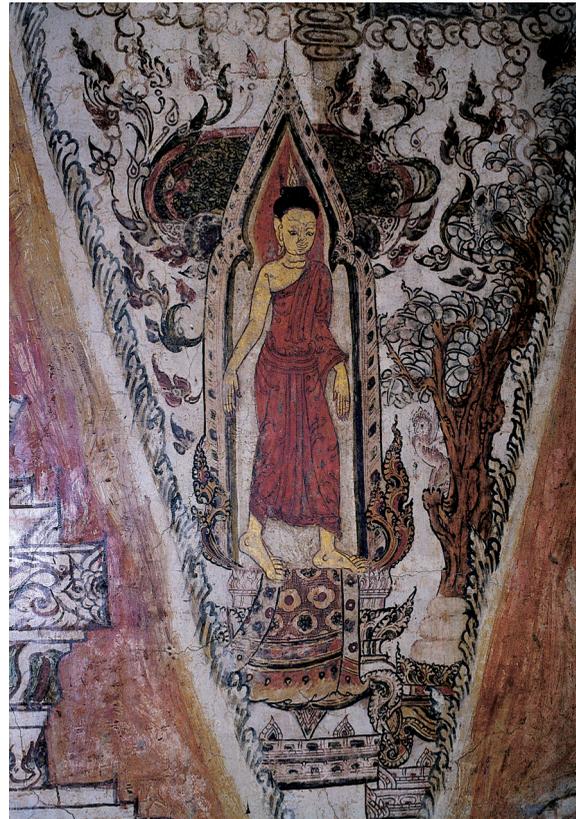
ซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธชินราช
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก

ภาพเขียนบนฝาผนังพระอุโบสถวัดเกาะแก้ว
สุทธาราม อำเภอมืองฯ จังหวัดเพชรบุรี

ในการสร้างพระพุทธรูปสมัยหลัง บางที่นิยมสร้างเรือนแก้วประดับพระพุทธรูปเพื่อความงดงามทางศิลปะสืบต่อกันมาด้วย.

ซุ้มเสมา

ซุ้มที่สร้างคลุมใบเสมา มีรูปแบบต่าง ๆ ประกอบด้วยฐานสำหรับตั้งซุ้มและใบเสมา ส่วนบนทำเป็นทรงต่างๆ เช่น ซุ้มทรงเจดีย์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซุ้มทรงกูปที่วัดสระเกศ ซุ้มทรงเกี่ยวที่วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร.

ซุ้มเรือนแก้วในภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ที่พระอุโบสถวัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี

ซุ้มทรงกูปที่พระอุโบสถวัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

เช็น

ตัวไม้ส่วนประกอบของฝาเรือนเครื่องผูกชนิดต่าง ๆ เช่นฝาขัดแตะ ฝาสำหรับวัด ฝาทอยโฆ่ง ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าเป็นซีก ๆ แล้วเหลาให้แบน สอดตามแนวนอนทะลุผ่านลำไม้ไผ่ที่เป็นลูกตั้งทุกลำตลอดฝาหัวและท้ายเช็นสอดเข้าไปในกรอบฝาทั้ง ๒ ข้างของกระเบาะฝา เช็นทำหน้าที่เป็นแกนในการขัดซี่แตะ เมื่อขัดแตะแล้วตรงใกล้ ๆ เช็นจะเป็นช่องโปร่งเพราะความโค้งของซี่แตะ ทำให้สามารถมองผ่านเข้าไปภายในได้ ดังนั้นฝาขัดแตะของเรือนบางหลังช่างจึงใส่ซิ่นไม้เล็ก ๆ อีกด้านละ ๑ ซิ่น

ขนาดไม้เช็นทั้งด้านบนและด้านล่างเพื่อให้ช่องที่โปร่งนั้นลดน้อยลง

ถ้าฝาขัดแตะมีลูกตั้งเป็นไม้จริง เช็นก็จะ เป็นไม้จริงแต่มีขนาดบางกว่าลูกตั้งและสอดเข้าไป ในลูกตั้งทั้ง ๒ ข้างเพียงเล็กน้อย ไม่สอดผ่านตลอดแบบเช็นไม้ไผ่ เช็นไม้จริงนี้ในฝาเรือน เครื่องลับชนิดฝาปะกนเรียกว่า ลูกนอน.

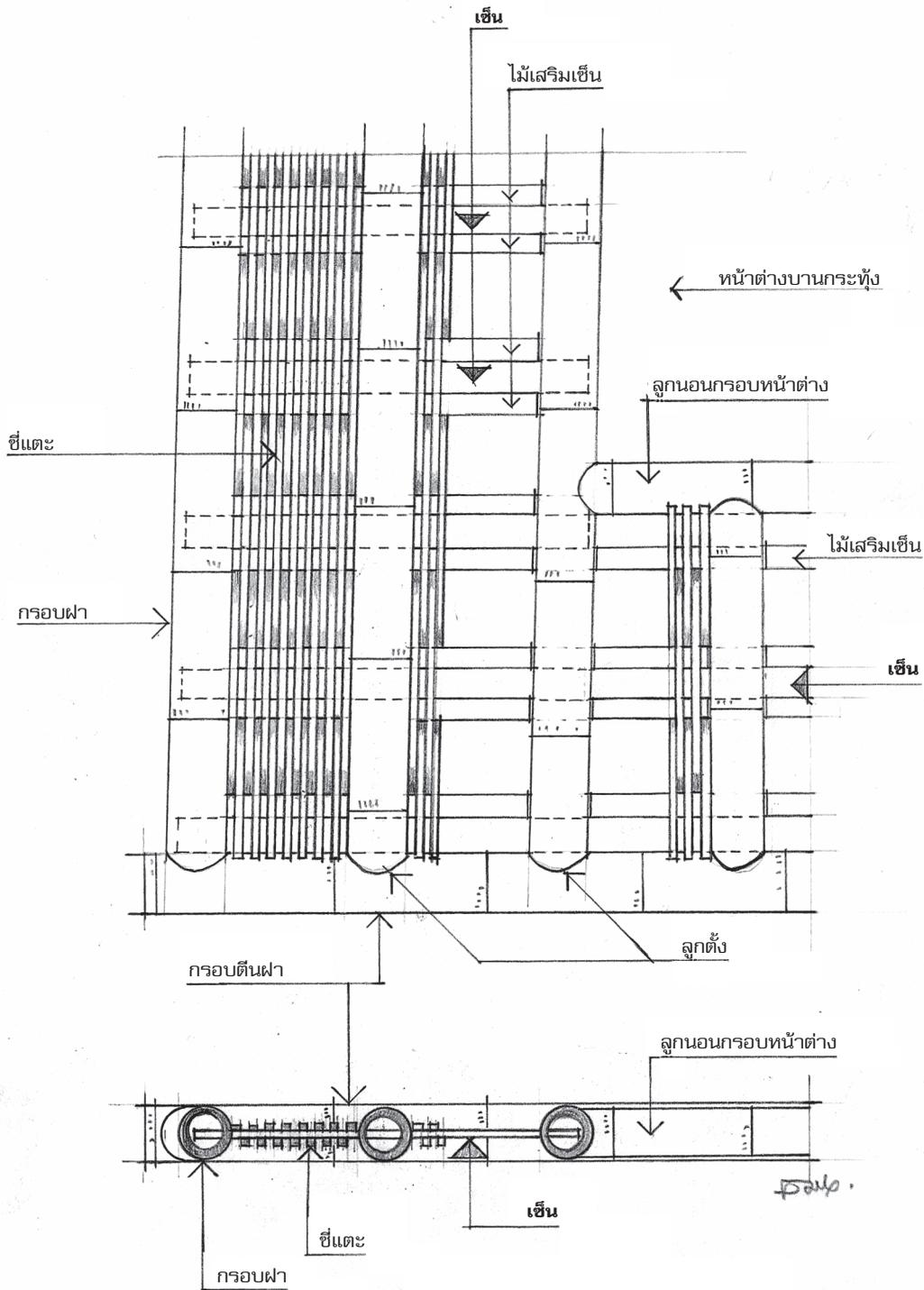
เซาะลาย

การทำให้เกิดร่องลึกในการแกะสลักลายบนแผ่นไม้ โดยวิธีหนึ่งใช้ส่วนปลายของสิ่วฉากขนาดเล็กกดตั้งฉากลงบนเนื้อไม้ตามแนวที่ต้องการ แล้วเฟล้ปลายสิ่วกดลงให้กินเนื้อไม้ตามแนวเดิมก็จะเกิดร่องลึกในตัวลาย อีกวิธีหนึ่งคือการเจียนด้านข้างของตัวลายพร้อมกับแกะหรือเซาะเอาเนื้อไม้ตรงช่องระหว่างตัวลายออกทำให้เกิดร่องลึกช่วยให้ตัวลายเด่นขึ้นจากพื้น.

เชิงหวาย

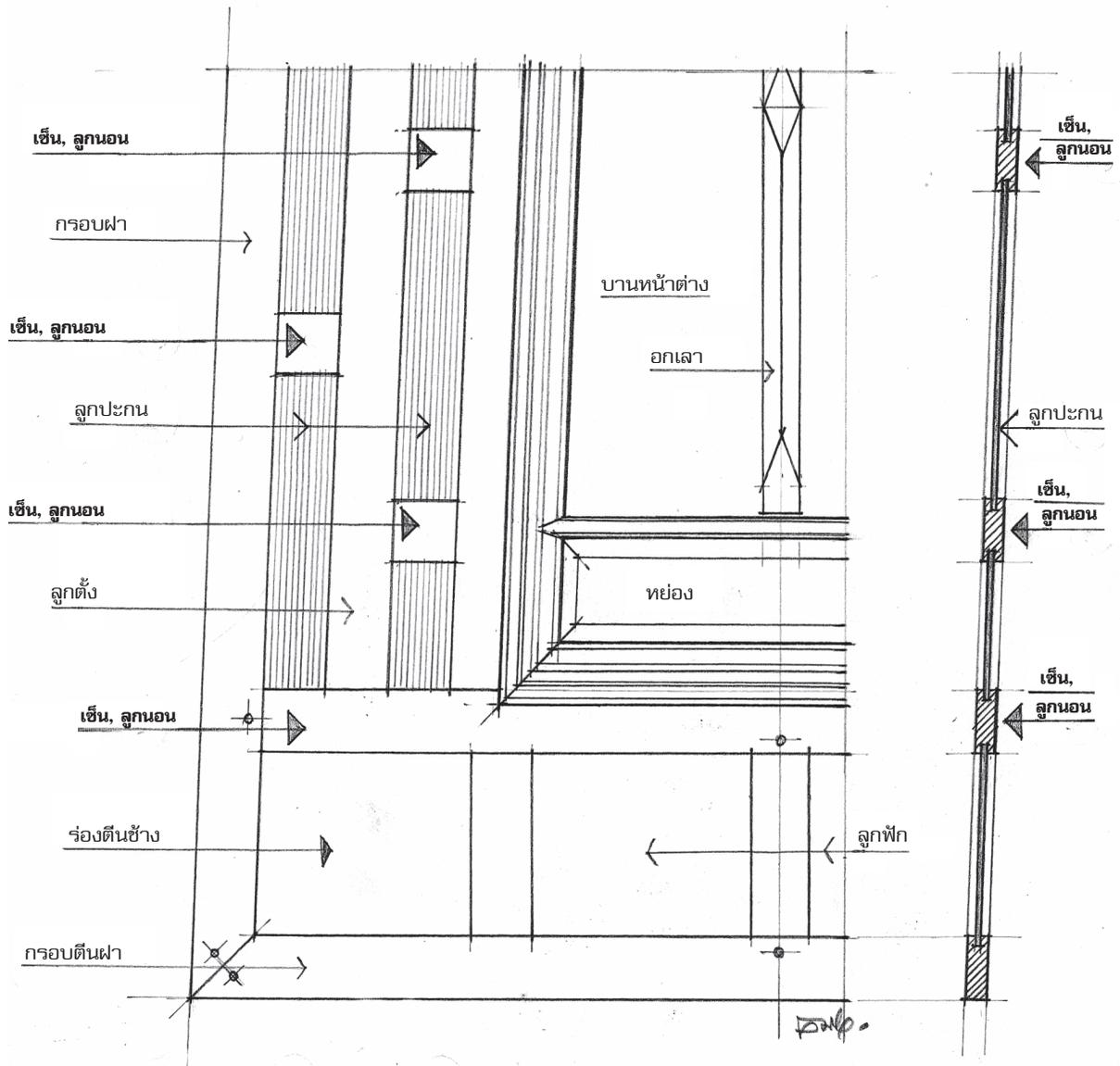
ชื่อฝีมือช่างเขียนซึ่งมีลักษณะเฉพาะ พบเป็นลายรดน้ำประดับบนตู้พระธรรม ลักษณะของลวดลายที่เขียนมีความงดงามแตกต่างไปจากฝีมือช่างอื่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จึงทรงเรียกว่า “ตู้พระธรรมฝีมือครูวัดเชิงหวาย” เพราะทรงทราบมาว่า ได้ตู้พระธรรมนี้มาจากวัดเชิงหวายกรุงเทพฯ.

ตู้ลายรดน้ำฝีมือครูวัดเชิงหวายมี ๒ ใบ แต่ละใบเขียนภาพตามลักษณะดังนี้

เช็นของฟาชัดตะแตะเรือนเครื่องผูก

เส้นหรือลูกรอนของฝาปะกน

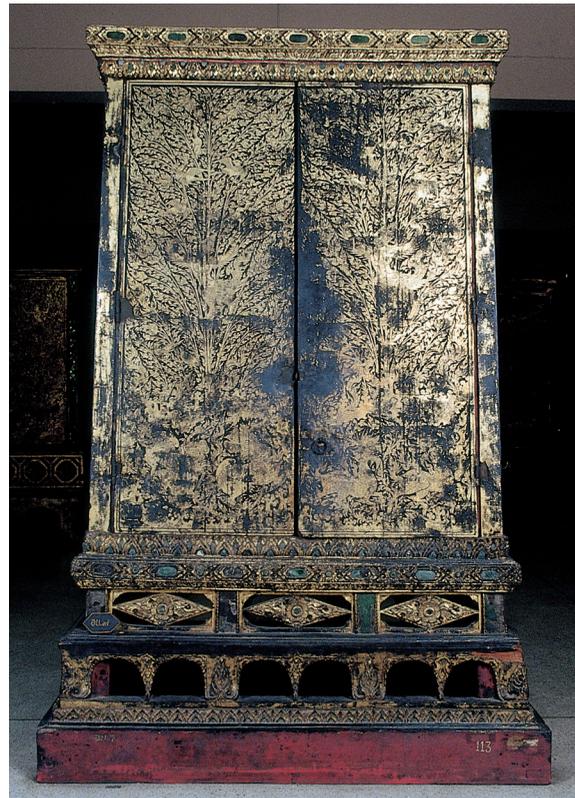

๑. ตู้ฐานสิงห์ลายกระหนกเปลวเครือวัลย์
 ลวดลายที่ฝาตู้ด้านหน้าช่วงล่างเป็น
 ลายกระหนกเปลวเครือวัลย์ ตอนบนเป็นภาพไม้
 ใหญ่ทอดกิ่งก้านอยู่เหนือเปลวลายกระหนก มีภาพ
 สัตว์ต่าง ๆ ตามธรรมชาติและสัตว์หิมพานต์อยู่ใน
 ระหว่างลวดลายอย่างสวยงามกลมกลืน มีความ
 เคลื่อนไหวในภาพทำให้เห็นความงามของธรรมชาติ
 และชีวิต มีภาพสิงโตจีน ๒ คู่ อยู่ช่วงล่างของตู้
 เป็นภาพเด่นทางด้านหน้า ส่วนทางด้านข้างขวามี
 ภาพกิลเลน ๓ ตัว และทางด้านข้างซึ่งมีภาพสิงโต
 จีน ๔ ตัว เป็นภาพเด่นประจำแต่ละด้าน ส่วน
 ด้านหลังลงรักดำตลอดทั้งฝา

๒. ตู้ฐานสิงห์ลายรวงข้าว
 ตู้ใบนี้มีภาพทั้ง ๔ ด้าน ฝาตู้ด้านหน้าที่
 เป็นบานปิดเปิดเป็นลายกระหนกเปลว ตรงกลาง
 เป็นภาพครุฑคาบแก้วข้างละ ๑ ภาพ ช่วงล่างเป็น
 ภาพสิงโตจีนข้างละ ๑ คู่ ฝาด้านข้างและด้าน
 หลังคล้ายกันคือ เป็นลายกระหนกรวงข้าวเคล้า
 ภาพสัตว์ต่าง ๆ มีภาพเด่นอยู่ช่วงล่างต่างกัน คือ
 ด้านขวาเป็นภาพราชสีห์ ๑ คู่ ด้านซ้ายเป็นคชสีห์
 ๑ คู่ ด้านหลังตรงกลางทำเป็นอกเลา และที่อกเลา
 นี้เขียนลวดลายด้วย ด้านซ้ายเป็นนรสิงห์และ
 นรสีห์ ด้านขวาเป็นกนิษฐและกนิรี.

ตู้ฐานสิงห์ลายกระหนกเปลวเครือวัลย์

ตู้ฐานสิงห์ลายรวงข้าว

เชียงใหม่

ชื่อกลุ่มช่างไม้จากเมืองเชียงใหม่ ประเทศจีน ซึ่งชาวอังกฤษเป็นผู้พาเข้ามาจากเมืองสิงคโปร์เพื่อมาทำงานในประเทศไทยประมาณปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่างเชียงใหม่ได้มาทำเครื่องเรือนเลียนแบบอังกฤษเพื่อไว้ขายในห้างของชาวอังกฤษในประเทศไทย นอกจากนั้นยังส่งไปขายที่สิงคโปร์ด้วย

ช่างเชียงใหม่มีระเบียบในการทำงาน รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ก็จัดทำเป็นพิเศษ ผู้ที่จะเป็นช่างสิบสกุลต้องใช้เวลาฝึกฝนและปฏิบัติงานนานหลายปีจึงจะเกิดความชำนาญและสามารถทำงานได้อย่างมีคุณภาพ ในด้านฝีมือช่างเชียงใหม่เน้นว่าเป็นช่างเครื่องเรือนที่มีฝีมือเยี่ยมที่สุด เพราะมีความสามารถพิเศษในการอบไม้ บากไม้ เข้าไม้เข้าเดือย ได้อย่างประณีตงดงามด้วยวิธีการอันเป็นเอกลักษณ์ของช่างเชียงใหม่โดยเฉพาะ เครื่องเรือนที่ผลิตออกมาจึงจัดว่าสวยงามเป็นเลิศและเป็นที่ยอมรับกันตลอดมา.

เชียงใหม่

ทวารบาลที่เป็นรูปเขียนหรือแกะสลักบนบานประตูผนังช่องประตูโบสถ์ วิหาร หรือบานประตูกำแพงวัด บางที่เรียก “เชียงใหม่” มีลักษณะไม่เหมือนเทวดาไทย คือมีหนวดเครายาว ถืออาวุธด้ามยาว การแต่งกายผิดไปจากโฉนละครของไทย ดังปรากฏในหนังสือ *ศาสน์สมเด็จพระเจ้า* ไว้ตอนหนึ่งว่า “อันเครื่องแต่งตัวเชียงใหม่ นั้นทำให้น่าสงสัยมาก หากจะดูแต่จำเพาะสิ่งที่เป็นของไทย ทั้งนั้น แต่ไม่มีรูปภาพไทยอย่างอื่นแต่งตัวเหมือนอย่างนั้น

เลยท่วงทีไปทางช่างแขกหรือจีน จึงได้ลองคลำถามพระเจนจันอักษรดู ได้ความว่าทางจีนก็มีรูปทำไว้ตามประตูเหมือนกันเรียกว่า “มิ่งซัน” แปลว่า เทวดารักษาประตู ไปทางพวกทวารบาละ เสียงไม่เข้าใกล้ เชียงใหม่ เชียงใหม่ จริกทาง อย่างไรเลย”

รูปเชียงใหม่ส่วนมากอยู่บนหลังสิงโต ซึ่งตามคติของจีนสิงโตมีหน้าที่เฝ้าตามประตูศาสนสถาน เช่น วัด โบสถ์ ศาลเจ้า เชียงใหม่ก็มีหน้าที่อย่างเดียวกัน อิริยาบถของเชียงใหม่โดยทั่วไปเป็นรูปยืน มือข้างหนึ่งจับที่ปลายเคราและมืออีกข้างหนึ่งถืออาวุธ เช่นรูปเชียงใหม่ที่ผนังซุ้มประตูพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ส่วนเชียงใหม่ที่ทำแปลกออกไปก็คือ เชียงใหม่ที่บานประตูใหญ่หน้าพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

เชียงใหม่ที่บานประตูพระมณฑป
ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

แข่งแซว

คนหนึ่งมือซ้ายถือสามง่าม มือขวาถือกริชเหยียบบนหลังจระเข้ อีกคนหนึ่งมือขวาถือโล่มือซ้ายถือดาบเหยียบบนหลังมังกร

คำว่า เชี่ยวกาง เท่าที่พบเก่าที่สุดมีในจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีว่าในปีจุลศักราช ๑๑๕๘ (พ.ศ. ๒๓๓๙) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้สร้างพระเมรุและมี “เชี่ยวกางประจำประตู”

คำว่า “เชี่ยวกาง” จะเกิดขึ้นได้อย่างไรยังไม่เป็นที่ยุติในหนังสือ *ภาษาไทย ภาษาจีน* ของนายเฉลิม ยงบุญเกิด อธิบายได้ว่า “เชี่ยวกาง น. รูปทวารบาล คือผู้รักษาประตู มักทำไว้สองข้างประตู เข้าใจว่ามาจากภาษาจีนอ่านว่า เซ่าก้ง (แต่จิว) แปลว่า ยืนยาม, ตูยาม, ชุ่มยาม ทวารบาลของจีนซึ่งเป็นเจ้าแห่งผีทั้งหลาย เชื่อกันว่าจะป้องกันภูติผีปีศาจไม่ให้ล่องล้าเข้าไปได้ ต่อมานิยมวาดรูปอวยซีจิง ซินชกโป๊เป็นทวารบาลวัดหรือศาลเจ้า เล่ากันว่าเมื่อพระเจ้าไท่จง (หลี่ซีปิ่น)

แห่งราชวงศ์ถังทรงประชวร ในขณะที่ทรงประชวรทอดพระเนตรเห็นแต่ปีศาจเป็นเนืองนิจ จึงได้ให้นายทหารเอกชั้นผู้ใหญ่ ๒ นายคือ อวยซีจิงและซินชกโป๊มายืนเฝ้าที่หน้าห้องบรรทม จึงเป็นประเพณีนิยมในการวาดรูปอวยซีจิงกับซินชกโป๊ไว้สองข้างประตูวัดและศาลเจ้า”

ส่วนพระยาโกษากรวิจารย์ (บุญศรีประกาศิริ) สันนิษฐานว่า “เชี่ยวกาง” น่าจะมาจากคำ “จั้นกางเสี้ยว” แล้วเรียกเพี้ยนไปเป็น “เชี่ยวกาง”.

แข่งแซว

๑. ลักษณะชายสังฆาฏิของพระพุทธรูปปฏิมา ซึ่งแยกเป็น ๒ แฉกยาวคล้ายหางนกแซงแซว.
๒. ลักษณะของชายธงซึ่งปลายแยกเป็น ๒ แฉกคล้ายหางนกแซงแซว เช่น ธงมหาราชน้อย ธงราชินีน้อย ธงเยาวราชน้อย.

จ

ฐาน

ที่ตั้งหรือที่รองรับอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรืออื่น ๆ อาจสร้างเป็นฐานชั้นเดียว หลายชั้นซ้อนกันขึ้นไป หรือสร้างเป็นช่วง ๆ เพื่อเสริมให้เห็นความสำคัญของสิ่งนั้นเป็นพิเศษ เช่น ฐานรองรับพระพุทธรูป และเทวรูป

ฐานมีหลายรูปแบบ มีทั้งที่ทำสืบทอดกันมาแต่โบราณและที่มีการปรับปรุงรูปแบบไปตามยุคสมัย แต่ละแบบมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น ฐานหน้ากระดาน ฐานบัวคว่ำบัวหงาย ฐานสิงห์.

ฐานกลีบบัว

ฐานที่ทำเป็นรูปบัวบาน ซึ่งต่างกับฐานบัวทึบหรือฐานบัวทึบซึ่งทำเป็นรูปบัวคว่ำและบัวหงาย

ฐานกลีบบัวที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับรูปเคารพโดยตรง เช่น พระพุทธรูปพระโพธิสัตว์ หรืออาจทำซ้อนไว้บนฐานแบบอื่น เพื่อยกระดับให้รูปเคารพนั้นสูงเด่นและงดงามยิ่งขึ้นก็มี. (ดู ฐานบัวทึบ, ฐานบัว, ฐานบัวคว่ำบัวหงาย, ฐานบัวทึบ ประกอบ).

ฐานเขียง

แท่นหรือฐานชั้นล่างสุด กรณีที่ตัวอาคารหรือวัตถุที่ตั้งอยู่บนฐานเดียว แท่นรองรับฐานนั้นก็เรียกว่า ฐานเขียง ฐานเขียงมีลักษณะเป็นพื้นที่หนาหรือบางขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย หากต้องการให้ตัวอาคารหรือวัตถุที่อยู่บนฐานมีความสูงก็ต้องทำฐานหลายชนิดซ้อนกัน และตามประเพณีฐานแต่ละอย่างเมื่อจะซ้อนกันต้องมีฐานอื่นคั่นกลางเช่น ฐานชั้นล่างเป็นฐานเขียงซ้อนด้วยฐานบัวทึบ และถ้าจะซ้อนด้วยฐานสิงห์จะต้องมีฐานเขียงคั่นระหว่าง

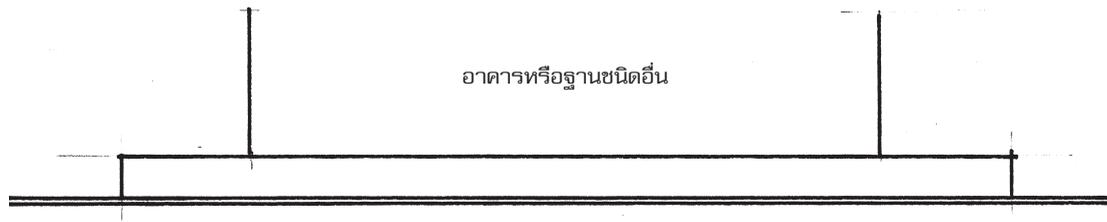
ฐานกลีบบัวของพระพุทธรูปในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
พระนคร กรุงเทพมหานคร

ฐานบัวทึบกับฐานสิงห์ด้วย ฐานเขียงที่คั่นระหว่างฐานนี้อาจจะมีรูปแบบเป็นฐานหน้ากระดานก็ได้.

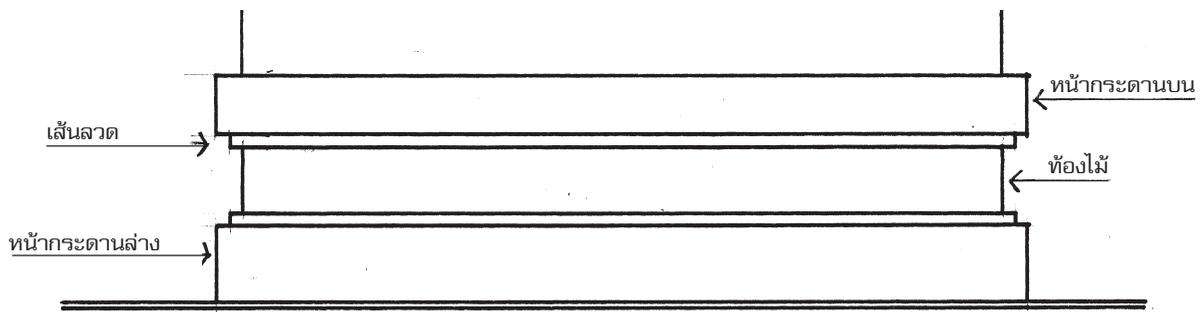
ฐานชุกชี

ฐานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปในกรณีที่พระพุทธรูปมิได้ประดิษฐานอยู่บนรัตนบัลลังก์ แต่ถ้าพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนรัตนบัลลังก์แล้วตั้งอยู่บนฐานเดี่ยว ๆ อีกทีหนึ่ง ฐานชั้นล่างเรียกว่า ฐานชุกชี แบบของฐานชุกชีเป็นแบบฐานเขียงเรียบ ๆ ก็มีแบบฐานหน้ากระดานหรือฐานบัวทึบก็มี ฐานชุกชีนี้จะมีพื้นที่รอบ ๆ องค์พระหรือรอบ ๆ รัตนบัลลังก์ สำหรับตั้งรูปพุทธสาวกหรือเครื่องเคารพบูชา ด้านหน้าของฐานชุกชีบางฐานจะยื่นด้านหน้าออกมา

ฐานบัว-ฐานไพที

ฐานเชิงทั่วไป

ฐานเชิงชนิดฐานหน้ากระดาน

มากกว่าด้านอื่น เพื่อให้ได้พื้นที่เพิ่มขึ้น ทำนองเดียวกับการย่อไม้ แต่เป็นการเพิ่มด้านหน้าเพียงด้านเดียว เรียกฐานที่ยื่นด้านหน้านี้อีกชื่อหนึ่งว่า ย่อเก็จ หรือ ยกเก็จ.

ฐานบัว, ฐานบัว, ฐานบัวคว่ำบัวหงาย, ฐานบัว

ฐานที่ทำเป็นรูปบัวคว่ำและบัวหงาย เพิ่มเติมจากฐานหน้ากระดาน.

ฐานบัวลูกแก้ว

ฐานบัวที่มีส่วนของท้องไม้ยื่นสูงขึ้น จึงมีการประดับลูกแก้วลักษณะต่าง ๆ ที่ท้องไม้นั้น เช่น ลูกแก้วอกไก่ ลูกแก้วปลายตัด.

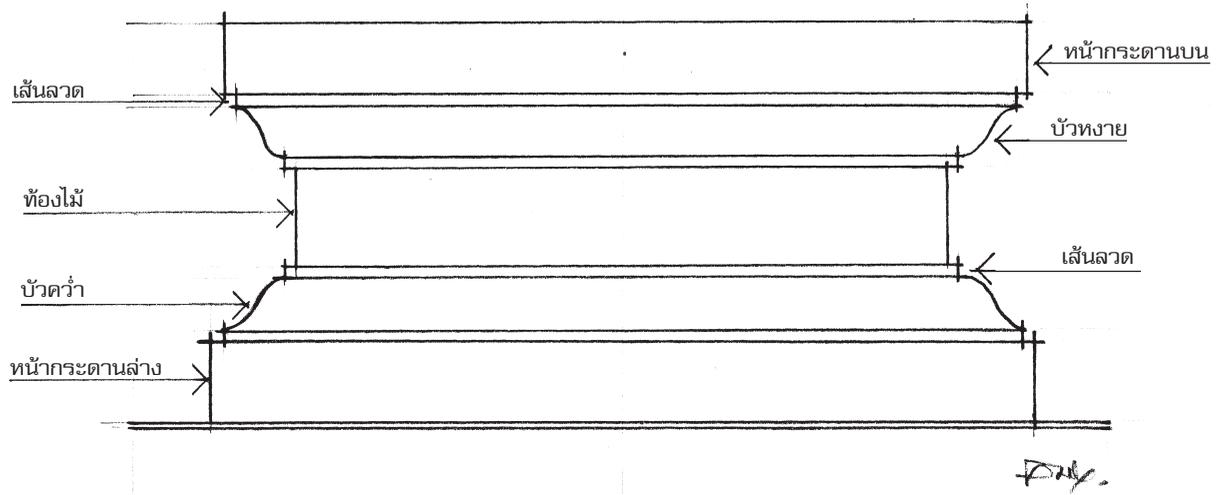
๓๕๔

ฐานบัวลูกฟัก

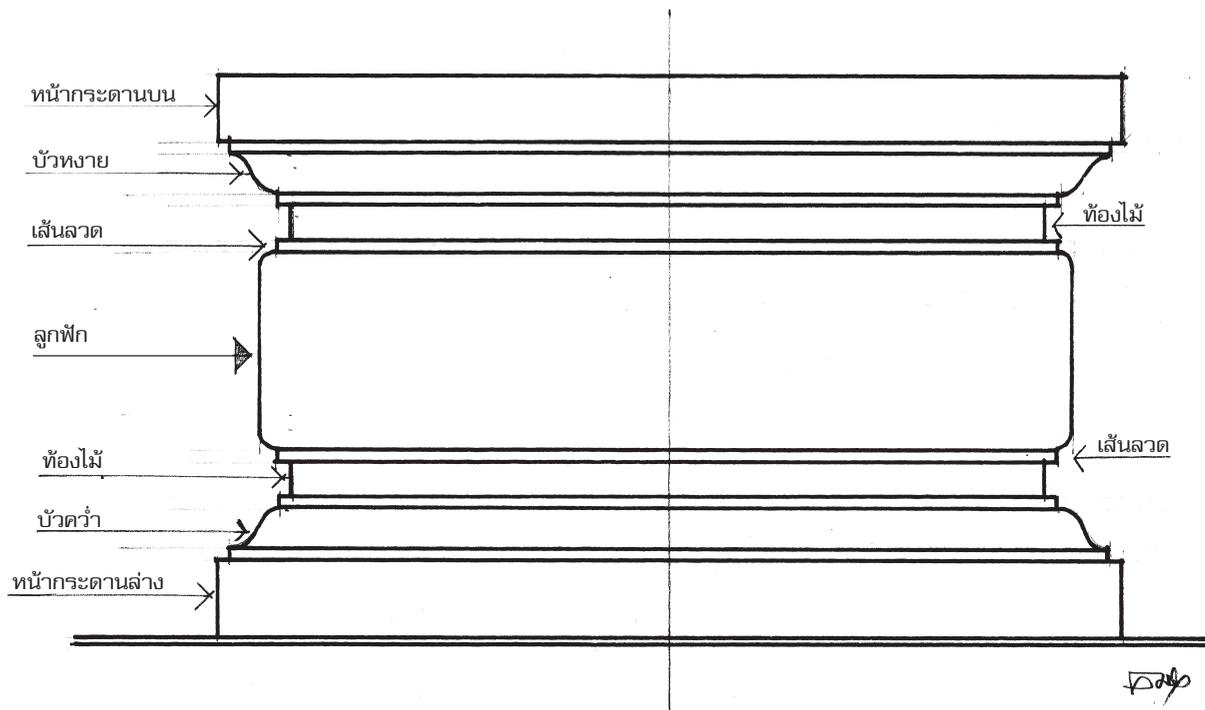
ฐานบัวที่ประดับลูกฟักนูนพื้นท้องไม้.

ฐานไพที

ฐานชนิดหนึ่งที่ก่อด้วยอิฐหรือหิน สูงจากพื้นดินขึ้นไป สำหรับรองรับอาคารศาสนสถานทั้งในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ มักสร้างให้สูงสมส่วนกับปูชนียสถานที่ฐานไพทีรองรับ โดยจะต้องสูงเกินกว่าระดับตา จนถึงสูงประมาณ ๓-๔ เมตร ถัดต่ำกว่านี้มักเรียกว่า “แท่น” หรือ “ฐาน” เช่น ฐานไพทีของปราสาทพระเทพบิดร พระมณฑป และพระศรีรัตนเจดีย์ ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่บนฐานเดียวกัน เป็นฐานสิงห์ยกพื้น ๓ ชั้น.

ฐานบัวทึบ, ฐานบัวทึบ

ฐานบัวลูกฟัก

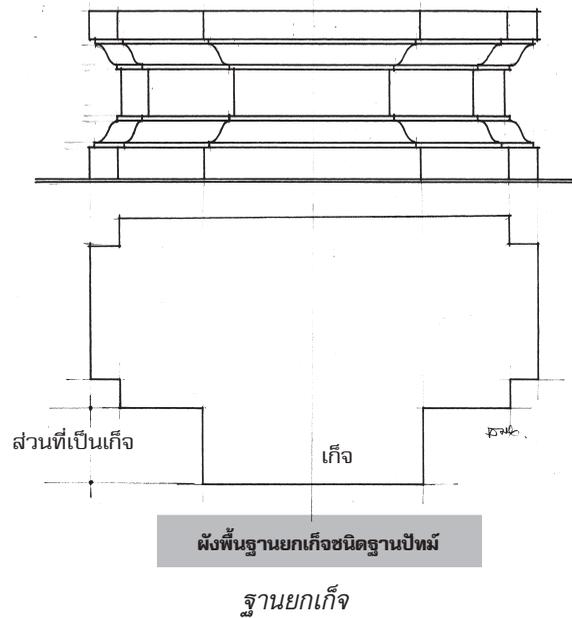
ฐานไฟทีของปราสาทพระเทพบิดร
ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

ฐานยกเก็จ

ฐานที่ทำกระเปาะหรือเก็จ ให้เกิดมุมเพิ่มขึ้น เช่น ฐานปัทม์หรือฐานสิงห์เมื่อทำกระเปาะหรือเก็จเพิ่ม จะเรียกว่า “ฐานปัทม์ยกเก็จ” หรือ “ฐานสิงห์ยกเก็จ”. (ดู เก็จ ประกอบ).

ฐานราก

โครงสร้างใต้ดินที่สำคัญที่สุดในงานสถาปัตยกรรม และงานวิศวกรรมโยธา ทำหน้าที่รับน้ำหนักของ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เช่น อาคาร สะพาน เป็นต้น
การทำฐานรากของงานก่อสร้างไทยโบราณ

มีหลายวิธี เช่น ใช้ไม้แกนแรง ถมหินถมทราย ถมกระเบื้อง อิฐหัก รวมทั้งการดำดินให้แน่น นอกจากนั้นยังมีการฝังโองหรือไทเป็นส่วนของ ฐานรากหรือใช้เสาเข็มรองรับด้วยก็มี

ตัวอย่างการใช้ไม้แกนแรงทำเป็นฐานราก เช่น ที่พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชญดาญาณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

การถมหิน ทราย อิฐหัก หรือการดำดินให้แน่นเป็นฐานราก เช่น ฐานรากของพระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร

การฝังโองหรือไทเป็นส่วนของฐานรากทำไว้ที่บรมบรรพต (ภูเขาทอง) วัดสระเกศ กรุงเทพมหานคร

ในปัจจุบัน ฐานรากมี ๓ แบบคือ

ฐานรากพืด ฐานรูปตัวที (T) หัวกลับใช้คอนกรีตเสริมเหล็กชนิด T. Beam หัวกลับ มีขนาดกว้าง หนา และยาว เสริมเหล็กและตอกเสา

เข็มที่มีขนาดและความถี่ห่างตามการคำนวณ

ฐานแผ่ ฐานที่แผ่เต็มพื้นที่จนสามารถรับน้ำหนักเฉลี่ยใต้อาคารหรือตึกนั้น ๆ ได้ อาจมีเสาเข็มสั้น ๆ ตอกรองรับหรือไม่มีก็ได้ ถ้าดินรับน้ำหนักได้ก็ไม่จำเป็นต้องตอกเสาเข็ม แต่ถ้าดินรับน้ำหนักไม่ได้ก็ต้องตอกเสาเข็มสั้นชนิดรับความผิธรองรับก่อน

ฐานหลุมเดี่ยว ฐานที่ขุดเป็นหลุม ๆ สำหรับรับน้ำหนักเสาหรือโครงสร้างส่วนบนของอาคารที่ถ่ายลงมาสู่ฐาน ได้แก่ ฐานเดี่ยว ฐานแผด ฐานตีนเป็ด ในแต่ละหลุมจะมีเสาเข็มไม้หรือคอนกรีตรองรับ แล้วแต่ประเภทของเสา เช่น เสาเข็มสั้นสำหรับรับแรงผิธรองรับ เสาเข็มยาวสำหรับรับแรงกด

ฐานหลุมเดี่ยวนี้ใช้เสาเข็มได้หลายประเภท เช่น เสาเข็มยาวซึ่งล่อกับที่ เสาเข็มอัดแรง เสาเข็มเจาะ เสาเข็มผิธรองรับ

ฐานรูปแบก

ฐานที่มีรูปประติมากรรมต่าง ๆ เช่น รูปเทพ มาร ยักษ์ กระบี่ ประดับโดยรอบ มักอยู่ที่ส่วนล่างของอาคารพระปรารักษ์หรือเจดีย์ และมีชื่อเรียกตามรูปประติมากรรมที่ประดับว่า ฐานเทพแบก ฐานมารแบก ฐานยักษ์แบก ฐานกระบี่แบก.

ฐานแวนฟ้า

ฐานแบบเดี่ยวหรือหลายแบบที่ทำซ้อนลดหลั่นกัน ตั้งแต่ ๒ ฐานขึ้นไป อาจประดับกระจกตามชื่อเรียก “แวนฟ้า” หรือไม่ประดับกระจกก็ได้ และอาจทำให้สูงเท่าใดก็ได้ตามความเหมาะสม ดัง

ฐานยักษ์แบกที่พระเจดีย์ทอง
ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุระยะทางไปพิษณุโลก พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ความว่า

“...พระมหาเจดีย์นั้นรูปแปลก ไม่เคยเห็นมีในเมืองใดหมดที่ได้เคยไปมาแล้ว ฐานเปนแวนฟ้าสามชั้น...”.

ฐานสิงห์

ฐานของสถาปัตยกรรมไทยหรือสิ่งของเครื่องใช้บางชนิดเช่นตู้พระธรรม ประกอบด้วยหน้ากระดานบน เส้นลวด บัวหงาย เส้นลวด ท้องไม้ บัวคว่ำที่เรียกว่า *บัวหลังสิงห์* ตรงมุมของฐานใต้บัวหลังสิงห์ทำเป็นรูปทรงเลียนแบบเท้าของสิงห์เรียกว่า *เท้าสิงห์* ส่วนหน้าของเท้าสิงห์นี้เรียกว่า *แข้งสิงห์* ตอนล่างของแข้งสิงห์ทำเป็นกาบหุ้มเรียกว่า *กาบเท้าสิงห์* ส่วนหลังของเท้าสิงห์เรียกว่า *น่องสิงห์* หากทำเป็นลายประดับเรียกว่า *ลายครีบน่องสิงห์* ต่อจากส่วนของเท้าสิงห์ลงมาจะเป็นเส้นลวดและหน้ากระดานล่าง

ฐานหน้ากระดาน

ฐานสิงห์แบบเรียบ ๆ และมีความยาวไม่มาก จะมีนมสิงห์ประดับส่วนล่างของท้องสิงห์ ถ้าเป็นฐานประเภทที่มีลวดลายตรงกลางเป็นรูปหน้าสิงห์ ส่วนล่างของท้องสิงห์จึงประดิษฐ์เป็น **จมูกสิงห์** ท้องสิงห์ประดิษฐ์เป็น **ปากสิงห์** และเรียกลายที่ประดับใต้ปากสิงห์ว่า **ลายพันสิงห์**

สำหรับฐานของอาคารที่มีความยาวมาก จะมีนมสิงห์คั่นจังหวะเป็นระยะตามตำแหน่งเสาหรือคั่นระยะด้วยเท้าสิงห์ด้านหน้าสลักกับนมสิงห์

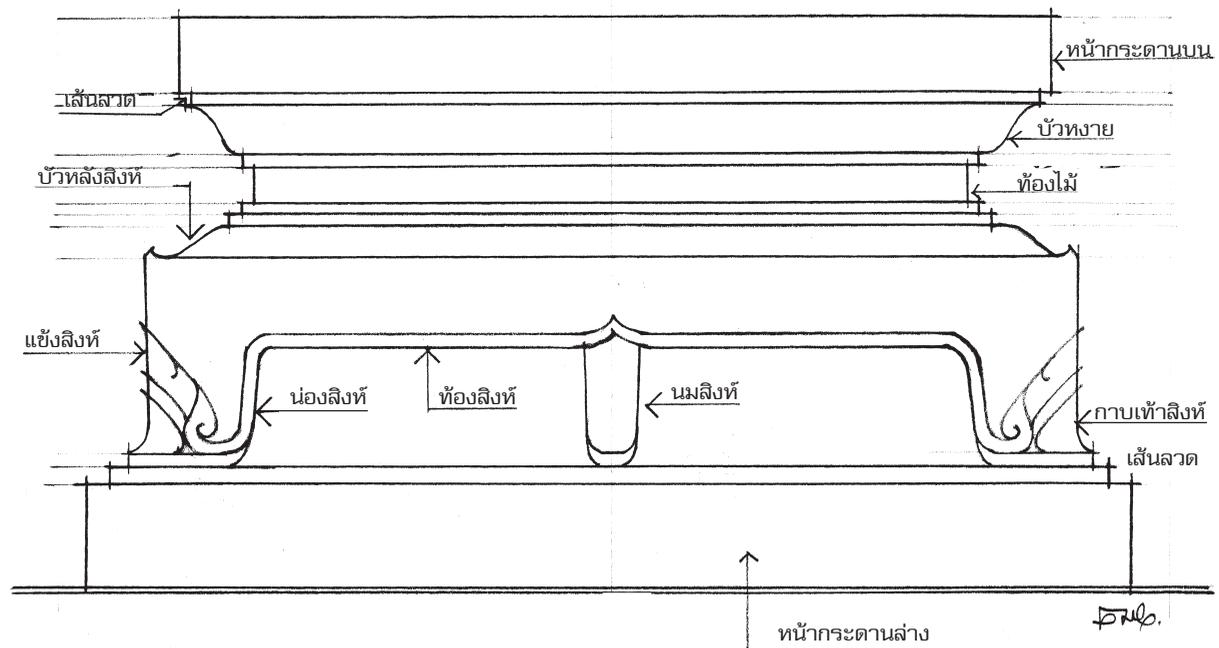
ฐานสิงห์นี้ถ้าต้องการให้มีความสูงของฐานเพิ่มขึ้นก็จะใช้วิธีทำให้ท้องไม้สูงขึ้น แล้วใส่ลูกแก้วอกไก่หรืออาจจะเพิ่มเส้นลวดตรงเหนือหน้ากระดานล่างอีก ๑ หรือ ๒ เส้นก็ได้

ในกรณีที่ไม่มีหน้ากระดานของฐานสิงห์เหนือลูกแก้วก็จะเป็นตัวอาคารหรือเป็นเสา แต่ได้ดัดแปลงบัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานบนใหม่

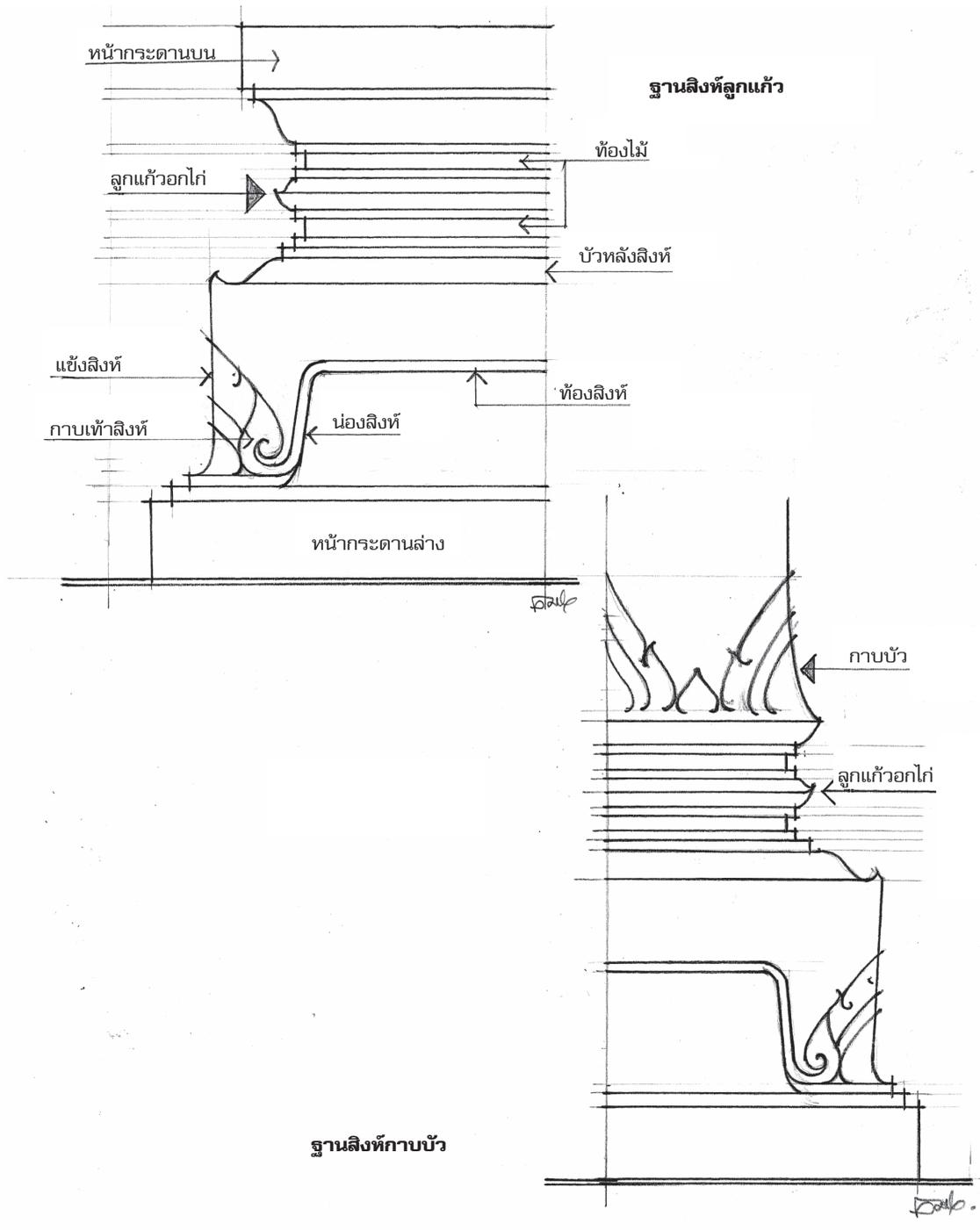
ให้เป็นลวดลายกาบบัวเป็นระยะไปตลอดความยาวหรือความกว้างของอาคาร เรียกฐานสิงห์แบบนี้ว่า **ฐานสิงห์กาบบัว**

ฐานสิงห์ดังกล่าวสามารถบ่งบอกถึงสมัยและสกุลช่างของสถาปัตยกรรมไทยได้ ด้วยรูปร่างลักษณะของเท้าสิงห์ ลวดลายปูนปั้นบนหน้ากระดาน ท้องไม้ บัวคว่ำ บัวหงาย รวมทั้งลายที่ประดับตรงบริเวณเท้าสิงห์ด้วย.

ฐานหน้ากระดาน, ฐานหน้ากระดานท้องไม้
ฐานชนิดหนึ่งที่มีความสูงไม่มากนัก ใช้เป็นฐานของสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการยกให้สูง ฐานชนิดนี้จึงมีเพียงหน้ากระดานบน เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด และหน้ากระดานล่างเท่านั้น บางครั้งฐานหน้ากระดานนี้อาจแทนฐานเชิงได้ด้วย.

ฐานสิงห์

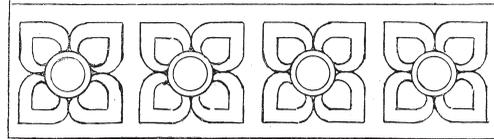
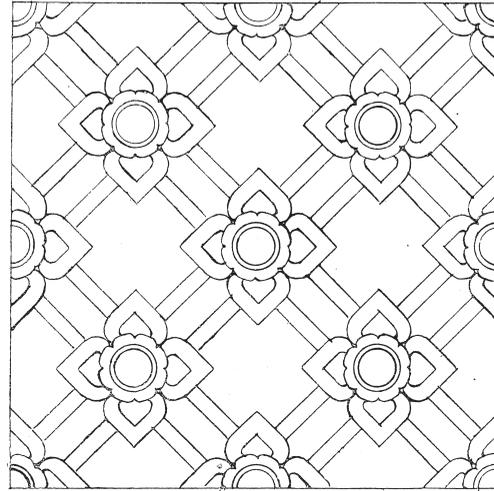
ดอก, ลาย

ในทางศิลปกรรมถือว่า “ดอก” เป็นลายประเภทหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะของรูปดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ดอกบัว ดอกจอก ดอกพุดตาน นำมาใช้ประดับในงานศิลปะตามแบบประเพณีไทย เพื่อให้เกิดความสวยงาม ความเป็นสิริมงคลและเป็นเครื่องหมายของความอุดมสมบูรณ์ด้วย ลายดอกมี ๒ ประเภท คือลายดอกและลายดอกลอย

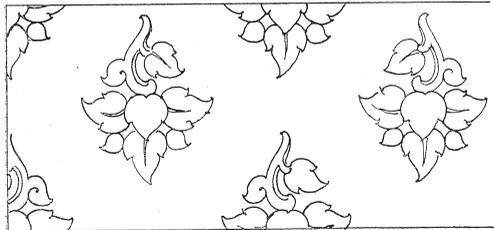
ลายดอก ประดิษฐ์ขึ้นจากลักษณะของดอกไม้เป็นดอกเดี่ยว ดอกกับใบ ดอกกับกิ่งก้านใบ และที่ผูกเป็นเครือเถาหรือลายต่อเนื่องก็มี ลายดอกเหล่านี้ใช้สำหรับงานปั้น ฉลุ สลักและเขียนด้วยวิธีต่าง ๆ ใช้ประดับอย่างอิสระตามแนวการออกแบบ เช่น ดอกจอก ดอกชัยพฤกษ์ ดอกบัว ดอกพุดตาน ดอกไม้ร่วง ดอกรัก ดอกลำดวน ดอกสี่กลีบ ดอกจิก ดอกชี่ก ดอกช้อน ดอกพิกุล ดอกมะลิ

ลายดอกลอย คือลายที่ประดิษฐ์ขึ้นอย่างอิสระแตกต่างออกไปจากลายดอกใช้ประดับเฉพาะแห่งหรือใช้คั่นเป็นจังหวะอยู่ในลายใหญ่ เช่น ดอกลอยช่อเปลว ดอกลอยใบเทศ ดอกลอยหน้าสิงห์ ดอกลอยก้านแย่ง ดอกลอยดอกไม้ร่วง ดอกลอยสี่กลีบ ดอกลอยช่อหางโต ดอกลอยพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกลอยประจำยาม

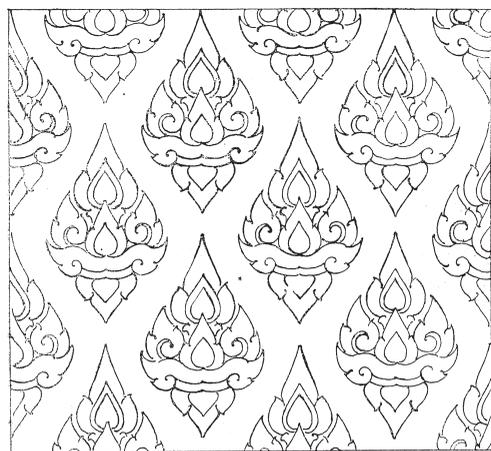
ลายดาว เป็นลายดอกลอยอีกประเภทหนึ่งมักทำประดับเพดานอาคาร จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ลายดาว” มีลักษณะเป็นแจก ๆ คล้ายประกายดาว ดอกใหญ่เป็นประธานล้อมรอบด้วยดอกเล็กเป็นบริวาร มีทั้งฉลุหรือสลักไม้และเขียนสีหรือลายทอง สำหรับลายดาวซึ่งมีรูปร่าง

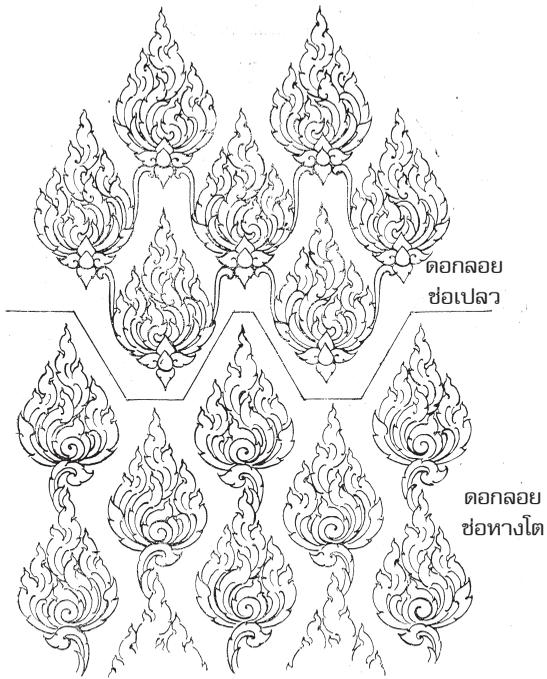
ลายดอกประเภทดอกสี่กลีบ

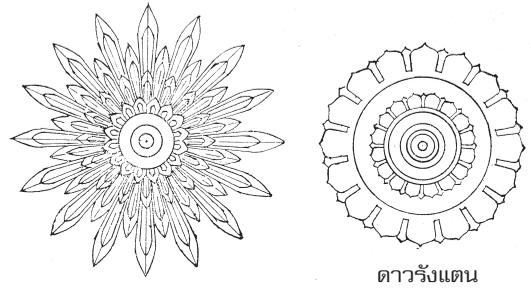
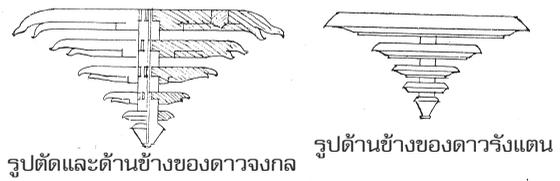
ลายดอกลอยดอกไม้ร่วง

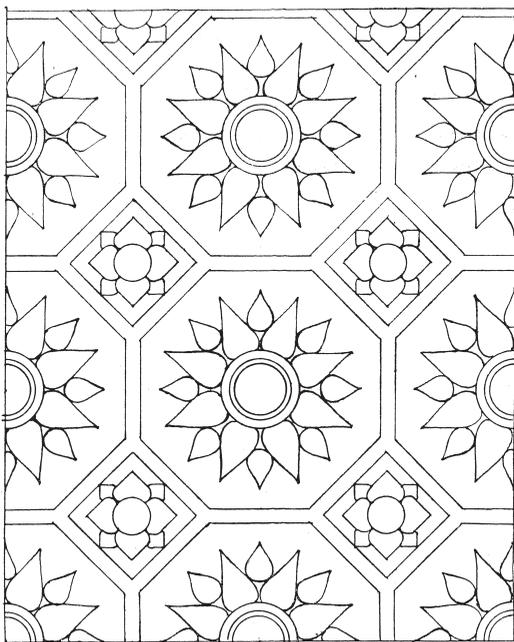
ลายดอกลอยหน้าสิงห์

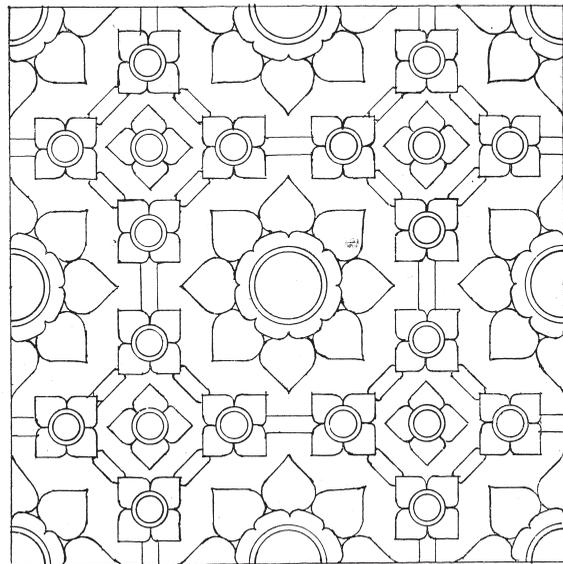
ลายดอกกลอยช่อเปลวและช่อทางโต

ลายดาวแบบต่าง ๆ

ลายดาวกระจาย

ลายดาวล้อมเดือน

คล้ายฉลองพระบาทเชิงงอน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเรียกว่า *เกือกพวง* ลายดาวมีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น ดาวจงกล ดาวตุ้ตู่ หรือดาวดอกจอก ดาวรังแตน ดางล้อมเดือน ดาวรายหรือดาวกระจาย ดาวกลีบบัว ดาวเพดาน.

ดอกพิกุล, ลาย

ลายไทยแบบหนึ่ง เลียนแบบลักษณะของดอกพิกุล ใช้ในงานจักสาน ทอผ้า เป็นต้น ในงานจักสานใช้ดอก ๖-๘ เส้น สานไขว้ขัดกันขึ้นเป็นจอม (ยอด) ทำเป็นฝาชีครอบอาหาร ก็เป็นลายดอกพิกุลด้วย.

ดอกไม้ร่วง, ลาย

ลายไทยที่มีลักษณะเป็นดอกไม้และใบไม้ที่กำลังร่วงลงมา มีทั้งที่เป็นดอกเดี่ยว ดอกแถมใบ หรือทั้งช่อ ใช้ตกแต่งพื้นที่ว่างของฝาผนัง ฝ้าม่าน ฉาก ลับแล ฝ้าไซรา เป็นต้น.

ดอกไม้ไหว

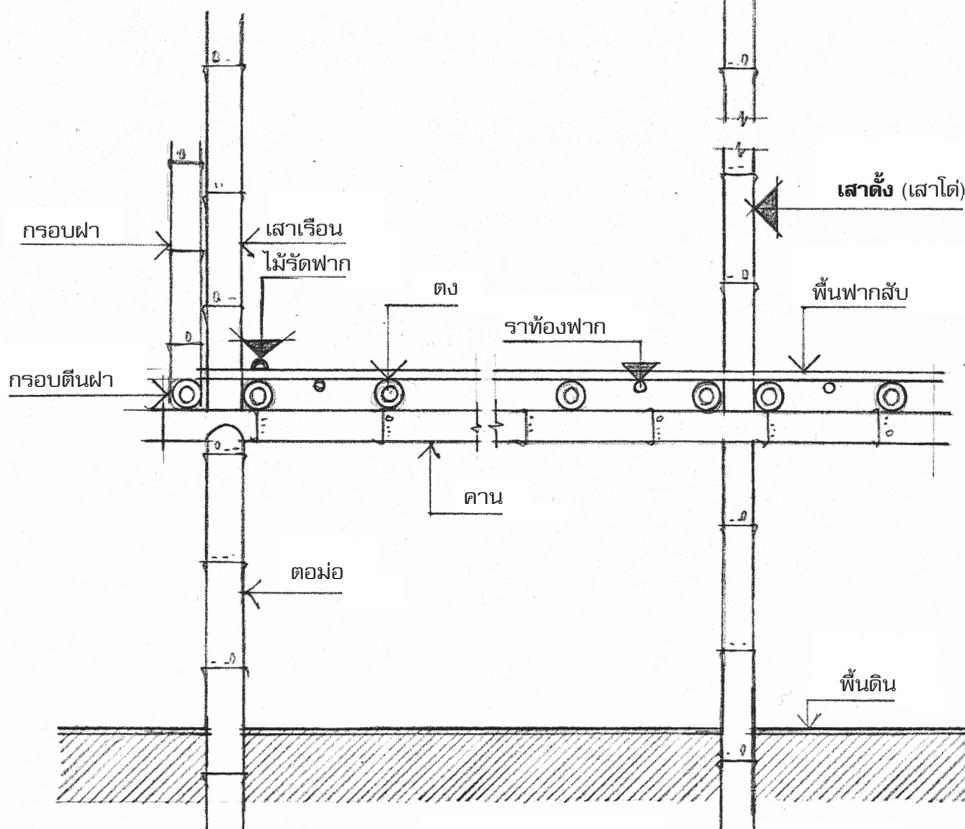
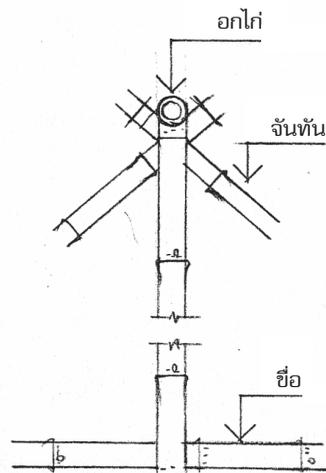
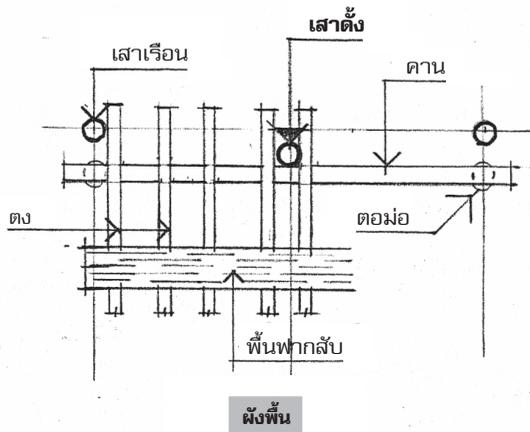
ดอกไม้ที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับตกแต่ง เพื่อให้เกิดความแวววาวและสั่นไหว มีชีวิตชีวา มีทั้งที่ทำตามรูปร่างลักษณะของดอกไม้ตามธรรมชาติ และตามรูปร่างลักษณะของดอกกลาย ในการประดิษฐ์ต้องใช้ลวดเส้นเล็ก ๆ ทำเป็นก้าน เรียกลวดเล็ก ๆ นั้นว่า “ลวดดอกไม้ไหว” ดอกไม้ไหวที่ประดับในงานศิลปกรรมซึ่งเป็นถาวรวัตถุ มักทำด้วยโลหะ มีเงิน ทอง นาก เป็นต้น เช่น ดอกไม้ไหวที่พระมหาพิชัยมงกุฎ พระล่องทองใหญ่ ชฎาพอก พระที่นั่งชุมสาย ส่วนดอกไม้ไหวที่เป็นงานฝีมือและใช้เป็นการชั่วคราวก็อาจประดิษฐ์จากกระดาษหรือ

ดอกไม้ มีการทำดุ่มด้วยกลีบดอกไม้อย่างประณีต เป็นต้น เช่น เครื่องแขวนประดับประตูหน้าต่าง ดอกไม้คลุมไตร เครื่องหยวกที่จิตกาธาน ลings ที่จัดวางอยู่กับที่เหล่านี้ เมื่อมีลมมากระทบเพียงเล็กน้อยก็จะทำให้ดอกไม้ไหว.

ดั่ง

๑. โครงสร้างอาคารที่เป็นเครื่องไม้ และโครงสร้างของสิ่งก่อสร้างขนาดเล็กชนิดเครื่องผูก มีลักษณะเป็นเสาและแผ่นไม้สี่เหลี่ยมแบน มีตำแหน่งอยู่ตรงกึ่งกลางช่อ ทำหน้าที่รองรับช่อและออกไถ่สำหรับสิ่งปลูกสร้างที่เป็นเรือนปลูกด้วยไม้จริงหรือไม้ไผ่ ดั่งจะเป็นเสาดลอดตั้งแต่พื้นดินจนถึงอกไถ่ เรียกดั่งนี้ว่า *เสาดั่ง* ถ้าเป็นเรือนเครื่องผูกที่ยกพื้นสูง ดั่งจะตั้งคร่อมอยู่บนคานลักษณะเป็นเสามาไผ่ยาวตลอดจนถึงอกไถ่ ส่วนเรือนเครื่องสับเช่นเรือนไทยภาคกลาง ตำแหน่งของดั่งอยู่ที่ด้านหัวท้ายของเรือนและตรงเรือนที่มีฝาประจันห้อง ดั่งทั้งหมดเป็นเสากลม ยกเว้นเรือนบางหลังเป็นดั่งเหลี่ยมเฉพาะตรงฝาประจันห้อง ดั่งทั้งกลมและเหลี่ยมนี้ตั้งคร่อมอยู่บนรอดสูงขึ้นไปจนถึงใต้ช่อเรียกส่วนนี้ว่า *ดั่ง* หรือ *เสาดั่ง* และจากใต้ช่อจะถากดั่งให้เป็นแผ่นแบนเพื่อร้อยทะลุช่อขึ้นไปรองรับอกไถ่ เรียกส่วนนี้ว่า *ใบดั่ง*

๒. เรือพระราชพิธีประเภทหนึ่งในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคและกระบวนราบทางเรือ เป็นเรือไม้ซุง ทาน้ำมัน ไม่มีลวดลาย มีขนาดต่าง ๆ กัน ตั้งแต่ความกว้าง ๑.๕๒-๑.๘๐ เมตร ยาว ๒๓.๖๔-๒๗.๓๕ เมตร ลึก ๐.๕๐-๐.๖๗ เมตร ใช้ฝีพายลำละ ๒๖-๓๒ คน นายท้ายเรือ ๒

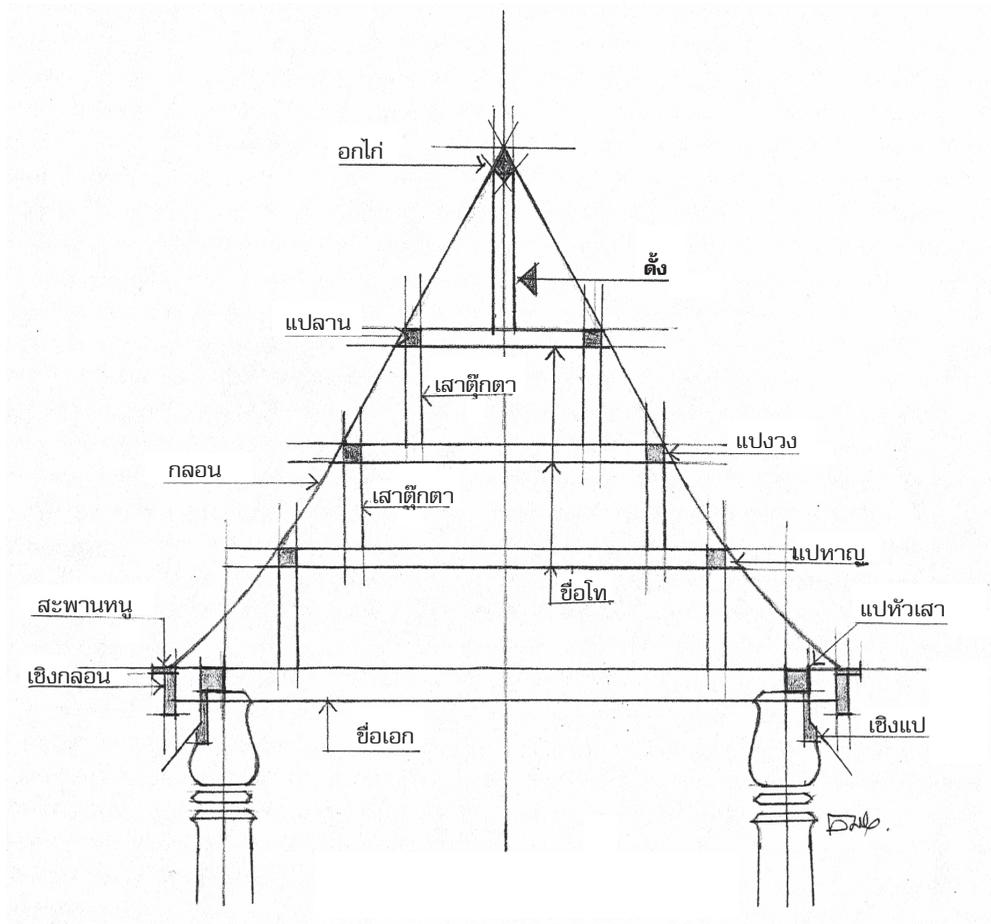

เรือนเครื่องผูก

รูปตัด

ตั้ง

ดั่งของโครงหลังคาแบบเครื่องประดับ

คน เรือดั่งแบ่งตามลักษณะและหน้าที่เป็น ๒ ชนิด คือ “เรือดั่งสามัญ” หัวเรือและท้ายเรือไม่ปิดทอง ห้อยพู่สีขาว กลางลำมีคฤห สักหลาดคาค หลังคาภักัญญาปักทองเฉพาะที่ขอบ ใช้เป็นเรือกระบวนสายนอกทั้งด้านซ้ายและด้านขวา ทำหน้าที่ป้องกันกระบวนเรือ จำนวนเรือดั่งสูงสุดแต่จะกำหนดให้เหมาะสมแก่กระบวน เช่น รั้วกระบวนพยุหยาตราใช้เรือดั่ง ๑๑ คู่ อีกชนิดหนึ่งคือ “เรือดั่งคู่ชัก” หัวเรือและท้ายเรือปิดทอง ห้อยพู่สีแดง กลางลำมีคฤห สักหลาดคาคหลังคาภักัญญาปักกลาย

ทองเต็มทั้งพื้น จึงเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “เรือดั่งทอง” ทำหน้าที่นำเรือพระที่นั่งลำทรงทางเบื้องขวาลำหนึ่ง เบื้องซ้ายลำหนึ่ง รวม ๒ ลำ.

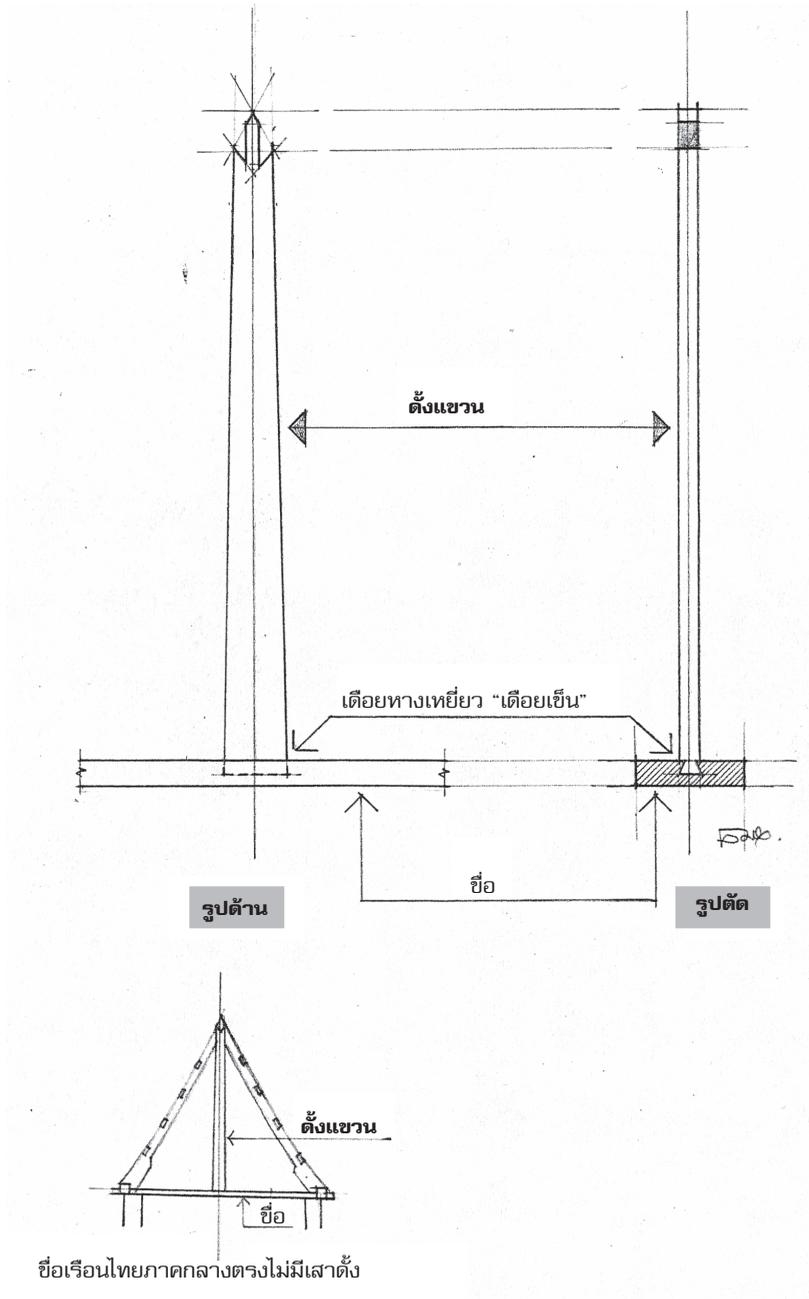
๓. เครื่องป้องกันศัสตราวุธ ลักษณะคล้ายกาบกล้วย ทำด้วยไม้ หนั ง หรือโลหะ กว้างประมาณ ๐.๒๐ เมตร ยาวประมาณ ๐.๗๐ เมตร ด้านนอกมักทาสีดำ ลงยันต์สำหรับป้องกันภัยและมีลายประกอบ ส่วนด้านในทาสีแดงล้วนและมีที่สำหรับมือจับยึด.

ตั้งแขวน

ตั้งที่ตั้งอยู่บนกึ่งกลางช่อของเรือนที่ไม่มีฝา มีลักษณะเป็นแผ่นไม้สี่เหลี่ยมแบนความกว้างประมาณเส้นผ่านศูนย์กลางของเสาเรือน ตั้งแขวนนี้

เป็นใบตั้งชนิดหนึ่ง โคนของตั้งแขวนทำเป็นเดือยรูปทางเหยี่ยวเพื่อใช้ยึดไว้กับร่องที่ช่อด้วยวิธีเช่นเรียก เดือยนี้ว่า เดือยเข็น. (ดู เดือยเข็น ประกอบ).

ดาด

๑. ลักษณะการตกแต่งส่วนหลังคาหรือใต้หลังคา ด้วยวัสดุอย่าง ฟ้า กระดาษ เป็นต้น เรียกว่า ดาด เพดาน ดาดหลังคา.
๒. ลักษณะการทำสีเพดานให้เต็มพื้นที่ เรียกว่า ดาดสี.
๓. ลักษณะของหลังคาที่มีความลาดมาก เรียกว่า หลังคาดาด.

ดาดใบ

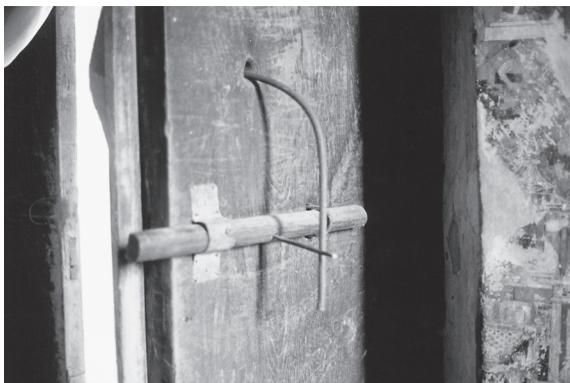
การดาดหลังคาปะรำหรือสิ่งปลูกสร้างชั่วคราวอื่น ๆ ด้วยใบไม้ เช่น ใบตาล ทางมะพร้าว.

ดาดฟ้า

พื้นราบตอนบนสุดของเรือหรือหลังคาอาคาร ซึ่งพื้นที่ส่วนนี้ใช้ประโยชน์ได้.

ดาด

ไม้สำหรับชดบานประตูและหน้าต่างขนาดใหญ่ โดยทั่วไปจะทำไม้ยึดติดอยู่กับบานทั้ง ๒ ข้าง ข้างละอัน และเจาะรูเพื่อให้ยึดดุกดาลข้างหนึ่ง ส่วน

ดาด

อีกข้างหนึ่งจะสอดเข้าขัด ในกรณีที่บ้านประตูมีความกว้างมากเช่นบานประตูโบสถ์หรือวิหาร ดุกดาลจะเป็นแบบดาดคู่เพื่อความแข็งแรง ในการเปิดปิดประตูโบสถ์หรือวิหารแบบโบราณนั้น จะใช้ดุกดาลที่เป็นเหล็กกลมยาวงอให้เป็นมุมฉาก ๒ ทบอย่างคั่นฉัตร สำหรับสอดใส่ลงไปในรูที่บ้านประตูเพื่อเชื่อมดุกดาลไม้ที่อยู่ข้างในให้อยู่ตำแหน่งปิดหรือเปิด ประตูแบบนี้จะไม่สามารถเปิดได้เลยถ้าไม่มีเหล็กดุกดาล รูที่บ้านประตู เรียกว่า รูดาด หรือ ช่องดาด. (ดู กลอนดาด ประกอบ).

ดำ, สี

สีที่ใช้ในงานศิลปกรรม มีทั้งที่เป็นสีฝุ่น สีน้ำ สีน้ำมัน ฯลฯ สีดำมีหลายชนิด คือ

สีดำเขม่า ได้จากเขม่าควันไฟ การเตรียมสีดำเขม่านิยมใช้เขม่าจากการเผาไขมันยาง สีชนิดนี้มีเนื้อเบา เวลาใช้ผสมกับขาว สีจะลอยตัวเข้ากันยาก ต้องเติมแอลกอฮอล์ลงไปเล็กน้อยจึงจะผสมเข้ากันได้ดี สีดำเขม่าจากน้ำมันยางเป็นสีที่มีคุณภาพดี ผู้ผลิตใช้กระดาษบาง ๆ แผ่นเล็ก ๆ ห่อ เรียกว่า *เขม่าแหวน*

สีดำถ่าน ได้จากถ่านกระดูกสัตว์ หรือถ่านกะลามะพร้าว แล้วบดให้ละเอียดเป็นฝุ่น สีดำชนิดนี้มีเนื้อสีแข็งและคงทนถาวร สีดำถ่านที่มีคุณภาพดีที่สุดคือถ่านจากการเผาเศษงาช้าง นอกจากนี้ สีดำของต่างประเทศยังมีผงถ่านที่ได้จากเถาต้นงุ่นหรือเปลือกเมล็ดลูกพีชด้วย สีดำที่ได้จากถ่านไม้กระดังงามีคุณสมบัติพิเศษคือ เป็นแท่งมีน้ำหนักเบา เหลาละลายให้เหลวใช้เขียนได้ เหมาะสำหรับการร่างภาพโดยเฉพาะ เพราะเมื่อร่างผิด ใช้ผ้าปิด

ออกได้โดยไม่เปราะเปื้อน

สีดินดำ ได้จากดินธรรมชาติ เป็นสีที่เกิดจากดินที่มีส่วนผสมของคาร์บอนเนตของแคลเซียม เหล็ก และแมงกานีส สีดินดำมีเนื้อหยาบ แต่มีสีคงทนถาวร

สีดำที่ใช้ในจิตรกรรมประเพณี นอกจากสีดำต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ยังมีสีอื่นอีก เช่น นิล น้ำรัก หมึก มอหมึก เทา ฯลฯ นอกจากนี้ยังใช้สีดำจากหมึกจีนเขียนตัวอักษร หนังสือสมุดไทย สมุดข่อย ฯลฯ และสีดำมะเกลือที่ได้จากการตำลูกมะเกลือดิบแล้วผสมน้ำใช้สำหรับย้อมผ้าให้มีสีดำ แต่ไม่ใช่เขียนภาพ.

ดินขอ

ดู กระเบื้องดินขอ.

ดินใน ดินนอก

ดินที่ใช้ในกระบวนการหล่อรูปประติมากรรมโลหะ ดินในมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *แกนทราย* เพราะมีดินผสมกับทรายใช้ปั้นโคลนให้เป็นรูปร่าง เช่น พระพุทธรูป เมื่อบั่นโคลนดินในหรือแกนทรายเป็นรูปร่างแล้วจึงหุ้มด้วยซีฟิ่ง บั่นแต่งรูปซีฟิ่งให้ได้รายละเอียดจนเป็นที่พอใจก่อนแล้วจึงหุ้มด้วยดินนอก ดินนอกมี ๒ ชนิด ชนิดแรกคือดินละเอียดผสมกับซีฟัว เจือน้ำให้เหลวกรองเอากากออก แล้วใช้ทาผิวของรูปซีฟิ่ง เพื่อให้เป็นฉนวนและรักษารายละเอียดของรูปซีฟิ่งด้วย ต่อจากนั้นจึงตอกทอยแล้วจึงพอกด้วยดินนอกอีกชนิดหนึ่งซึ่งใช้ดินกับทรายผสมกัน เช่นเดียวกับดินใน พอกให้หนาเพื่อพิมพ์จะได้ไม่แตกชำรุด หลังจากนั้นจึงตอกทอยหรือหมุดโลหะ

ไว้ตามจุดต่าง ๆ ให้ผ่านชั้นซีฟิ่งทะลุเข้าไปฝังในดินใน เพื่อยึดดินในกับดินนอกไม่ให้เคลื่อนจากกัน แล้วใช้ลวดหรือเหล็กเส้นรัดเป็นเปลาะ ๆ อีกชั้นหนึ่ง หลังจากสุ่มไฟพิมพ์ให้ซีฟิ่งละลายไหลออกจนหมด แล้วจึงเทโลหะที่หลอมละลายเข้าแทนที่.

ดุน

ลักษณะของงานศิลปกรรมประเภทหนึ่ง ทำโดยวิธีรูนให้ลวดลายหรือภาพนูนสูงขึ้นจากพื้นผิว โดยทั่วไปใช้กับแผ่นโลหะ เช่น ทอง เงิน ทองแดง. (ดู *ช่างสลักดุน* ประกอบ).

ดุม

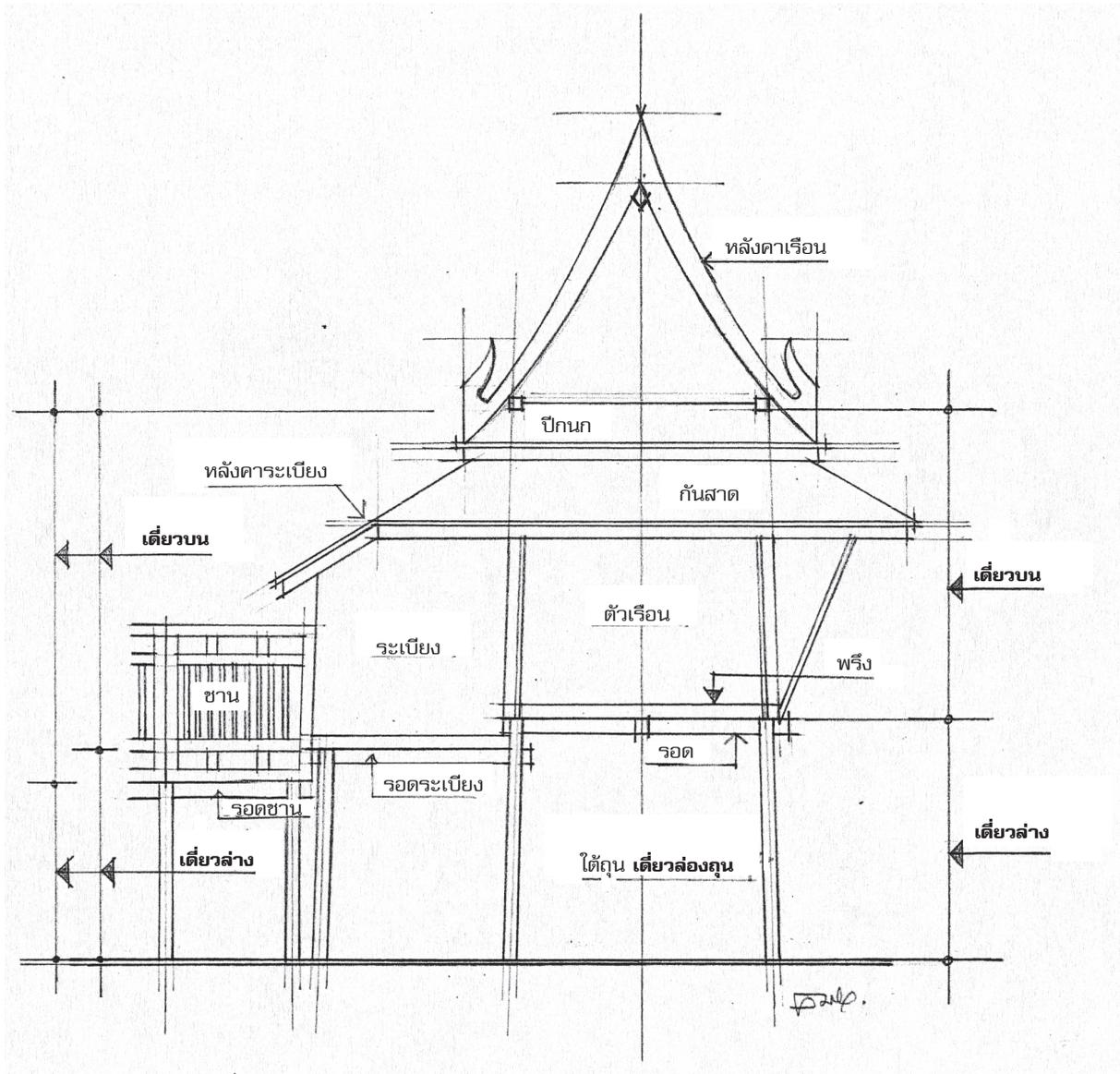
ส่วนกลางของล้อเกวียน รถศึก หรือราชยาน มีรูสำหรับสอดเพลลา ส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ โดยปรกติจะตกแต่งลวดลายด้วยวิธีกลึง แต่ถ้าเป็นรถศึกหรือราชยานจะออกแบบเป็นพิเศษ.

เตี้ยวน

ส่วนสูงของเรือนไทยภาคกลาง หรือกุฎิแบบเรือนไทยภาคกลางที่มีใต้ถุนสูง เตี้ยวนอยู่เหนือเตี้ยล่างขึ้นไป ตั้งแต่หลังรอดของตัวเรือน ระเบียง จนถึงใต้ช่อของตัวเรือน เหนือเตี้ยวนจะเป็นหลังคาหรือเครื่องบน.

เตี้ยล่องถุน

ดู *เตี้ยล่าง*.

เดี๋ยยบนและเดี๋ยยล่างของกุฎีและเรือนไทยภาคกลาง

เดี๋ยยล่าง

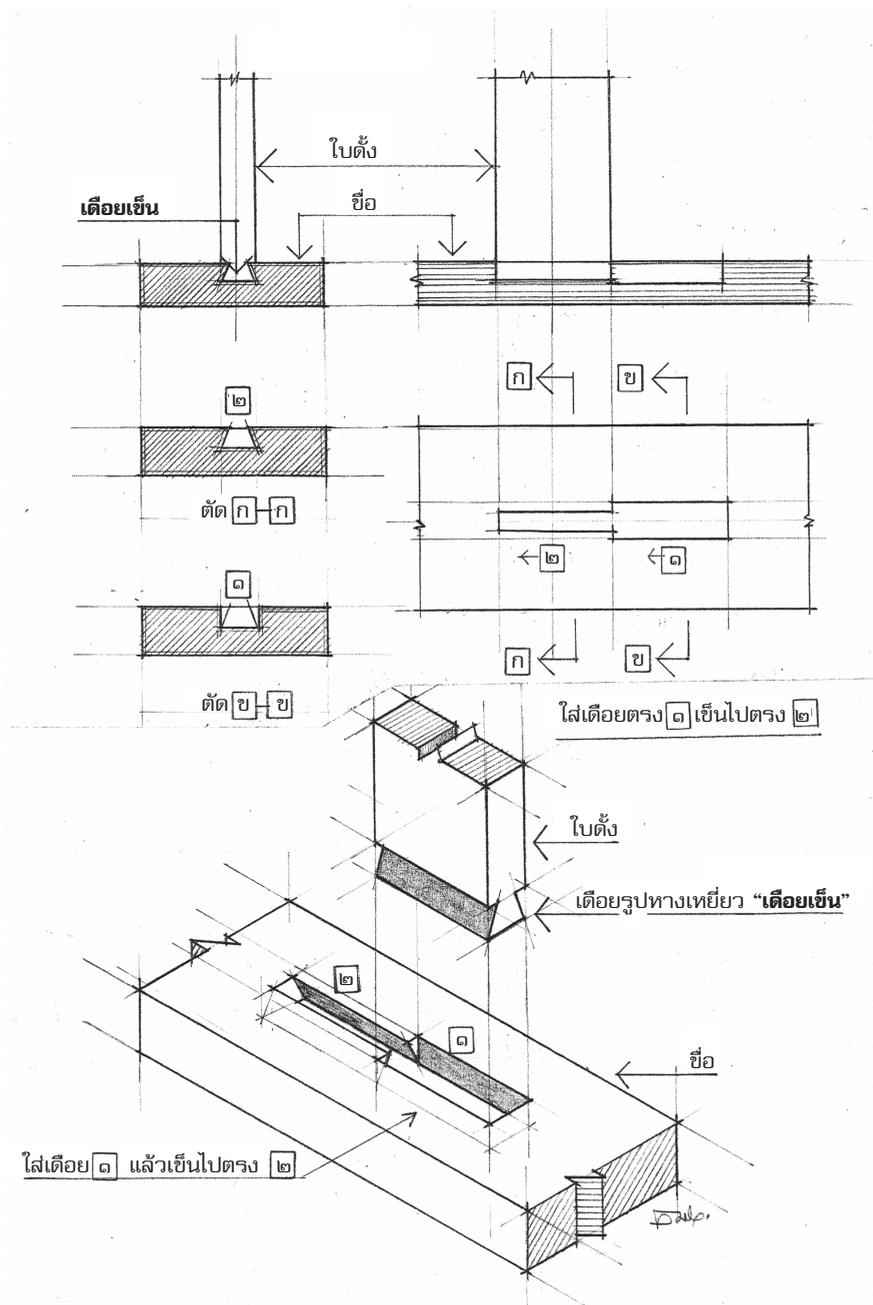
ส่วนสูงของเรือนไทยภาคกลาง กุฎีแบบเรือนไทยภาคกลาง ตั้งแต่พื้นดินจนถึงหลังรอดของตัวเรือน ระเบียง และชาน ส่วนนี้ของเรือนชาวบ้านเรียกว่า ใต้ถุน, เดี๋ยยสองถุน ก็เรียก.

เดี๋ยยเขีน

ส่วนปลายของไม้ที่ตัดแต่งเป็นรูปหางเหยี่ยว ใช้ยึดตั้งแขวนกับซื่อ และคั่นบวยกับซ่อฟ้าให้ติดกัน การยึดนี้จะต้องใช้วิธีเขีนโครงสร้างชั้นที่มีเดี๋ยยให้เข้าไปอยู่ในตำแหน่งที่ต้องการ เพื่อยึดโครงสร้างอีก

ชั้นหนึ่ง จึงเรียกเดือยส่วนที่ใช้ยึดนี้ว่า “เดือยเขิน” เช่น เดือยเขินของดั่งแขวนของเรือนไทยภาคกลาง ส่วนเดือยเขินของคันทวยที่ใช้ยึดข้อฟ้าแบบปากนกหรือปากปลาชนิดที่ทำด้วยไม้ โคนของใบดั่งและ

ปลายของคันทวยจะแต่งให้เป็นเดือยรูปทางเหยี่ยว ตรงตำแหน่งที่จะยึดทั้งที่ข้อและข้อฟ้าจะเจาะให้เป็นช่องรูปร่างเหมือนและมีขนาดพอ ๆ กับเดือยด้านหนึ่ง และอีกด้านหนึ่งจะเจาะให้มีความกว้างเท่า

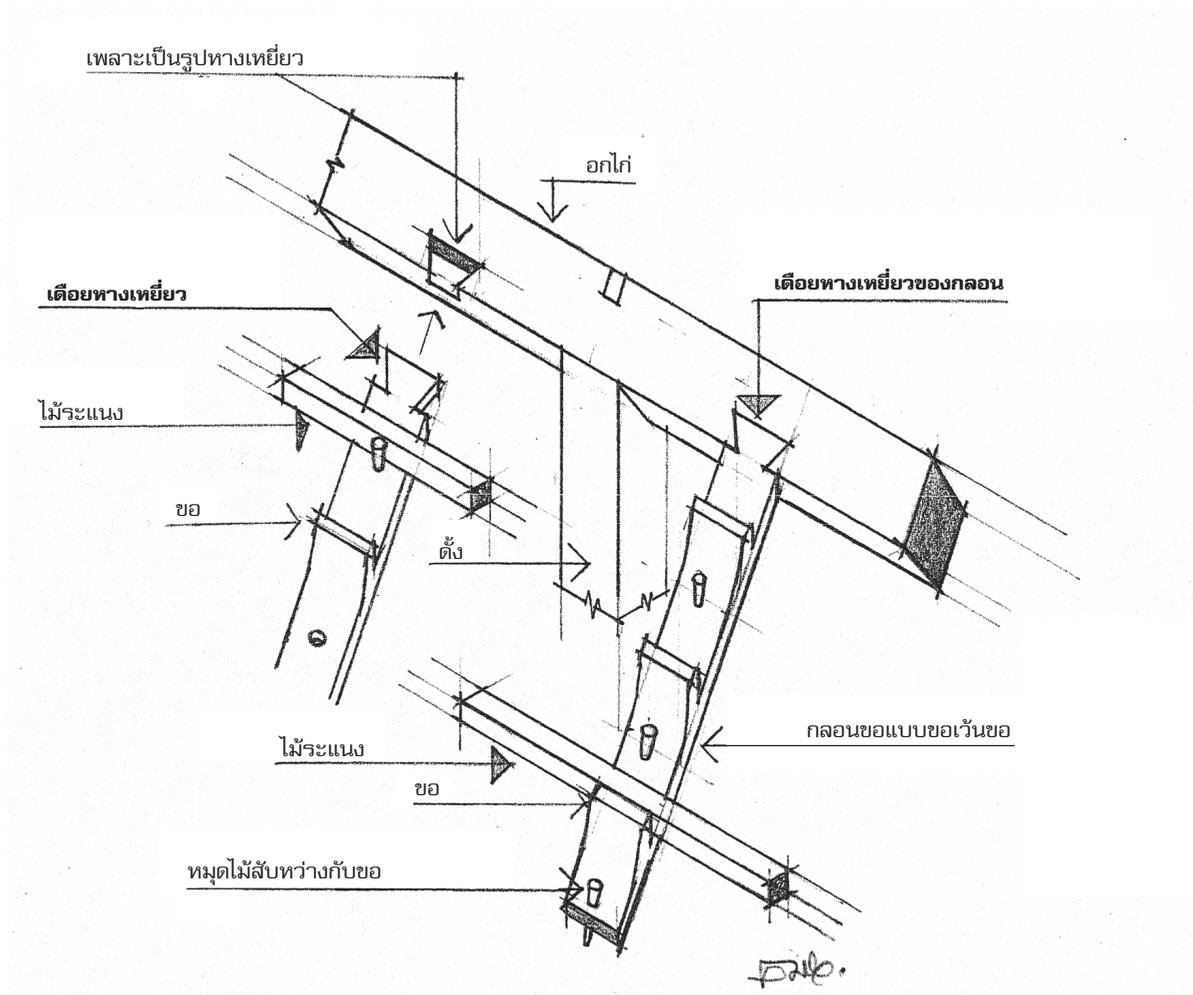
เดือยหางเหยี่ยว

กับความหนาของใบดั่งและคันทวย

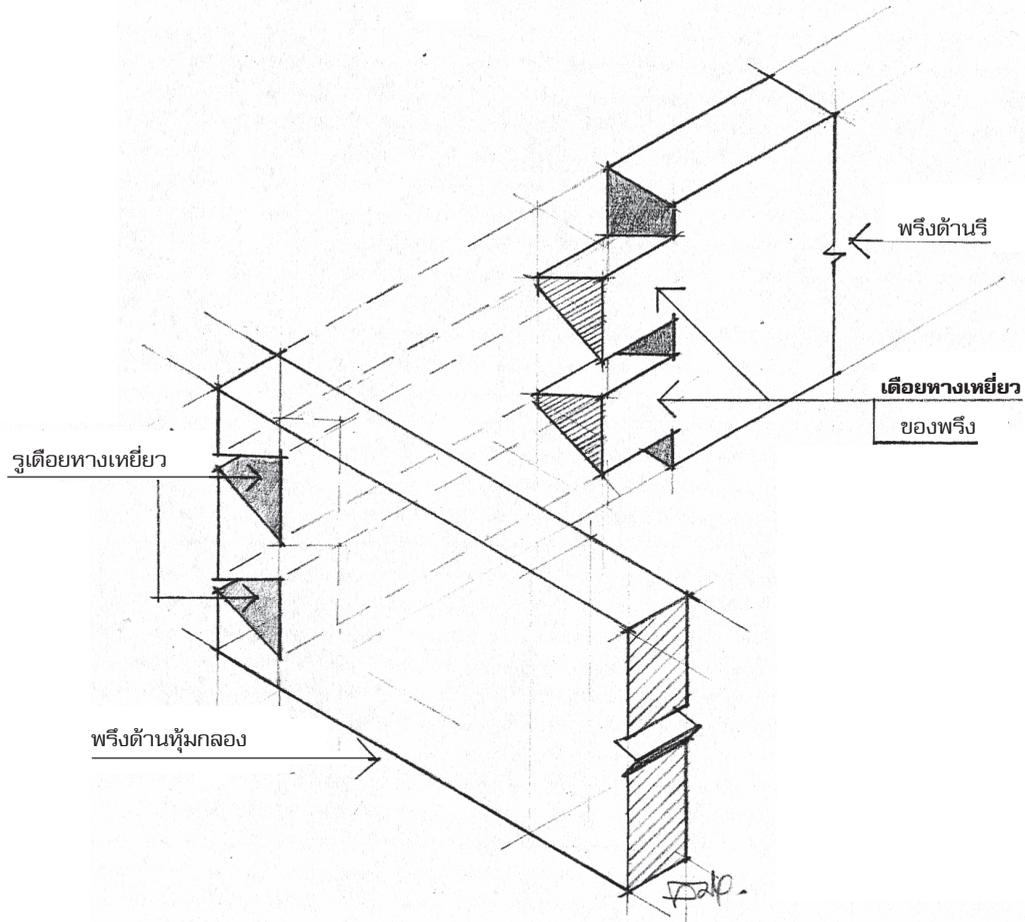
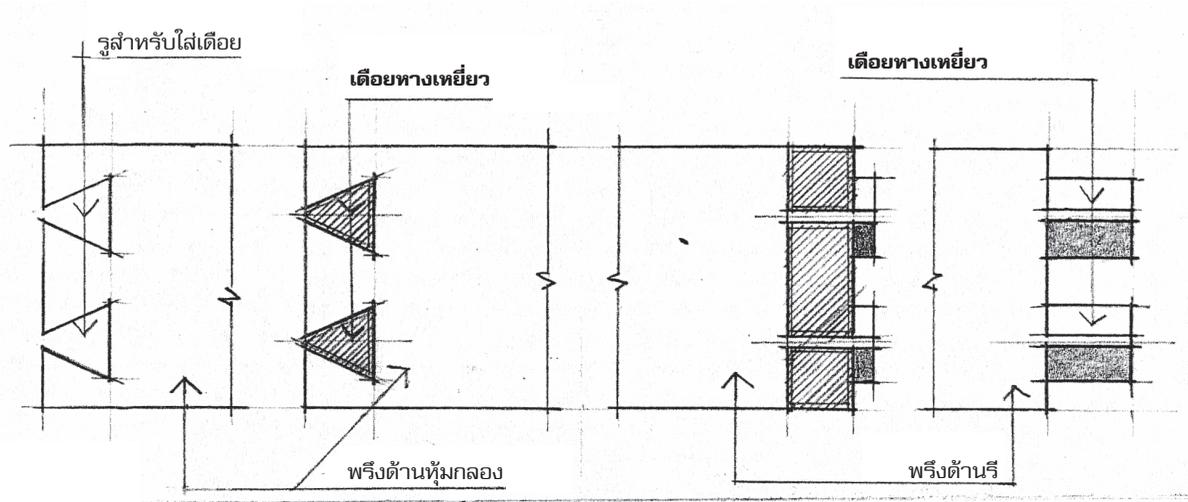
ในการยึดใช้วิธีนำเอาเดือยใส่ลงไปในช่วงที่มีความกว้างเท่ากับความหนาของใบดั่งหรือความหนาของคันทวยก่อน แล้วจึงเข็นเดือยเข้าไปอยู่ในช่องนั้น เมื่ออยู่ในตำแหน่งตามต้องการแล้วเอาไม้ตอกอัดลงไปในช่วงที่เหลือ ใบดั่งหรือคันทวยก็จะยึดติดแน่นกับข้อหรือข้อฟ้าอย่างมั่นคงโดยไม่เคลื่อนที่หรือหลุดออกจากกันได้ ทั้งนี้เพราะส่วนคอคอดของหางเหยี่ยวถูกบังคับด้วยช่องที่มีรูปร่างของหางเหยียวนั่นเอง.

เดือยหางเหยี่ยว

เดือยที่ทำให้มีรูปร่างคล้ายหางของนกเหยี่ยว คือมีโคนคอคอดที่ส่วนปลายผายออก ทั้งนี้เพื่อให้ปลายที่ผายออกนี้ยึดติดอยู่กับสิ่งอื่นที่ต้องการยึด เช่น เดือยของกลอนเจาะหรือกลอนขอที่ยึดอยู่กับอกไก่และข้อเพล้ เดือยของดั่งแขวน เดือยของคันทวย เดือยที่ใช้ในการเข้ามุมฉากของพริ้งและกระเบหรือลั่นชักไม้.

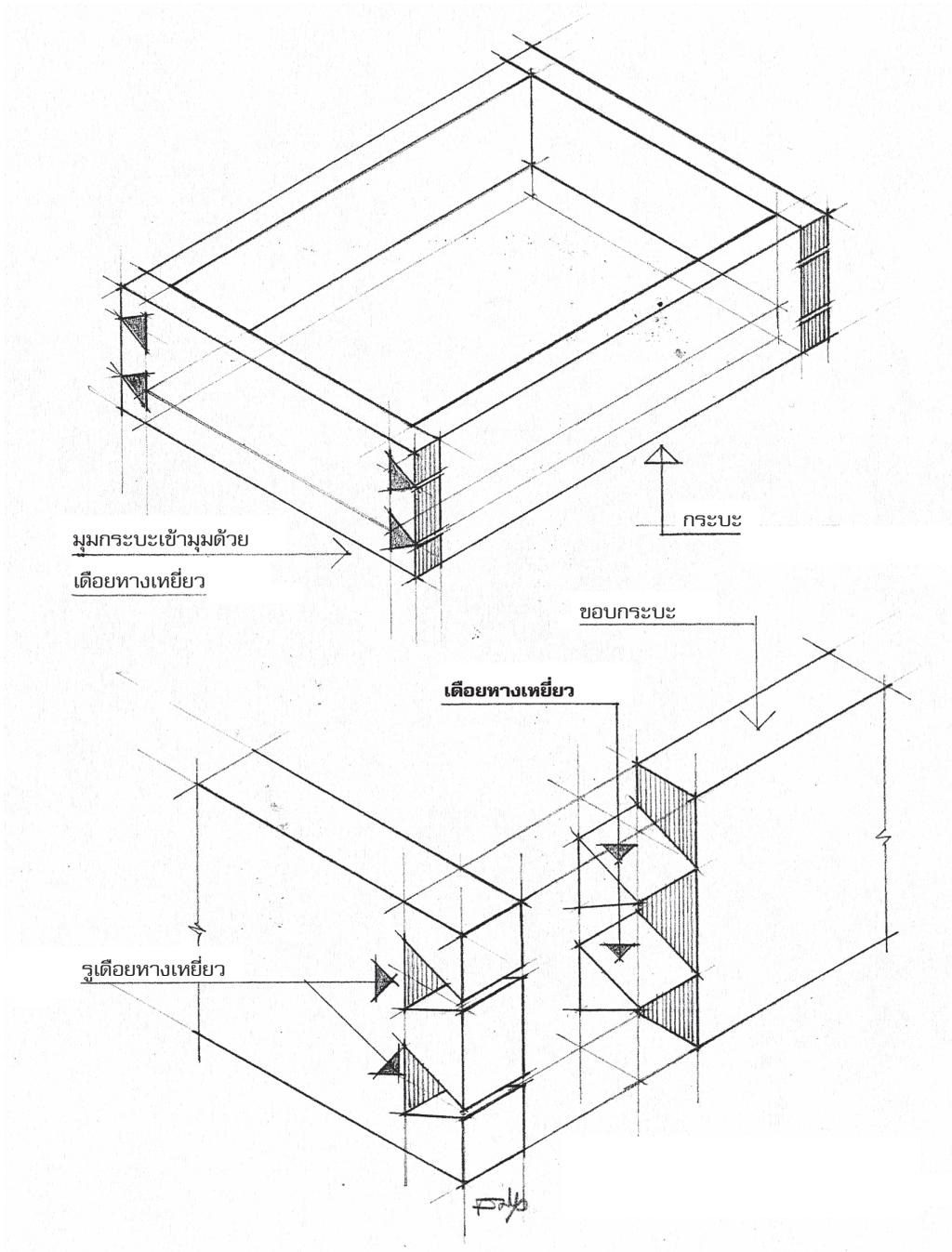

เดือยทางเหยี่ยวในการยึดพรีง

เดือยทางเหยี่ยวในการเข้ามุดกระเบื้อง

แดง, สี

สีที่ใช้ในงานศิลปกรรมไทย มีทั้งที่เป็นสีฝุ่น สีน้ำ สีน้ำมัน ฯลฯ สีแดงที่ถือว่าเป็นสีหลักมีอยู่หลายชนิดด้วยกันดังนี้

สีดินแดง มีสีแดงคล้ำ ได้จากดินแดง ที่มีส่วนผสมของสนิมแร่เหล็ก เนื้อสีหยาบ การเขียนสีดินแดงมักเห็นเนื้อสีหนา สีดินแดงที่ส่งมาจากเมืองจีนเรียก “ตัวเปี้ย” และสีดินแดงที่ส่งมาจากประเทศอินเดียและเปอร์เซียเรียก “ดินแดงเทศ” สีตัวเปี้ยและดินแดงเทศนี้มีเนื้อสีละเอียดและสีสดใสกว่า

สีแดงชาด มีสีแดงสดใส เป็นสีสังเคราะห์จากสารปรอท สีแดงชาดที่ใช้ในจิตรกรรมไทยส่วนใหญ่เป็นสีสำเร็จรูปมาจากเมืองจีน เรียก *ชาดอำยมุ่ย* เป็นสีชาดที่มีคุณภาพดีที่สุด และ *ชาดจอสแ* ซึ่งมีคุณภาพเป็นรอง สีทั้ง ๒ ชนิดได้มาจากเมืองเอ๋อหมิง ส่วนสีแดงอินจีหรือลันจี เป็นสีแดงชาดที่บดจนมีเนื้อละเอียดเป็นพิเศษ แล้วผู้ผลิตได้ชุบเคลือบไว้บนแผ่นกระดาษทำเป็นแผ่นเล็ก ๆ เมื่อจะใช้ต้องนำแผ่นกระดาษนี้มาละลายน้ำหรือใช้สำหรับชุบน้ำแต่ละลงบนสี เมื่อบีบสีแล้วจะได้สีแดง นิยมใช้เขียนหน้าหุ่น หัวโขน หรือหน้ากาก เนื่องจากสีแดงชาดเป็นสีสังเคราะห์ ถ้าเขียนบนผนังฉาบปูนนานไปจะเปลี่ยนสี จึงต้องมีกรรมวิธีการรองพื้นเพื่อป้องกันการเปลี่ยนสี

สีแดงเสน มีสีแดงอมส้มอย่างสีลูกพิบูลสุก เป็นสีสังเคราะห์ ได้จากออกไซด์ของดีบุก โดยการใช้ความร้อนผสมนิมดีบุกให้ระเหยขึ้นจับภาชนะที่รองรับอยู่เบื้องบน จะได้สีแดงซึ่งเป็นสีที่มีเนื้อหนัก นิยมใช้ในงานจิตรกรรมไทย

สีแดงครั้ง มีสีแดงสด ได้จากรังตัวครั้ง ใช้เป็นสีย้อม

สีแดงก้านดอกกรรมนิการ์ ใช้เป็นสีย้อม

สีแดงจากลูกคำแสดหรือคำเงาะ มีสีแดงสด ใช้เขียนเครื่องปั้นดินเผา ย้อมสีของรูปพรรณและย้อมผ้า

สีแดงในจิตรกรรมไทยประเพณีไทยมีสีต่าง ๆ กันเกิดจากการผสมของแม่สีแดงดังกล่าวข้างต้นกับสีอื่น ๆ ตั้งแต่ ๒ สีขึ้นไป กลายเป็นสีแดงที่มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น แดงยอ ลันจี เลือดนก เลือดหมู ทับทิม แดงมณี ชมพู กุหลาบ ดอกชบา น้ำหมาก บัวโรย กลีบบัวอ่อน น้ำตาล น้ำครั้ง หางเหยี่ยว เท้านกพิราบ กุหลาบ แดงกำ ผาด น้ำหาง แสด ลัม จำปา หมากสุก อัฐ ก้ามปูสุก หง หงเสน หงสบาท หงชาด หงดิน หม้อใหม่ ทองแดง นาก เหล็ก ปูน ลูกพิบูล ก้านดอกกรรมนิการ์ ฯลฯ

สำหรับสีแดงที่นิยมใช้ตัดเส้นในงานจิตรกรรมไทย ได้แก่ แดงตัด ดินแดงตัด หงดินตัด ฯลฯ

ส่วนสีแดงที่ใช้ในศิลปกรรมตะวันตก ปรากฏว่ามีสีแดงชนิดอื่น ๆ อีก เช่น สีแดง carmine ได้จากกรดลามินิกของแมลง coccus cacti สีแดง dragon's blood ได้จากยางต้น calamus draco หรือ dracaena draco สีแดง orchid ได้จากตะไคร้ ฯลฯ นอกจากนี้ชื่อสีประเภทสีแดงของชาวตะวันตกที่มีใช้กันทั่วไป มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น crimson, crimson lake, ruby red, rose madder, Indian red.

แดงตัด

สีแดงที่เจือสีดำเล็กน้อย (สีดำจากหมึกจีนแห้ง) การเจือสีดำทำให้สีแดงมีน้ำหนักเข้มแต่ไม่สว่างจ้าหรือฉูดฉาด โดยปรกติภาษาช่างไทยโบราณมักเรียกชื่อสีที่เจือสีดำว่า *สีมอ* เช่น สีครามเจือสีดำเรียก *มอคราม* สีครามกับขาวและเจือดำเรียก *มอหมึก* ถ้ามีสีขาวมากเรียก *มอเมฆ* (สีกายของพระวรุณ และนางมณีเมขลา) แต่สีแดงเจือดำเรียกว่า “แดงตัด” เป็นเพราะนิยมใช้ตัดเส้นรูปหน้าบุคคล และตัดเส้นลวดลายละเอียด ส่วนที่ปิดทองคำเปลวในภาพอาคารและสิ่งต่าง ๆ.

โครณ

โครณ มีความหมายเป็น ๓ นัย คือ เส้าได้ ประตูล้อม และที่รองรับตราชูใหญ่

โครณหรือเส้าได้ คือเส้าที่ปักได้ตามไฟให้แสงสว่าง เส้าได้มีทั้งที่สร้างขึ้นจากหินและก่ออิฐถือปูน รูปลักษณะของเส้าได้นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีลายพระหัตถ์อยู่ในหนังสือ *สาส์นสมเด็จ* ดังนี้

“เส้าได้คือเส้าที่เสียบได้จุดไฟสำหรับให้แสงสว่างแก่การตรวจตราที่ประตู ในหนังสือที่มาทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงอยู่เนื่อง ๆ และกล่าวถึงเมื่อไรก็มักติดกับประตูเสมอ ตามที่พรรณนานั้นว่าตกแต่งวิจิตรไปด้วยแพรพรรณและดอกไม้ ที่พระมหาธาตุเมืองสุวรรณโลก มีเส้าทำด้วยปูนเรียง

รายอยู่หน้าพระระเบียบรอบองค์พระมหาธาตุ รูปร่างเหมือนเทียนพรรษา ที่ได้บัวปลายป็นเป็นลายวิจิตรเป็นเฟืองดอกไม้ก็มีขนาดพนักก็มี เป็นคนซึ่งข้างขึ้นมาเดินตามกันเป็นแถวอย่างผ้าที่ทอกันทางหัวเมืองเหนือก็มี ทำแปลก ๆ กันทุกเส้า พิจารณาเห็นเส้านั้นเป็นของตั้งลอยไม่มีท่าที่จะรับหลังคาเลย แต่จะเป็นเส้าอะไรคิดไปก็สงสัยว่าจะเป็นเส้าได้ ได้ป็นขึ้นไปตรวจดูบนปลายเส้า ซึ่งสูงเหนือหัวเล็กน้อย เห็นบนนั้นทำไว้เป็นรูอาจเสียบได้ หรือใส่ตะเกียง หรือปักโคมอะไรก็ได้”

โครณที่หมายถึงประตูล้อม คือ ล้อมที่มีเส้าสูงมีคานพาดมีลวดลายประดับ หรือเป็นล้อมที่สร้างขึ้นชั่วคราว อาจสร้างด้วยไม้ ประดับด้วยผ้าแพรพรรณ ดอกไม้ หรืออื่น ๆ เพื่อเป็นเกียรติยศ ในการต้อนรับบุคคลสำคัญหรือเป็นการฉลองในงานพิธีต่าง ๆ

คำ โครณ ที่หมายถึงประตูล้อม คล้ายกับคำ *โคปุระ* ของขอม ซึ่งแปลว่าล้อมประตูเข้าสู่ศาสนสถาน และยังมีคำว่า *Torii* ของญี่ปุ่น ซึ่งแปลว่าประตูศักดิ์สิทธิ์ทางเข้าศาสนสถานในศาสนาชินโต และพระราชวัง

นอกจากนี้โครณยังหมายถึง เส้าตาย (คือเส้าเชื่อน) และเส้าค้ายหรือเส้าระเนียด ได้แก่เส้าที่ปักรายติดต่อกันเป็นแนวค้าย โดยปักเรียงชิดติดต่อกัน หรือปักเรียงกันแล้วมีไม้ตีประสานเชื่อมโยงกันเป็นแนวกำแพงแน่นหนา.

ตกแต่ง, ตบแต่ง

การประดับ จัดระเบียบ หรือเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่ให้งดงามยิ่งขึ้น ในทางศิลปะ การตกแต่งถือว่าเป็นวิชาหนึ่งที่ต้องเรียนรู้ทฤษฎีหรือมีความรู้ความชำนาญในงานนั้น ๆ จึงจะสามารถตกแต่งสิ่งต่าง ๆ ให้มีความงดงามหรือมีประโยชน์ใช้สอยมากขึ้น เช่นการประดับลวดลายมุก ปูนปั้น แกะสลักหรืองานจิตรกรรมลงบนส่วนต่าง ๆ ของงานสถาปัตยกรรม สิ่งของ เครื่องใช้ ตลอดจนการตกแต่งงานประติมากรรมเช่นพระพุทธรูปทรงเครื่อง.

ตักท้วงสำเภา

รูปแบบหนึ่งของฐานก่ออิฐถือปูนของอุโบสถ วิหาร หอไตร และพระที่นั่งบางองค์ในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา ลักษณะเส้นต่าง ๆ ของฐานอ่อนลงตรงกลางทั้งด้านข้างและด้านกว้าง (ด้านสกัด) คล้ายลักษณะโค้งตรงส่วนท้องของเรือสำเภา ฐานชนิดนี้ส่วนมากเป็นฐานบัว เส้นทุกเส้นของฐานตั้งแต่น้ำกระดานบน เส้นลวด บัวคว่ำ ท้องไม้บัวหงาย เส้นลวด หน้ากระดานล่างจะหย่อนลงด้านล่าง ฐานตรงด้านกว้างจะมีความยาวพอดีและดูสวยงามเพราะความกว้างไม่มากนัก ส่วนด้านข้างหรือด้านยาว การหย่อนลงจะทำให้ความหนาของหน้ากระดานล่างตรงกึ่งกลางฐานแคบลง แต่ก็ยังดูกลมกลืนกันทั้งตัวอาคาร การตักท้วงสำเภา มิใช่มีเฉพาะที่ฐานเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์กับเส้นหลังคาด้วย เพราะสันหลังคาทุกชั้น เส้นของชายคา เเชิงกลอนของทุกดับก็จะตักท้วงสำเภาเหมือนฐานด้วย การตักท้วงสำเภาที่บางที่เรียกว่า *ตักท้วงอัสดงคต* หรือ *ตักท้วงข้าง*.

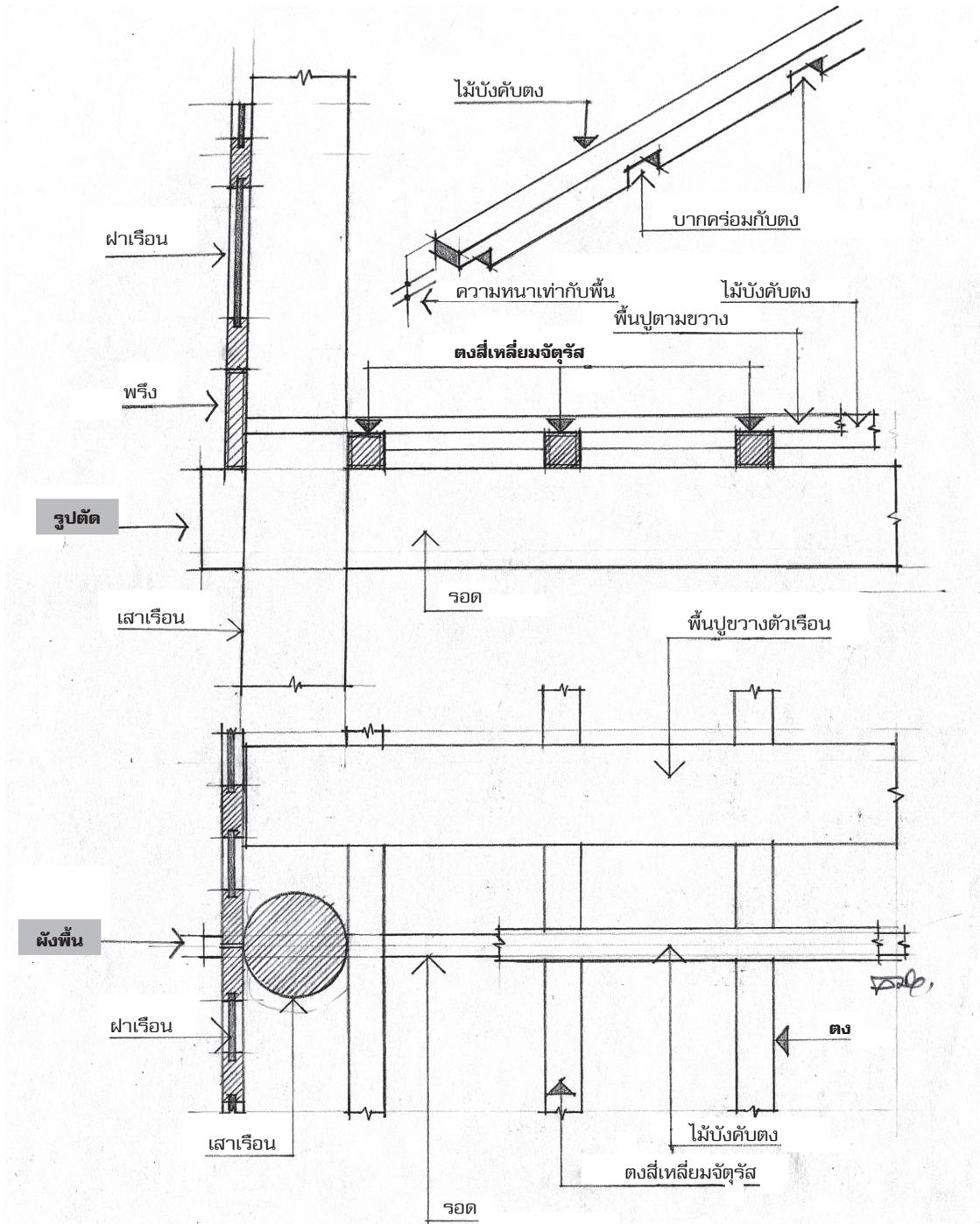
ลักษณะตักท้วงสำเภาของฐานพระอุโบสถ
วัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตง

โครงสร้างอาคารเครื่องไม้ ทำหน้าที่รองรับพื้น โดยวางอยู่บนคานและกลับทิศทางกับคาน ตงนี้จะถ้ำน้ำหนักจรต่อไปยังคาน สำหรับเรือนเครื่องสับของเรือนไทยภาคกลางโดยปรกติไม่มีตง พื้นจะวางตามยาวของตัวเรือนและอยู่บนรอดซึ่งทำหน้าที่อย่างเดียวกับคาน แต่ในกรณีที่ไม่ใช้พื้นวางตามยาว จะใช้พื้นชนิดสั้นวางขวางตัวเรือนและวางอยู่บนตงชนิดสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดประมาณ ๑๐ x ๑๐ เซนติเมตร ตงนี้วางอยู่บนรอดห่างกันประมาณ ๕๐ เซนติเมตร.

ตบฝุ่น

การนำลูกประคบดินสอพองหรือถ่านตะเภา ๆ หรือถูลงบนแบบของงานศิลปะที่ปรุเป็นรูปตามลวดลายไว้แล้ว ซึ่งเรียกว่า *ภาพลายปรุ* เช่น ในการเขียนลายรดน้ำซึ่งรองพื้นด้วยสีดำ ต้องตบฝุ่นด้วยผงดินสอพอง ผงดินสอพองจากลูกประคบจะลวด

ไม้บังค้ำตงมีไว้เพื่อบังค้ำตงไม่ให้เคลื่อนที่ด้วยขนาด ๑๐ x ๑๐ เซนติเมตร

ไม่สามารถตอกตะปูได้ และไม่นิยมตอกตะปูพื้นกับตงด้วย

ตงของเรือนไทยภาคกลาง

รอยปรูลงไปที่พื้นสำหรับเขียน ลูกประคบนี้ต้องใช้ผ้าขาวบางหรือผ้ากรอง ๒-๓ ชั้น เพื่อไม่ให้ดินสอพองออกมากเกินไป ก่อนที่จะนำดินสอพองใส่ในลูกประคบจะต้องเผาไฟให้สุกแล้วบดให้ละเอียด เพื่อให้ผงของดินสอพองมีน้ำหนักไม่ฟุ้งกระจาย ฝายไม่ลบล่อนก่อนที่จะทำงานศิลปะนั้นเสร็จ

ในการเขียนจิตรกรรมฝาผนังหรือพระบฏซึ่งรองพื้นด้วยสีขาว ต้องตบฝุ่นดำคือผงถ่านลงบนฝาผนังหรือผ้าตามลายที่ปรูไว้

ตระกวน, ตะกวน

พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย หมวดวัดตระกวน ซึ่งตั้งชื่อตามวัดโบราณในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุโขทัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จพระราชดำเนินยังที่นี่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ ทรงสันนิษฐานไว้ในหนังสือ *เที่ยวเมืองพระร่วง* ว่า “ชื่อวัดนี้ที่ราษฎรเรียกกันว่า วัดตะกอนบ้าง วัดตะควนบ้างนั้น อาจกลายมาจากชื่อเดิมซึ่งเป็นคำเขมรว่า ตะกวน แปลว่าผักบุง”

คราวที่มีการขุดค้นในบริเวณวัดนี้ได้พบพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ลักษณะแตกต่างไปจากพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยแบบหมวดหมู่ที่รู้จักกันในเวลานั้น นักโบราณคดีจึงตั้งชื่อพระพุทธรูปแบบแปลกที่พบเป็นครั้งแรกนั้นว่า พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย “หมวดวัดตระกวนหรือตะกวน” ตามชื่อวัด

ลักษณะของพระพุทธรูปหมวดวัดตระกวนคือพระวรกายอวบอ้วน พระพักตร์กลม ครองจีวรห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา สังฆาฏิพาดบนพระอังสาซ้าย ชายสังฆาฏิสั้นปลายเป็นรูปเขี้ยวตะขาบ ปางมารวิชัย ลักษณะที่กล่าวมานี้คล้าย

คลึงกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกของภาคเหนือซึ่งสร้างขึ้นก่อน และให้อิทธิพลทางศิลปะแก่พระพุทธรูปแบบสุโขทัย หมวดวัดตระกวนหรือตะกวน.

ตรา

เครื่องหมายที่เป็นรูป ลวดลาย หรือตัวอักษร ใช้สำหรับประทับลงบนกระดาษเอกสาร เพื่อแสดงตำแหน่งเจ้าของหรือรับรองความถูกต้องของเอกสารนั้น ๆ ตราที่แกะลงบนวัสดุต่าง ๆ เช่น งาม ช้าง หยก โลหะ ไม้ มีด้ามถือหลายแบบ ขนาดพอถนัดมือ ในสมัยโบราณก่อนประทับตราต้องเอาด้านที่มีเครื่องหมายแตะลงบนขาดก่อน แล้วจึงประทับลงไปบนเอกสารจึงเรียกตรานั้นว่า *ตราประจำขาด* ตราอีกชนิดหนึ่งทำด้วยโลหะและมิลวดลาย ใช้ประทับบนครั้งที่อ่อนตัวเมื่อได้รับความร้อน เรียกว่า *ตราประจำครั้ง* นอกจากนั้นยังมีตราคูนซึ่งทำด้วยโลหะเช่นเดียวกัน แต่ตราชนิดนี้ต้องใช้เครื่องกดทำให้เกิดเป็นลายนูนบนเอกสารสำคัญบางอย่าง

ตรามีหลายประเภท เช่น

พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน เป็นตราประจำชาติของพระเจ้าแผ่นดิน มีอยู่เป็นจำนวนมาก ลักษณะเป็นรูปวงกลมมีขอบ ๒ ชั้น มีพระปรมาภิไธยอยู่ภายในขอบและมีรูปพระครุฑพ่าห์อยู่ตรงกลาง เมื่อเปลี่ยนรัชกาลก็จะเปลี่ยนเฉพาะอักษรพระปรมาภิไธยเท่านั้น รูปพระครุฑพ่าห์ยังคงเดิม

พระราชลัญจกรประจำพระองค์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

มีลักษณะเป็นรูปกลมรีตั้ง ตรงกลางเป็นรูปพระมหากุณาโลมอยู่ภายในวงจักร รอบวงจักรมีรัศมีแผ่ออกโดยรอบ เหนือจักรเป็นรูปพระเศวตฉัตร ๗ ชั้นตั้งอยู่บนพระที่นั่งอัฐทิศ ตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์จะเปลี่ยนรูปแบบใหม่ทั้งหมดเมื่อเปลี่ยนรัชกาล

ตราประจำตำแหน่ง แต่เดิมมีประเพณีพระราชทานตราพระราชลัญจกรให้เป็นเกียรติยศแก่ข้าราชการชั้นสูง เพื่อใช้เป็นตราประจำตำแหน่ง เช่น เสนาบดี พระราชลัญจกรที่พระราชทานนี้จะเป็นตราที่เคยทรงใช้หรือโปรดเกล้าฯ ให้ทำขึ้นใหม่ก็ได้ เมื่อพระราชทานไปแล้วก็ไม่เรียกว่าพระราชลัญจกร ต่อมาภายหลังตราประจำตำแหน่งเป็นตราที่จัดทำขึ้นใหม่ โดยได้รับพระบรมราชานุญาต

ภายหลังเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ตราประจำตำแหน่งเสนาบดีเหล่านี้จึงนำมาใช้เป็นตราประจำกระทรวง แต่บางตราอาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลวดลายและขนาดบ้างเล็กน้อย

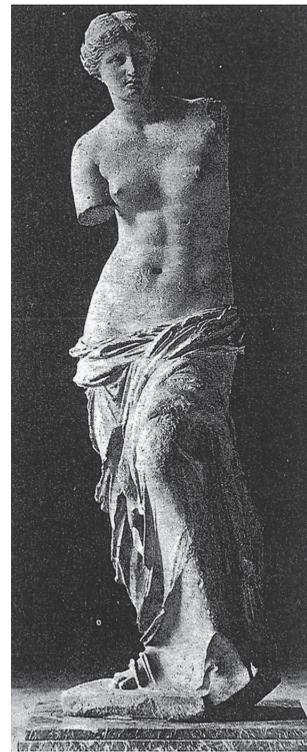
ตราที่ใช้ประทับในสมัยแรกเป็นตราที่แกะจากงาช้างและเป็นตราหน้านูน การประทับในเอกสารต้องทำด้วยความประณีตโดยมีหมอนรองและต้องคลึงให้รูปตราติดเต็มหน้า ภายหลังมีความจำเป็นต้องประทับตราในเอกสารจำนวนมาก เช่นในประกาศนียบัตร จึงได้เปลี่ยนมาเป็นตราหน้าเรียบเพื่อให้ประทับได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น

เมื่อใช้ตราไปนาน ๆ ลายก็จะสึกลบเลือนจำเป็นต้องแกะลายให้ลึกลงไปอีก โบราณเรียกว่า *รุกตรา* ก่อนที่จะรุกตราต้องขอพระบรมราชานุญาต และมีพิธีการเช่นเดียวกับการแกะตราใหม่

ส่วนตราของบุคคลหรือบริษัทห้างร้านที่ใช้ประทับกันทั่วไป จะเป็นตรายางหรือตราแกะด้วยไม้ มีหลายขนาด ในการออกแบบลวดลายจะต้องไม่เลียนแบบพระราชลัญจกรหรือตราของทางราชการ.

ตรีภังค์

ทำขึ้นโดยเอียง ๓ ส่วนคือ สะโพก ไหล่ และศีรษะ มักพบเสมอในงานศิลปกรรมของอินเดียโบราณที่สร้างขึ้นทั้งในพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ซึ่งได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ ส่วนประติมากรรมที่สร้างขึ้นในประเทศไทยช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเล็กน้อยพบทั้งในพระพุทธรูปและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูเช่นเดียวกัน แต่ต่อ

รูปวีณีสแห่งเมืองมิโล

มาความนิยมทำตรีภังค์ในงานศิลปะได้หมดไปในเวลาค่อนข้างเร็ว

ประติมากรรมโบราณของชาวตะวันตกที่มีทำขึ้นคล้ายคลึงกับทำตรีภังค์เรียกชื่อเฉพาะว่า Contrapposto (Contraposto) ซึ่งเป็นการยืนที่ใช้ขาข้างใดข้างหนึ่งรับน้ำหนักของร่าง ลำตัวบิดเบี้ยว คล้ายรูปตัว S คือศีรษะ ไหล่ และสะโพกเอียงไปคนละทาง เช่น รูปวีナスแห่งเมืองมิลอ (Venus de Milo) ทำขึ้นเช่นนี้ในศิลปะตะวันตกได้รับความนิยมอยู่นานกว่าทำขึ้นตรีภังค์ของศิลปะตะวันออก.

ตรี

ชื่ออาวุธชนิดหนึ่ง มีใบคล้ายใบหอก ๓ ใบ ใบกลางยาวกว่าใบที่อยู่ด้านข้าง ๒ ใบซึ่งยาวเท่ากัน มีด้ามสั้นคล้ายด้ามพระขรรค์

ตรีเป็นอาวุธสำคัญอย่างหนึ่งของพระนารายณ์ ดังมีข้อความที่แสดงลักษณะของสิ่งที่สำคัญ ๔ อย่างที่พระนารายณ์ทรงไว้ในหัตถ์ทั้ง ๔ ได้แก่ ตรี คทา จักร สังข์ นอกจากนั้นตรียังเป็นอาวุธที่พระอิศวรได้ประทานให้เป็นอาวุธคู่มือของหนุมานในเรื่องรามเกียรติ์อีกด้วย

เครื่องหมายที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชวงศ์จักรี มีลักษณะเป็นตรีที่มีด้ามสอดอยู่ในวงจักร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่า “จักร” เขียนเป็น “จักรกริ” หมายถึงจักรและตรี แต่เพราะคนไทยนิยมออกเสียง “ตรี” เป็น “กริ” จึงได้เขียนเป็น “จักรกริ” ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปลี่ยนมาเขียนเป็น “จักรี” ซึ่งก็ออกเสียงเหมือนกัน

แต่มีความหมายถึงองค์พระนารายณ์ มิได้หมายถึงจักรและตรี ซึ่งเป็นอาวุธของพระนารายณ์ คำว่า “จักรี” จึงหมายถึงพระนารายณ์ผู้เป็นเจ้าของซึ่งเป็น “พระผู้ทรงจักร”.

ตรีและจักร

ตรีบูร

เมืองที่มีกำแพงและป้อมรอบเมืองเป็น ๓ ชั้น คำนี้ใช้เฉพาะกับเมืองหลวงหรือเมืองที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ นอกจากนั้นยังอาจหมายถึงเมืองที่มีกำแพงล้อมรอบอย่างมั่นคงแข็งแรง คำว่า “ตรีบูร” มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า “ตรีบูร”

ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ของสุโขทัยได้กล่าวถึง ตรีบูร ไว้มีความว่า “รอบเมืองสุโขทัยนี้ ตรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา” กำแพงเมืองสุโขทัยพร้อมประตู ป้อม ๓ ชั้น แต่ละชั้นมีคูเมืองคั่นนั้น มีผู้ให้ความเห็นไว้เป็น ๒ นัยคือ นัยแรก เชื่อว่าทำขึ้นในสมัยราชธานีสุโขทัยยังเจริญรุ่งเรือง การมีกำแพงเมืองคูเมืองเป็น ๓ ชั้น คงเพื่อป้องกันข้าศึกและเพื่อชักน้ำเข้ามากักเก็บไว้ตามตระพัง (สระ) ภายในเมืองเพื่อใช้บริโภคและอุปโภค อีก

นัยหนึ่งเป็นข้อสันนิษฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดีของกรมศิลปากร ต่อมาเมื่อสุโขทัยเสื่อมอำนาจลงและตกอยู่ในปกครองของกรุงศรีอยุธยา เมืองสุโขทัยก็กลายเป็นเมืองร้าง ภายหลังเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชแห่งประเทศพม่าแล้ว จึงโปรดให้ฟื้นฟูเมืองสุโขทัยขึ้นใหม่และให้พระศรีเสาวราชมาครองเมือง อาจเป็นคราวนั้นที่ได้มีการสร้างกำแพงเมืองและคูเมืองชั้นกลางกับชั้นนอกเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม คติความเชื่อเรื่องตรีบูรอาจโยงกับความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาตามคติทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในหนังสือ*เตภูมิกถา* หรือ*ไตรภูมิพระร่วง* กล่าวคือ การมีกำแพงล้อมรอบ ๓ ชั้น อาจเป็นสัญลักษณ์แทนเขาสัตบริภัณฑ์ ส่วนคูน้ำอาจแทนที่สีทันดร สัญลักษณ์ดังกล่าวโอบล้อมศูนย์กลางของจักรวาลคือเขาพระสุเมรุ กลางใจเมืองจึงมักมีพระมหาธาตุเจดีย์ที่อาจแทนเจดีย์จุฬามณีซึ่งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ได้ปรากฏคำ “ตรีบูร” ในหนังสือ*กำสรวลศรีปราชญ์* ตอนหนึ่งว่า “อยุธยาไพโรจน์ได้ ตรีบูร” ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว กรุงศรีอยุธยาก็มิได้มีกำแพงเมือง คูเมือง จำนวน ๓ ชั้นแต่ประการใด คำว่าตรีบูรจึงสะท้อนอุดมคติที่มีความสมบูรณ์พร้อมตั้งเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล.

ตรีมุข

อาคารสถาปัตยกรรมไทยที่มีหลังคายื่นออก ๓

ด้าน แต่ละด้านมีหน้าจั่วหรือหน้าบัน และมุขทั้ง ๓ ด้านต้องมีสันนอกไถ่ระดับเดียวกัน เช่น ตรีมุขของปราสาทประธานวัดราชบูรณะ ที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนต้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้แก่พลับพลาตรีมุขที่พระราชวังโบราณจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นพลับพลาโถง มีมุขลดทั้ง ๓ มุข สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วยเครื่องไม้ บนรากฐานของเดิม ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นพระที่นั่งตรีมุขในสมัยกรุงศรีอยุธยา.

ตรีมูรติ

เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ๓ องค์ ในศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู ได้แก่ พระพรหม-พระผู้สร้าง พระวิษณุหรือพระนารายณ์-พระผู้รักษา และพระคเณศหรือพระอิศวร-พระผู้ทำลาย

ในทางปรัชญา หมายถึง การสร้างสังขารมที่ว่าสิ่งทั้งหลายย่อมมีอุปาทะ(การเกิดขึ้น) ลูติ(การทรงอยู่) และกังคะ (การดับไป) เป็นธรรมดา นั้น ให้เป็นรูปเหมือนหรือบุคลาธิษฐาน คือ พระพรหม หมายถึง อุปาทะ พระวิษณุ หมายถึง ลูติ และพระคเณศ หมายถึง กังคะ

ในทางจิตรกรรมและประติมากรรมนิยมสร้างเทพเจ้าทั้ง ๓ องค์นี้แยกกันเป็นเทวรูป ๓ องค์ ดังปรากฏอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป หรือที่รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ แต่ก็ปรากฏว่ามีการสร้างเทพเจ้าทั้ง ๓ องค์นี้รวมอยู่ในเทพองค์เดียวกัน คือเป็นเทวรูปมี ๓ เศียร ๓ พักตร์ดังที่ปรากฏอยู่ในถ้ำอีละแฟนตา (Elaphanta) เมืองมุมไบ ประเทศอินเดีย และที่ปุระเปนาตารันซาซีห์ (Purapenataran Sasih) เมืองเปเจง (Pejeng) ในเกาะบาหลี

ประเทศอินโดนีเซีย เป็นต้น ซึ่งนักปราชญ์บางท่านสันนิษฐานว่าเป็นตัวแทน “ตรีมูรติ”

ตรีมูรติ นอกจากพบเป็นรูปพระพักตร์เทพเจ้า ๓ องค์ สลักรวมอยู่ด้วยกันแล้ว ยังทำเป็นรูปคิ้วลึงค์องค์เดียวโดยแบ่งเป็น ๓ ภาคเท่า ๆ กัน ภาคล่างสุดมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เป็นสัญลักษณ์แทนพระพรหมเรียกว่า พรหมภาค ภาคกลางมีลักษณะเป็นรูปแปดเหลี่ยม เป็นสัญลักษณ์แทนพระวิษณุเรียกว่า วิษณุภาค และภาคปลายมีลักษณะเป็นรูปกลม เป็นสัญลักษณ์แทนพระศิวะ เรียกว่า รุทราภาค คิ้วลึงค์ที่มีลักษณะดังกล่าวนี้พบอยู่ทั่วไปทั้งในประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศอินโดนีเซีย.

ตรีมูรติในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
กรุงเทพมหานคร

ตรีศูล

ชื่ออาวุธที่มีลักษณะเช่นเดียวกับตรี แต่มีด้ามยาวกว่า เป็นอาวุธประจำองค์พระอิศวร.

ดอกชൂย

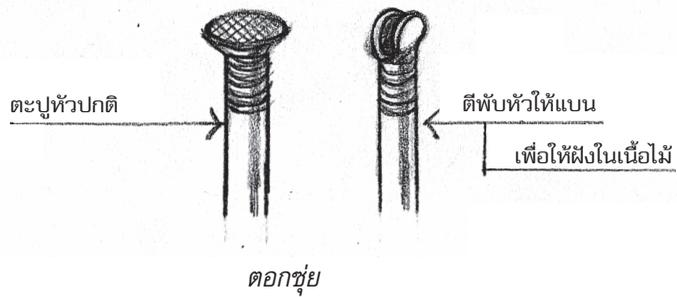
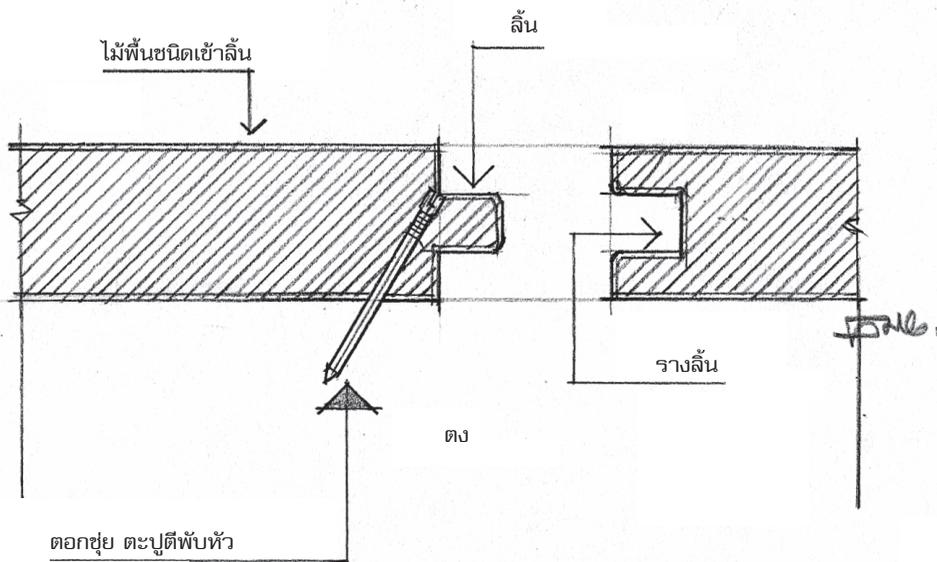
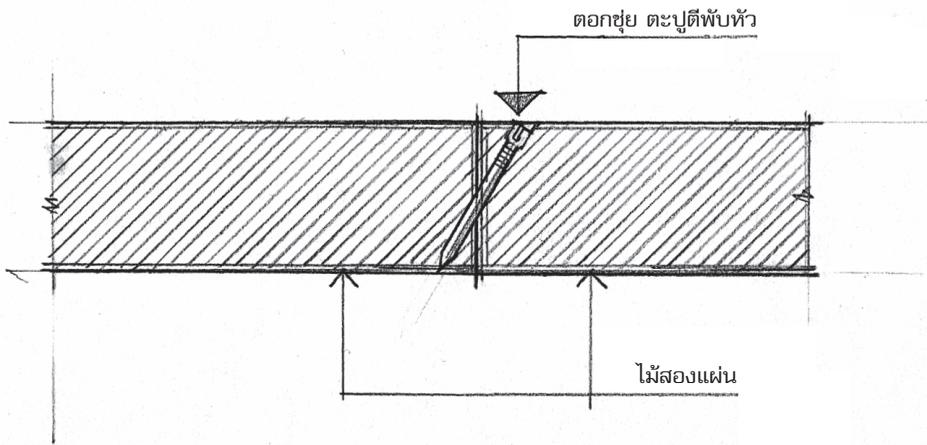
การตอกตะปูตีทแยงเพื่อยึดไม้ ๒ ชั้น หรือการตอกเพื่อซ่อนหัวตะปู เช่น การตอกพื้นเข้าลิ้น การตอกชൂยนี้มีทั้งการตอกให้ติดถาวรและตอกชั่วคราว, *ตีชൂย* ก็เรียก.

ดอกหมันยาชัน

วิธีอุดแนวเรือที่ต่อด้วยแผ่นไม้กระดานเพื่อมิให้น้ำซึมรั่วเข้าไปได้ ก่อนจะยาชันต้องใช้หมันซึ่งหมายถึงเปลือกต้นหมันทุบแบนจนเป็นเส้นใย หรือด้ายดิบปั่นเป็นเกลียวผสมชันกับน้ำมันยาง ตอกลงไป ในตะเข็บรอยต่อของแผ่นกระดานโดยใช้ค้อนตอกเหล็กรูปร่างคล้ายสิ่วแต่ไม่มีคม อัดหมันให้ฝังแน่นลงไปแนวเรือ วิธีการเช่นนี้เรียกว่า *ตอกหมัน* เมื่อตอกหมันแน่นดีแล้วจึงใช้ประลักที่ทำด้วยไม้หน้ากว้างประมาณ ๒ นิ้วตอกแต่งแนวหมันให้แน่นเรียบอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงใช้ชันยาทับตาม

เปลือกต้นหมันทุบจนเป็นเส้นใย

แนวเรือที่ตอกหมันไว้แล้วต่อไป การตอกหมันต้องให้แน่นจริง ๆ เพราะถ้าไม่แน่นเรือคายหมันจะทำให้เรือรั่วได้.

ตองตึง, ตึง

ใบของต้นตึงหรือพลวง ใบมีลักษณะใหญ่ตรงโคนปลายแหลมมน กว้างประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ผิวสากคาย ขณะยังสดใบจะอ่อนแต่เมื่อแห้งแล้วจะแข็ง ต้นตึงนี้มีมากในภาคเหนือของประเทศไทย ดังนั้น ทางภาคเหนือจึงนำมากรองหรือเย็บให้เป็นตึง ใช้เป็นเครื่องมือขุดปลา ก่อนกรองต้องนำใบที่แห้งแข็งไปชุบน้ำให้อ่อนตัว การกรองต้อง

ตองตึง

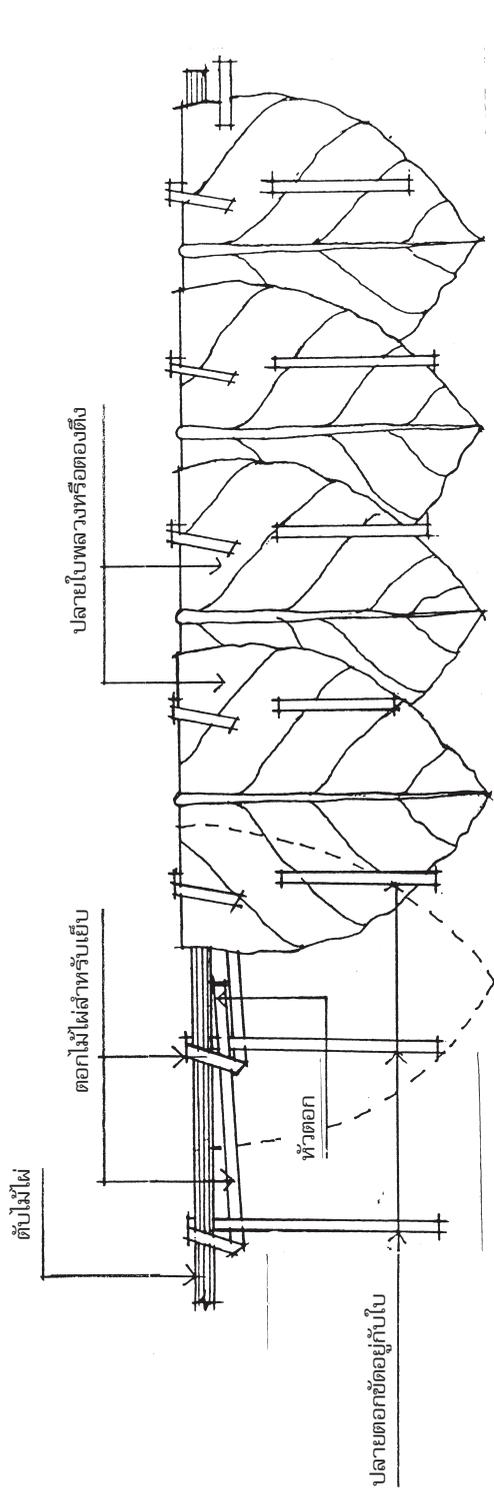
วางใบซ้อนกันให้หนาเพื่อความคงทน แล้วใช้ตอกไม้ไผ่กรองติดกับตึง เรือนี้ไม้บัวหรือเรือเครื่องผูกทางภาคเหนือที่มุงด้วยตองตึงนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสียในการอยู่อาศัยแต่ละฤดู ในฤดูแล้งและฤดูหนาวใบตองตึงจะแห้งและบิดงอ ทำให้มีช่องว่างระหว่างตึง ลมจะพัดผ่านและแสงสว่างลอดเข้าไปได้ ส่วนในฤดูฝนจะมีปัญหาเรื่องฝนรั่วตอนต้นฤดู แต่เมื่อฝนซุกใบตองตึงจะอ่อนตัว ตึงตองตึงแต่ละตึงจะทับกันสนิททำให้กันฝนและลมได้ เรือที่มุงด้วยตองตึงเมื่อมองจากภายนอกจะเห็นความหยาบของผิว ซึ่งเป็นความงามอันเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งของที่พักอาศัยของคนเมือง คนชนบท และชาวไทยภูเขา.

ตอม่อ

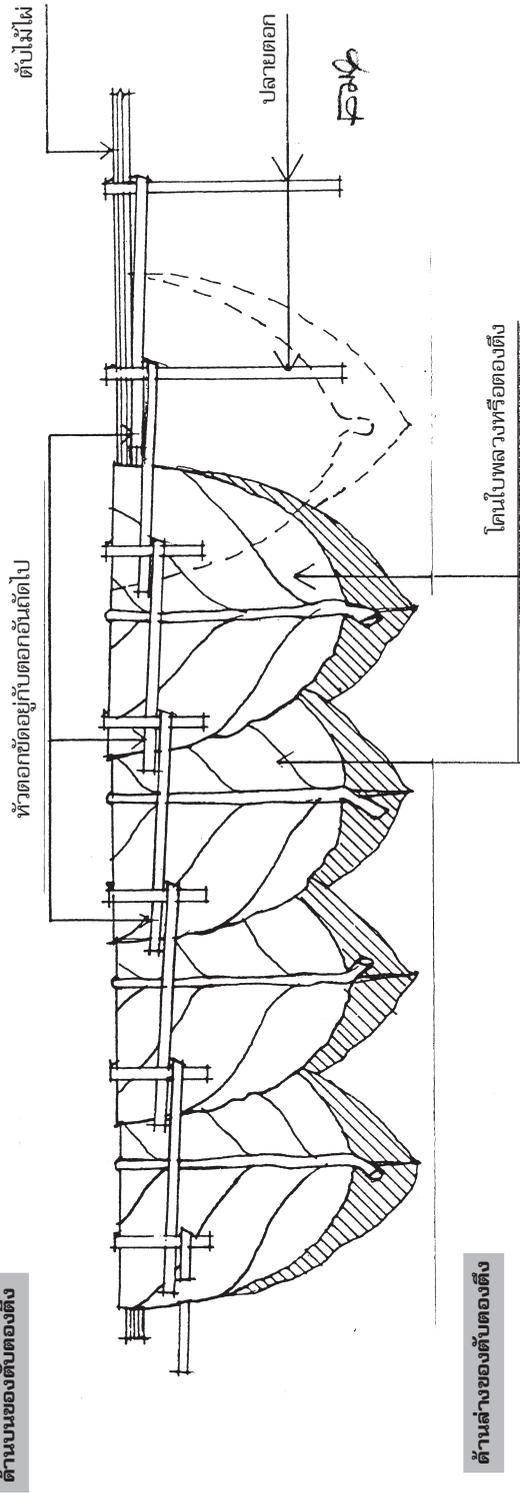
เสาขนาดสั้นของเรือนไทยภาคกลางหรืออาคารไม้ทั่วไปที่ตั้งจากพื้นดินขึ้นไปเสมอหลังรอดหรือคาน เสาตอม่อนี้ใช้เสริมรอดหรือคานเพื่อให้แข็งแรงและมั่นคงยิ่งขึ้น.

ตะเกียบ

ชื่อเสาคู่หนึ่งมีขนาดยาวพอสมควร ใช้ปักประกบ ๒ ข้างของเสาสูง เช่น เสาไฟฟ้า เพื่อให้เสาสูงนั้นมีความมั่นคงแข็งแรงยิ่งขึ้น เฉพาะเสาธงมีสลักยึดเสาตะเกียบกับเสาธง ๒ ตัว หากต้องการหมุนเสาธงลงก็ถอดสลักตัวล่างออกให้สลักตัวบนเป็นแกนหมุน ตัวอย่างของเสาตะเกียบที่สวยงาม เช่น ที่เสาชิงช้า.

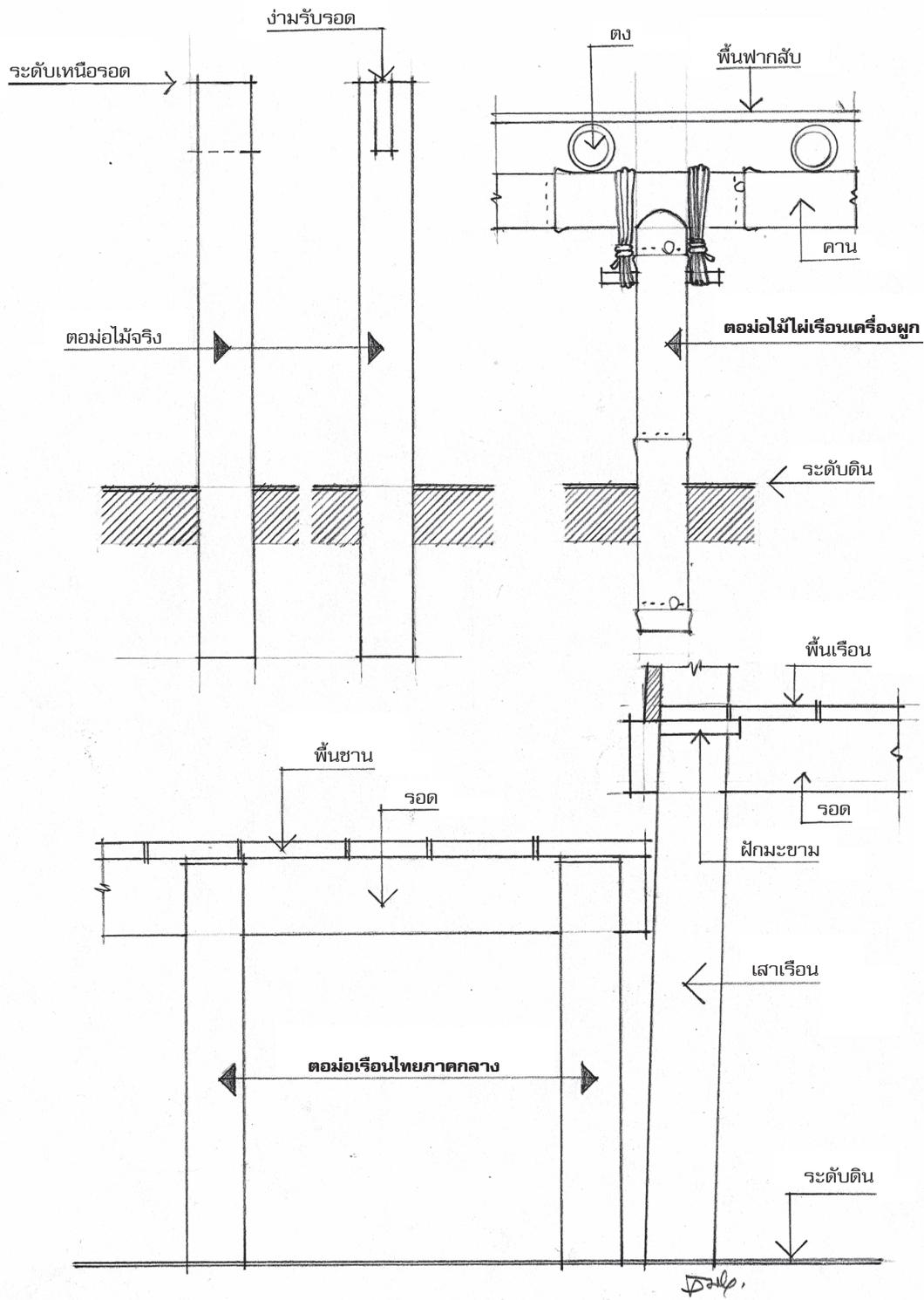

ด้านบนของตับตองตึง

ด้านล่างของตับตองตึง

ตองตึง

ตอม่อของเรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องล้อ

ตะโก

ทองเทียมที่ได้จากการดาดตะกั่วลงบนกระดาด แล้วทาสีเหลืองชนิดหนึ่ง เรียกว่า ยางแด้ว ซึ่งได้จากต้นแด้ว จะปรากฏเป็นสีทองเพราะความแวววาวของตะกั่วส่งสีเหลืองให้ดูสุกปลั่งขึ้น ทองนี้บางที่เรียกว่า ทองตะกั่ว หรือ ทองน้ำตะโก

ในเรื่องชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงทองน้ำตะโกไว้ในตอนที่ว่าด้วยพระธาตุเจดีย์หลวงว่า “โปรดให้หุ้มองค์พระเจดีย์หลวงด้วยแผ่นทองแดง อันอาบด้วยน้ำตะโกทองตั้งแต่ยอดถึงฐานธรณี แล้วให้ปิดทองคำเปลวอีกชั้นหนึ่ง” นอกจากนั้นยังมีเชิงอรธอธิบายย่อ ๆ ว่า “น้ำตะโกทอง ลางแห่งก็เรียก น้ำตะกั่วทอง ได้แก่น้ำยาผสมด้วยน้ำมันยางและหรดาลเป็นต้น สำหรับทาโลหะจับแน่นกันสนิม” ก็ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า น้ำยากันสนิมแต่โบราณนั้นน่าจะใช้สิ่งนี้ แต่เหตุที่ปิดทองคำเปลวอีกชั้นหนึ่งนั้นคงจะต้องการให้สุกปลั่งเป็นสีทองจริง ๆ บนแผ่นโลหะซึ่งหุ้มองค์พระเจดีย์ ตามแบบอย่างการสร้างปูชนียสถานของล้านนา.

ตะเข้ราง

ตัวไม้ซึ่งทอดจากสันหลังคาลงมาถึงชายคา ตรงส่วนที่หลังคา ๒ ผืนมาบรรจบกันเป็นมุมเมื่อมุงหลังคาแล้วจะเกิดเป็นราง ที่ได้เครื่องมุงจะมีแผ่นสังกะสีหรือโลหะอื่นปูทับเพื่อกันไม่ให้ฝนรั่ว.

ตะเข้สัน

ตัวไม้ซึ่งทอดจากสันหลังคาลงมาถึงชายคา ตรงส่วนที่หลังคา ๒ ผืนมาบรรจบกันเป็นสัน ตรงสันนี้เมื่อมุงหลังคาแล้วจะต้องมีเครื่องครอบสันหลังคา

ตะเข้รางที่หลังคาพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กรุงเทพมหานคร

ตะเข้สันที่หลังคาพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กรุงเทพมหานคร

เช่น กระเบื้องหลบ จากหลบ ปูนที่ปั้นเป็นสันตลอดความยาวของสันหลังคา เพื่อกันไม่ให้ฝนรั่ว.

ตะคัน

ภาชนะดินเผารูปร่างคล้ายจาน มีทั้งชนิดมีเชิงและไม่มีเชิง ใช้สำหรับวางเทียนอบหรือเผากำยานเพื่ออบน้ำทำน้ำอบไทยหรือน้ำปรุง เป็นต้น บางชนิดมีที่สำหรับสอดไส้อยู่ตรงกลางจานหรือที่ปากจาน ๒ ข้าง ใช้สำหรับใส่น้ำมันปลา น้ำมันมะพร้าว หรือไขสัตว์ เป็นเชื้อเพลิงจุดตามไฟอย่างตะเกียง ตะคันเป็นเครื่องให้แสงสว่างอย่างหนึ่งที่ใช้มาแต่โบราณ.

ตะเข้

เครื่องทุ่นแรงชนิดหนึ่ง รูปร่างลักษณะเตี้ย มีทั้งชนิดไม่มีล้อและมีล้อตั้งแต่ ๒-๔ ล้อ ใช้ลากเข็นของหนักหรือบรรทุกทุกเสา ไม้ซุง ไม้ไฟ เป็นต้น ตะเข้ประกอบด้วยไม้ขนาดใหญ่ ๒ ท่อนหรือ ๒ แผ่น ไม้นี้เรียกว่า “ไม้ตะเข้” มีความหนาและยาวตามต้องการ เจาะรูเป็นช่วง ๆ บนไม้สำหรับสอดเดือยของไม้ยึด แล้วใช้ลูกสลักตอกปลายเดือยเพื่อให้นแน่นและแข็งแรง ไปด้วยแผ่นไม้กระดานเรียงกันบนไม้ยึดหรือไม้ปักก็ได้ บางแห่งมีการตกแต่งไม้ตะเข้ด้วยการแกะสลักเป็นรูปพญานาค ทาสีให้งดงาม ตะเข้ชนิดไม่มีล้อเมื่อต้องการชักลากจะใช้ท่อนไม้กลมหรือขอไม้ไฟวางเรียงกันเป็นแถวเพื่อเป็นเครื่องรองรับตะเข้ เมื่อลากตะเข้เคลื่อนที่แล้วก็จะนำท่อนไม้หรือขอไม้ไฟที่ตะเข้เคลื่อนผ่านไปนั้นมาวางเรียงต่อข้างหน้า ทำเช่นนี้เรื่อยไปจนถึง

ที่หมาย ตะเข้ชนิดไม่มีล้อนี้สมัยโบราณใช้สำหรับลากของที่ใหญ่หรือหนักมาก เช่น เมื่อคราวอัญเชิญพระโต (พระศรีศากยมุนี) จากบริเวณท่าช้างวังหลวงไปประดิษฐาน ณ วัดสุทัศนเทพวราราม ในสมัยรัชกาลที่ ๑

นอกจากวิธีการทำตะเข้ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีวิธีอื่น ๆ อีก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งของที่ต้องการเคลื่อนย้าย สถานที่ และความสะดวก เช่น ทำโดยการเจาะใต้ฐานของสิ่งที่ต้องการเคลื่อนย้ายแล้วสอดไม้เป็นช่วง ๆ ยึดติดกับตัวตะเข้โดยไม่ต้องประกอบเป็นตะเข้ขึ้นก่อน ตะเข้ชนิดนี้เรียกว่า *ตะเข้แม่สดึง*.

ตะบัน

เครื่องตำหมากชนิดหนึ่ง ประกอบด้วยกระบอกลูกตะบัน ไม้ตะบัน และดาก

กระบอกลูกตะบันมีลักษณะเป็นทรงกระบอกล้นสอบ สูงประมาณ ๑๕-๑๗ เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร มักทำด้วยทองเหลืองหรือไม้กลึง ลูกตะบันทำด้วยโลหะกลมยาวกว่ากระบอกลูกตะบันเล็กน้อย ปลายด้านที่ใช้ตำมีลักษณะแบนคม ส่วนปลายอีกด้านหนึ่งมีที่จับซึ่งมีลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้จับได้เหมาะสมมือ ดากทำด้วยไม้ใช้เป็นจุกสำหรับอุดกันตะบัน ส่วนไม้ตะบันมีลักษณะกลมยาว ใช้กดหมากให้แน่นเป็นคำ แล้วกระทิ้งดากเพื่อตำหมากที่ตำแล้วให้ออกจากตะบัน

อนึ่ง ตะบันนี้นิยมตกแต่งให้เป็นลวดลายเพื่อความสวยงามด้วย.

ตะบันไฟ

เครื่องจุดไฟรูปร่างคล้ายตะบัน ประกอบด้วย กระจกบอกลูกตะบัน ซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เขาหัว เขาควาย หรืองาช้าง ตัวกระจกมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๒ เซนติเมตร ภายในรูมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร ลึกประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ตกแต่งให้เกลี้ยง ตรงปลายกระจกบอกรักทำให้แหลม หรือฝังเหล็กแหลมเพื่อใช้เขี่ยขี้เถ้า ด้านนอกกระจกบอกรักสลักลวดลายหรือทำให้มีรูปร่างงดงาม ส่วนลูกตะบันต้องทำให้มีขนาดพอดีกับรูตะบันแต่ยาวกว่าเล็กน้อย ปลายด้านหนึ่งมีตำสำหรับตบได้สะดวก ปลายอีกด้านหนึ่งเจาะรูให้เข้าไปได้เล็กน้อยสำหรับบรรจุเชื้อหรือปุ๋ยซึ่งทำด้วยขุยของต้นเต่าร้างตากแห้งผสมกับดินปะลิว เมื่อต้องการจุดไฟให้นำลูกตะบันที่ปลายบรรจุเชื้อสอดเข้าไปในรูตะบัน แล้วตบอย่างแรงและรวดเร็ว ลูกตะบันจะอัดอากาศที่อยู่ภายในกระจกบอกรักให้เกิดเป็นประกายไฟติดเชื้อที่ปลายลูกตะบัน ตะบันไฟนี้ทางภาคใต้เรียกว่า ไฟตบ ภาคเหนือเรียกว่า ไฟยัด หรือ บอภัยัด บางถิ่นเรียกว่า ไฟอัด.

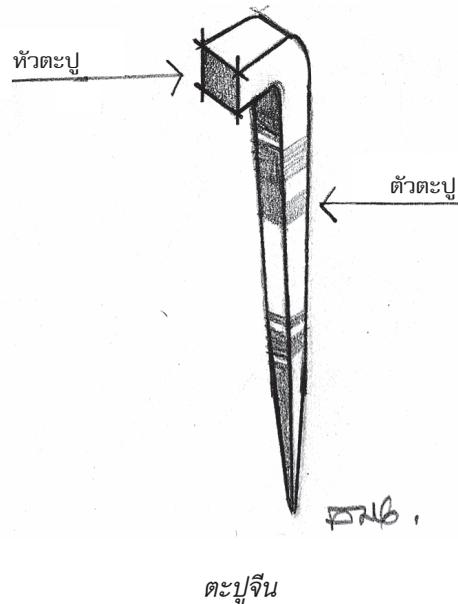
ตะปั้ง

จะปั้งเรือที่ทำด้วยไม้ มีขนาดใหญ่.

ตะปูจิ้น

เหล็กรูปสี่เหลี่ยมปลายเรียวแหลม ส่วนหัวโค้งงอพับเป็นมุมฉาก มีขนาดยาวประมาณ ๘ เซนติเมตร ตรงหัวมีหน้าตัดขนาดตั้งแต่ ๐.๕ x ๐.๕ เซนติเมตร ถึง ๑ x ๑ เซนติเมตร ตะปูชนิดนี้ใช้ค้อนตอกเพื่อ

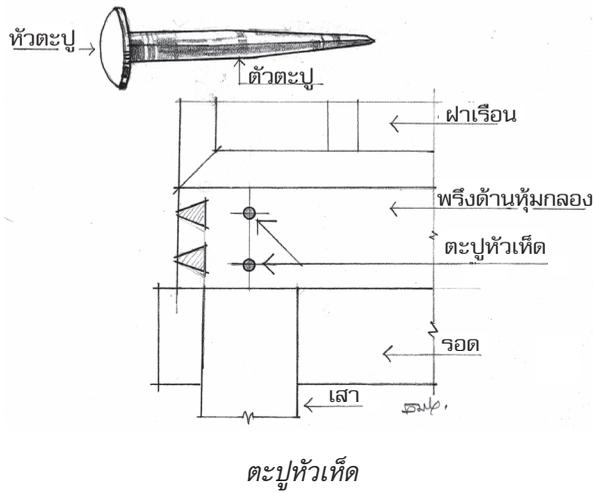
ยึดตัวไม้โครงสร้าง โดยเฉพาะส่วนหลังคาของเรือนไทยภาคกลาง โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ และอาคารที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ เช่น ยึดบันลมหักบอโก๊ แปลาน แปหัวเสา ยึดแปลานกับแผงจั่ว จันทัน ยึดกลอนกับบอโก๊ แป นอกจากนี้ยังใช้เป็นอุปกรณ์ในการต่อเรือใหญ่ ๆ เป็นต้น.

ตะปูหัวเห็ด

ตะปูชนิดหนึ่ง ทำด้วยเหล็กเส้นนำมาตัดเป็นท่อนเผาไฟให้ร้อนจนแดง แล้วตีปลายด้านหนึ่งให้มีลักษณะคล้ายดอกเห็ด ส่วนปลายอีกด้านหนึ่งตีให้แหลม หัวตะปูมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร ตัวตะปูมีทั้งกลมและเหลี่ยม ชนิดกลมมีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑.๒๕ เซนติเมตร ทั้ง ๒ ชนิดยาวประมาณ ๑๐-๑๒.๕ เซนติเมตร ตะปูหัวเห็ดใช้ตอกยึดพริ้งให้ติดกับเสาทุกต้นของเรือนไทยภาคกลางยกเว้นเสาดั้ง เนื่องจากพริ้งต้องทำหน้าที่รัด

ตะลุ่ม-ตะลุ่มพุก

เส้าและรองรับน้ำหนักจากฟาเรื่อนด้วย จึงต้องตอกยึดด้วยตะปูหัวเห็ดเพื่อความมั่นคง. (ดู ฟริงประกอบ).

ตะลุ่ม

ภาชนะใส่สิ่งของ รูปร่างคล้ายพานมีเชิง แต่ปากคุ่ม มีทั้งรูปร่างกลมและเหลี่ยม ขนาดต่าง ๆ กัน เส้นผ่านศูนย์กลางตั้งแต่ ๕-๕๐ เซนติเมตร ส่วน

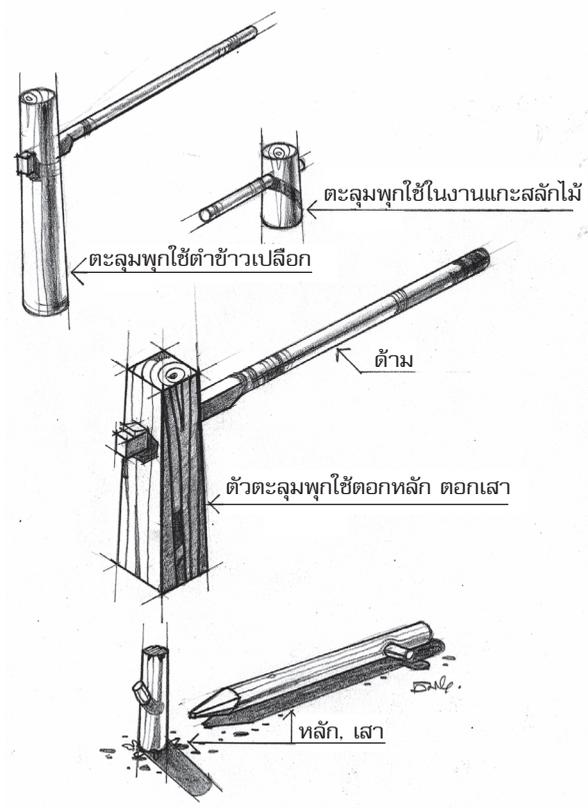

ตะลุ่มมุก

มากทำอย่างเครื่องเขิน แต่ที่ทำด้วยไม้หรือโลหะก็มี การทำตะลุ่มต้องมีช่างทำหุ่นไม้โดยเฉพาะก่อน แล้วจึงนำหุ่นไม้มาลงรักสมุก ปิดทอง ประดับมุกหรือประดับกระจกเป็นลวดลายต่าง ๆ ตะลุ่มที่ทำเป็นเถาจะมีลักษณะและลวดลายอย่างเดียวกัน.

ตะลุ่มพุก

ค้อนไม้เนื้อแข็งทำจากแก่นไม้ชิงชัน แก่นไม้มะขาม เป็นต้น ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๗-๑๐ เซนติเมตร ยาวไม่เกิน ๒๐ เซนติเมตร มีด้ามสั้นพอเหมาะมือ ใช้ตอกเครื่องมือช่างที่เป็นเหล็กเช่น ลิวและตุ๊ดตู่ในงานแกะสลักไม้ หิน ผนัง และฉลุกระดาษ.

ตะลุ่มพุก

ตั้ง

ที่นั่งหรือที่วางของ ทำด้วยไม้ พื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าทรงเตี้ย ไม่มีพนัก มี ๔ ขา และขาของตั้งแต่ละตัวอาจทำรูปขาเป็นแบบต่าง ๆ เช่น ขาคู้ ขาสิ่งห์ บางชนิดไม่มีขาแต่ปิดทึบทั้ง ๔ ด้าน ตั้งอาจตกแต่งให้งดงามที่ขอบพื้นและขาด้วยการแกะสลักลวดลาย ประดับมุก ประดับกระจก หรือทำเป็นลายรดน้ำ.

ตั้งไม้อุทุมพร

ตั้งทำด้วยไม้มะเดื่อ เป็นรูปวงกลม ลักษณะคล้ายโถกของภาคเหนือ มี ๔ ขา ตั้งอยู่บนขอบไม้วงกลม และตั้งบนถาดทองในมณฑลพระกระยาसनาน ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เรียกว่า “อุทุมพรราชอาสน์”.

ตัดเส้น

วิธีทำให้ภาพและลายในงานจิตรกรรมไทยประเพณีมีความชัดเจนยิ่งขึ้นโดยการเขียนเส้นเพื่อแสดงขอบเขตและรายละเอียด ช่างเขียนจะต้องใช้ความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ และฝีมือในการตัดเส้นโดยไม่มีเส้นร่าง เช่น ในส่วนที่มีการปิดทองซึ่งไม่นิยมร่างเส้นลายด้วยดินสอ ช่างเขียนจึงต้องใช้ฝีมือในการตัดเส้นโดยไม่มีเส้นร่าง

การร่างตัวลาย เถลไถล ลงในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ยังไม่แสดงช่องไฟที่ชัดเจนนัก การตัดเส้นนับว่าเป็นการแก้ปัญหาในเรื่องนี้ได้โดยวิธีตัดเส้นในเส้นร่าง และตัดเส้นนอกเส้นร่าง ดังคำที่ว่า “ตัดนอกไว้ใน ตัดในทิ้งนอก ตัดตรงทรงรูป”

สีที่ใช้ในการตัดเส้นภาพจิตรกรรมมักใช้สีแก่เพื่อความเด่นชัดหรือสีเดียวกับพื้นแต่ผสมให้แกจขึ้น เช่น พื้นสีส้มก็ใช้สีส้มดำตัดเส้น ส่วนการตัดเส้นบนพื้นปิดทอง มักใช้สีแดงแก่ผสมหมึกเงินที่เป็นแห่งฝนจนได้น้ำ สีที่เจือด้วยหมึกเงินเพียงเล็กน้อยจะช่วยกลบทองได้สนิท หากใช้สีแดงอย่างเดียวทองจะขึ้นพราวจนดูไม่ชัดเจน.

ดับ

๑. วัสดุ เช่น จาก ตองตึง กล้วยาคา ที่นำมาผูกกรอง หรือเย็บ เรียงกันเป็นแถว ใช้เป็นเครื่องผูกหลังคาที่พักอาศัยทั้งชนิดถาวรและชั่วคราว เช่น เรือนเครื่องสับ เรือนเครื่องผูกของภาคต่าง ๆ วัสดุที่นำมาประกอบเป็นดับมักจะเป็นใบของพืชในภาค

ดับตองตึง

ตัวไม้

ต๋ับจาก

กลางและภาคใต้นิยมใช้ใบจากหรือใบมะพร้าวนำมาเย็บกับซีกไม้ไฟด้วยผิวของหวายเรียกว่า ต๋ับจาก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางบางถิ่นนิยมใช้ต้นแฝกมารองเป็นต๋ับเรียกว่า ต๋ับแฝก ส่วนภาคเหนือจะใช้ทั้งหญ้าคาและใบตองตึงเรียกว่า ต๋ับคา ต๋ับตองตึง ที่อยู่อาศัยที่มุงหลังคาด้วยต๋ับต่าง ๆ นี้เรียกว่า มุงจาก มุงแฝก มุงคา มุงตองตึง ต๋ับทุกชนิดยาวประมาณ ๑.๐๐-๑.๑๐ เมตร เฉพาะต๋ับแฝกเท่านั้นยาวประมาณ ๑.๕๐ เมตร.

๒. ผืนของหลังคาอาคารสถาปัตยกรรมไทยประเภทปราสาท พระที่นั่ง โบสถ์ วิหาร การเปรียญ ศาลา เป็นต้น การเรียกผืนหลังคาว่าต๋ับคงเนื่องมาจากอาคารต่าง ๆ ในสมัยก่อนมุงหลังคาด้วยเครื่องมุงชนิดเป็นต๋ับ เช่น ต๋ับจาก ต๋ับคา ต๋ับแฝก หลังคาอาคารต่าง ๆ ดังกล่าวจะใช้ต๋ับจำนวนมากน้อยขึ้นอยู่กับขนาด ประโยชน์ใช้สอย ประเภทของอาคาร และการออกแบบด้วย ช่างโบราณจึงเรียกสืบเนื่องกันมาว่า “ต๋ับ” ผืนบนสุดที่ติดกับหลังคาเรียกว่าต๋ับที่ ๑ ผืนล่างลงมาเป็นต๋ับที่ ๒ และที่ ๓ ตามลำดับ หลังคาของอาคารขนาดใหญ่อาจมีถึง ๔ หรือ ๕ ต๋ับ ที่มีหลังคา ๕ ต๋ับ เช่น พระวิหารพระพุทธชินราช

๓๙๒

หลังคาพระวิหารพระพุทธชินราช วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
จังหวัดพิษณุโลก

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก วิหารพระปาเลไลยก์ วัดปาเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี.

ตัวไม้

ชื่อเรียกไม้โครงสร้างหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งแต่งให้ได้สัดส่วนหรือรูปร่างตามต้องการ สำหรับคุมกันเข้าเป็นสิ่งปลูกสร้าง ตัวอย่างตัวไม้ของเรือนเครื่องสับ เช่น

เสา กล่อมให้กลม เจาะรูรอด รูเต้า ควัน หัวเทียน

อกไก่ ถากให้ได้รูปขนมเปียกปูน เจาะรู สำหรับใส่เดือย

จันทัน แต่ละตัวบากร่องสำหรับวางแป ตรงโคนตักแต่งเป็นเดือยสำหรับสับลงบนแปหัวเสา ชื่อ และทำเดือยตรงปลายเพื่อยึดกับปลายตั้ง

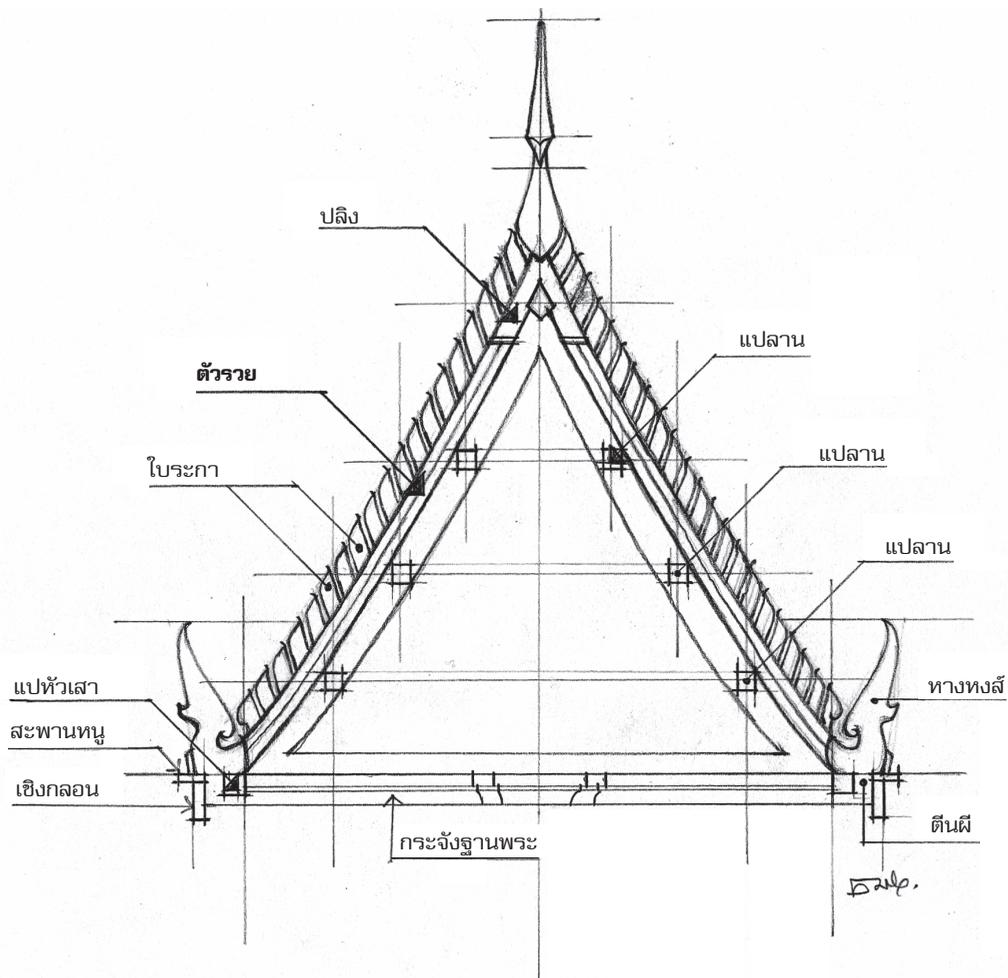
ฝาเรือน ในหนึ่งกระเบาะประกอบด้วย กรอบฝา ลูกตั้ง ลูกนอน ลูกฟัก ลูกปะกน กรอบ เช็ดหน้า บานหน้าต่างหรือบานประตู

พริ้ง เจาะรูที่ปลายทั้งสองทางด้านหุ้ม กลอง และทำเดือยที่ปลายทางด้านแป

ตัวไม้ที่แต่งเรียบร้อยแล้วนี้จะนำไปวางไว้ ไกล ๆ กับตำแหน่งที่ต้องการใช้ เมื่อได้ฤกษ์ก็จะ ยกขึ้นทำการปลูกสร้างตามวิธีและลำดับก่อนหลัง จนแล้วเสร็จ.

ตัวราว

เครื่องปิดเครื่องมุงด้านหน้าจั่วของหลังคาอาคาร สถาปัตยกรรมไทย เช่น ตำหนัก พระที่นั่ง โบสถ์ วิหาร การเปรียญ ศาลา เพื่อป้องกันลมตีกระเบื้อง ร่วงหล่น ตัวราวมีลักษณะเป็นตัวนาค ส่วนล่าง

ตัวราว

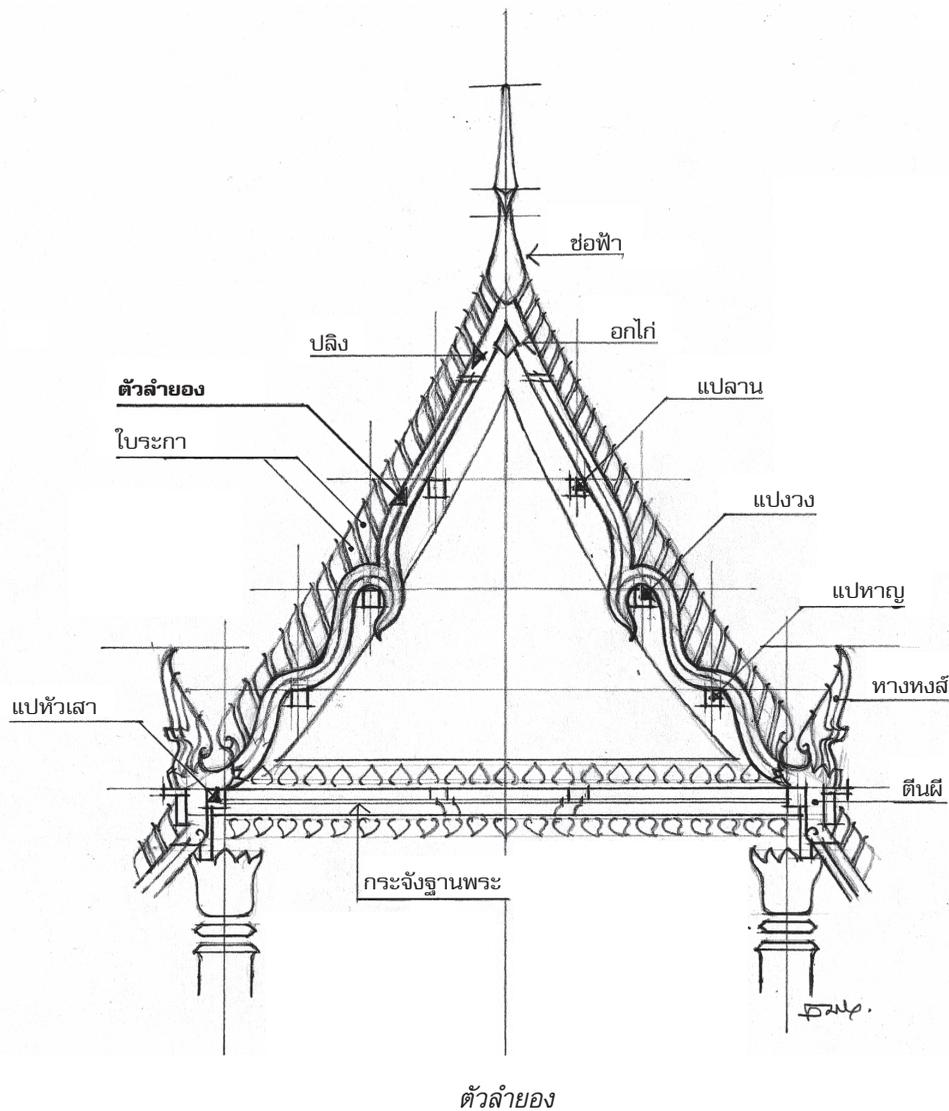

ตัวลายอง

สุดถ้ามีรูปร่างเป็นหัวนาค เรียกว่า *หางหงส์* ถ้าหัวนาคเอี้ยวหน้ามาทางด้านหน้าจั่ว เรียกว่า *นาคเบือน* ตั้งอยู่บนเชิงกลอนและแปหัวเสา แล้วจึงทอดตัวขึ้นไปตรง ๆ โดยวางอยู่บนแปและบนอกไก่ แล้วสอดเข้าไปอยู่ตรงด้านล่างของข้อฟ้าตรงที่เรียกว่า *พุงนกกระจาบ* ด้านบนของตัวรวยมีใบระกาเรียงเป็นระยะโดยตลอด รวมเรียกทั้งหมดว่า *รวยระกา*.

ตัวลายอง

เครื่องปิดเครื่องมุงด้านหน้าจั่วของหลังคาอาคารสถาปัตยกรรมไทย มีลักษณะเช่นเดียวกับตัวรวย แต่ไม่ทอดตัวไปตรง ๆ กลับทอดตัวพักอยู่บนแปลานตัวที่ ๑ หรือตัวที่ ๒ สำหรับสกุลช่างเพชรบุรีหรือพักอยู่บนแปหัวเสาของอาคารที่มีปีกนกได้หน้าบัน ตัวรวยตรงส่วนที่กล่าวนี้เรียกว่า *นาคสะดุ้ง* ต่อจากนาคสะดุ้งถึงแปตัวที่ ๒ หรือตัวที่ ๓

ที่ตัวรอยมีวงปลายแหลม ซึ่งเรียกว่า *งวง* หรือ *งวงไอยรา* สำหรับเกี่ยวแป แปตัวที่ถูกเกี่ยวเรียกว่า *แปงวง* ถัดจากงวงก็จะทอดตรงขึ้นไปจนถึงใต้ซ่อฟ้า รวมเรียกดัวลายองที่ทอดตั้งแต่ทางหงส์จนถึงซ่อฟ้าว่า *เครื่องล่ายอง*. (ดู *เครื่องล่ายองประกอบ*).

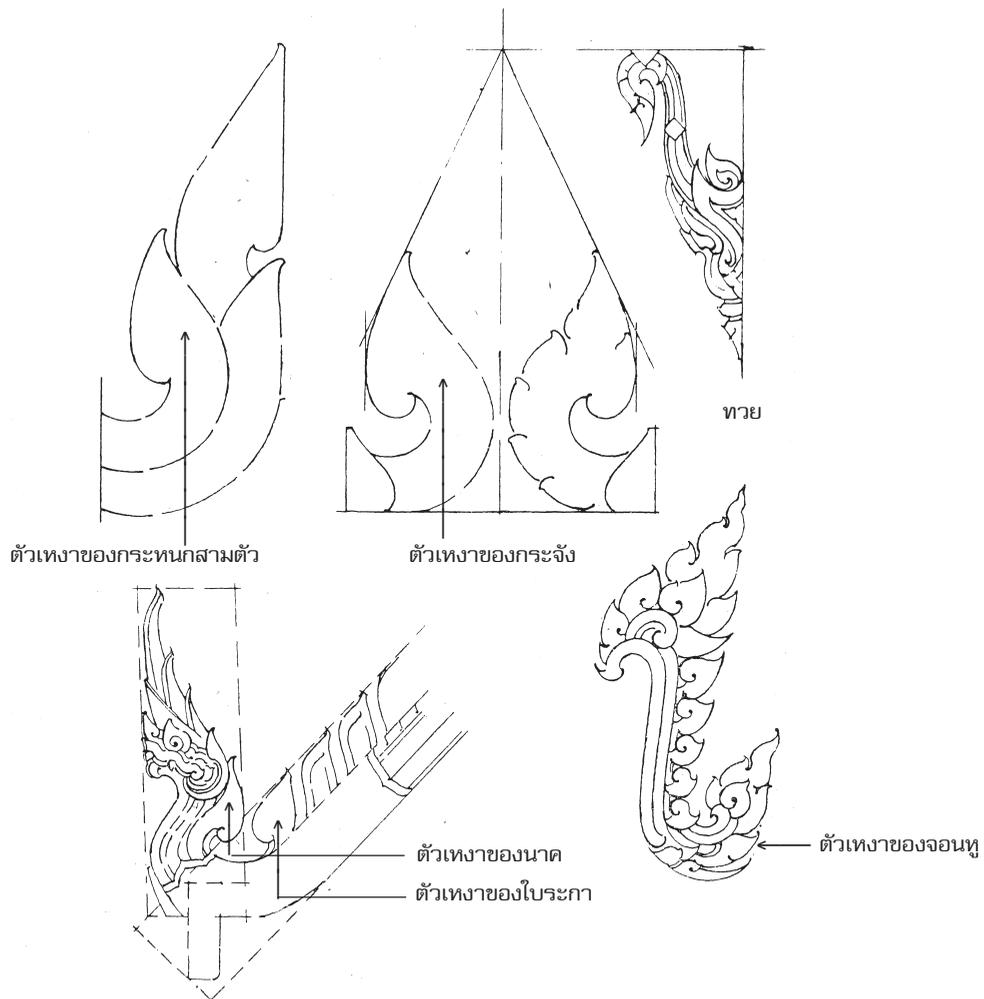
ตัวหงา

ชื่อกระหนกตัวหน้าของกระหนก ๓ ตัว ซึ่งเป็นแม่ลาย ที่ช่างนำไปใช้ประดิษฐ์ในงานจิตรกรรม

ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม

ตัวหงามีประกอบอยู่ในลายไทยชนิดต่าง ๆ เช่น กระหนกท้ายเกริน กระหนกกินรี กระหนกจอนหู ลายกระจัง ลายก้านต่อดอก ฯลฯ ลายดังกล่าวนี้มีใช้ทั้งในงานเขียน ปั้น ดุน และแกะสลัก

ตัวหงาที่เป็นส่วนประกอบของงานสถาปัตยกรรมไทย เช่น ตัวหงาของบันลม ไบระกา ทางหงส์ ทวย.

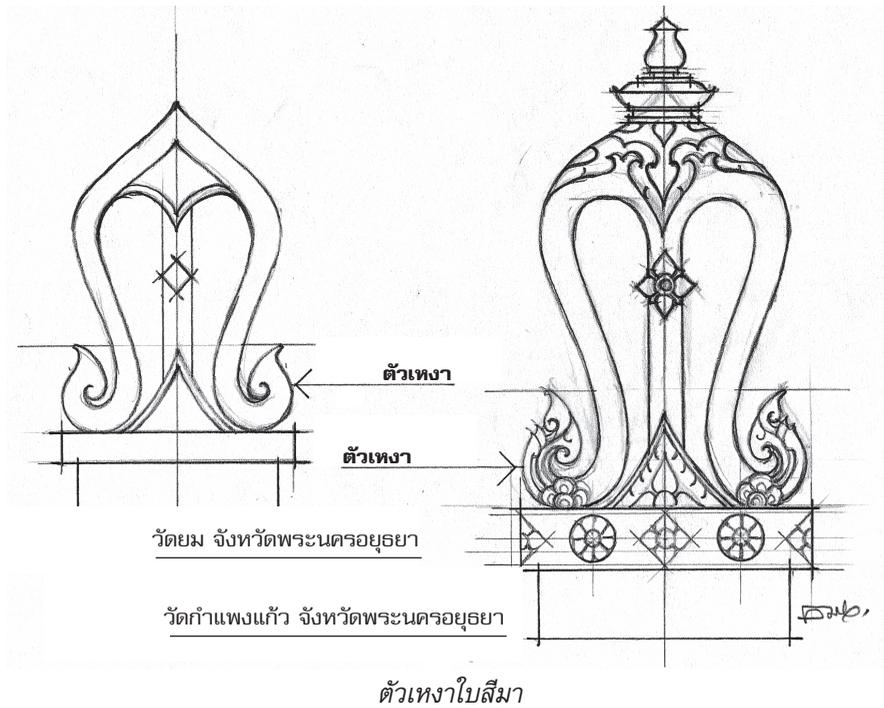
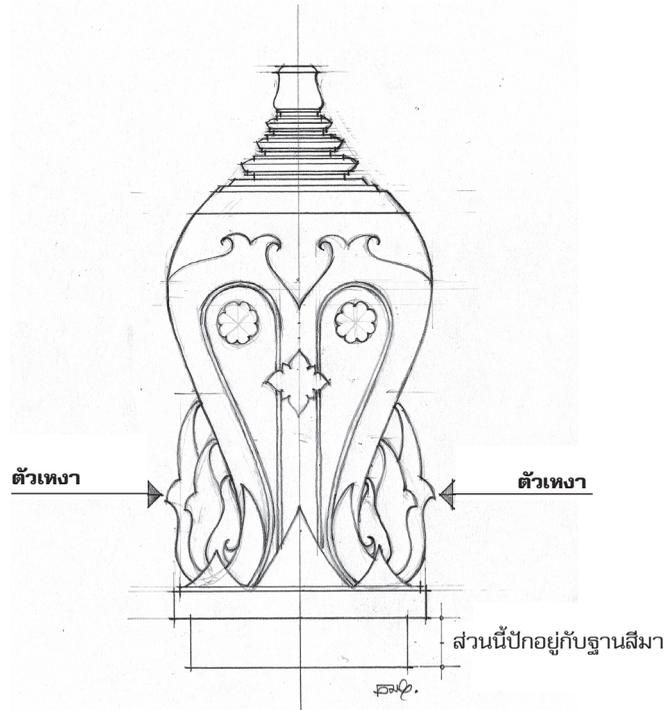
ภาพตัวหงาจากสมุดตำราลายไทยของพระเทวาทิณมมิต

ตัวหงาใบสีมา

ตัวหงาใบสีมา

รูปตัวหงาสลักไม้ตอนล่างที่คอดเป็นเอวของใบ
พัทธสีมา.

ตัวหงาใบสีมา

ตาโกง

ผ้าชนิดหนึ่งทอเป็นลายตารางสี่เหลี่ยมโต ๆ อย่างตาหมากรุก มักทอด้วยฝ้าย โดยใช้สีสลับกัน ๒ สี เช่น ตาดำสลับขาว ตาขาวสลับแดง ใช้เป็นผ้าห่ม ผ้าถุง ผ้าขาวม้า เป็นต้น ผ้าตาโกงนี้เข้าใจว่ามีที่มาจากประเทศพม่า เรียกชื่อต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น ผ้าตะกั้ว ผ้าตะโถง ผ้าตาโถง ผ้าตาแสง.

ตาด

ผ้าชนิดหนึ่งทอด้วยไหมควบกับทองแดงหรือเงิน แล่งจำนวนเท่ากัน ถ้าทอควบกับทองแดง เรียกว่า *ตาดทอง* ถ้าทอควบกับเงินแดง เรียกว่า *ตาดเงิน* เรียกชื่อตามลักษณะของลาย เช่น ตาดลายคดกริช ตาดตาตึกเตน ถ้ามีไหมปักทับลงไปอีกเป็นดอก ๆ เรียกว่า *ตาดระกำไหม* นิยมใช้เป็นของสูง เช่น ผ้าคลุมพระเก้าอี้ พื้นตาลปัตรพัดยศ.

ตาบ

เครื่องประดับอย่างหนึ่งในชุดเครื่องต้นของกษัตริย์ เครื่องแต่งตัวพระของละคร ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ประดับด้วยเพชรพลอยเป็นชั้น ๆ ชั้นกัน ๓ ชั้น

ตาบที่ติดอยู่กับสายสังวาลทางด้านข้างที่ห้อยอยู่ตรงบันเอวซ้ายขวาและตรงที่สังวาลไขว้กันกลางหลัง เรียกว่า *ตาบทิศ* ส่วนตาบที่ประดับอยู่ตรงหน้าอกเรียกว่า *ทับทรวง*

ตาบเป็นเครื่องประดับสำคัญอย่างหนึ่งในชุดเครื่องต้นของกษัตริย์มาแต่โบราณ ดังนั้น จึงมีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ ในสมัยอยุธยา เช่น พระประธานในพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระพุทธรูปเลิศล้ำนภลัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางห้ามสมุทร สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ประดิษฐานอยู่ที่มุมด้านเหนือและด้านใต้ของฐานชุกชีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระพุทธรูปมิตร์ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปิดทองปางห้ามสมุทร สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ ประดิษฐานอยู่ในซุ้มบุษบกยอดปราสาทคติดผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระอุโบสถวัดอรุณราชวราราม กรุงเทพมหานคร.

ตาลปัตร

พัดด้ามยาวที่พระใช้ในพิธีต่าง ๆ เช่นเวลาให้ศีลในสมัยโบราณเป็นพัดทำด้วยใบตาล มีด้ามสั้น ต่อมาทำด้ามให้ยาวขึ้นเรียกว่า *พัดหน้านาง* ภายหลังใช้ผ้าหรือผ้าไหมทำเป็นตัวพัดด้วย ถ้าเป็นตาลปัตรพัดยศซึ่งมีลักษณะเป็นแฉกที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่พระสงฆ์ เรียกว่า *ตาลปัตรแฉก* ตาลปัตรแฉกนี้มีรูปร่างลักษณะและการประดับตกแต่งลวดลายงดงามแตกต่างกันไปตามสมณศักดิ์.

ตาสีมา

ตำหนัก

ตาสีมา

รูปวงกลม ๒ วงประดับบนพื้นที่ว่าง ๒ ข้างตอนบนของใบพัดตาสีมาบางแบบ ที่มีอกสีมากึ่งกลาง ตาสีมาสลักเป็นรูปวงกลม ลวดลายดอกไม้ มีลักษณะคล้ายตา ๒ ข้าง แต่บางทีก็มีตามากกว่า ๑ คู่.

ตาอ้อย

ลายไทยแบบหนึ่งมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมคล้ายตาของต้นอ้อย ภายในรูปสามเหลี่ยมสอดไส้เป็นรายละเอียดไว้ทางตอนล่างให้ลือรูปสามเหลี่ยมนอก ขอบของสามเหลี่ยมรูปนอกมักบากเป็นบั้งหรือที่เรียกว่าบากหนามเตยให้ดูงดงามยิ่งขึ้น

ตาอ้อยมักใช้ประดับเรียงกันเป็นแถวตาม

ขอบบัวของแท่นฐานต่าง ๆ ลักษณะนี้เรียกว่า กระจังตาอ้อย. (ดู กระจัง ประกอบ).

ตำหนัก

ตัวอาคารที่เป็นเรือนหรือตึกที่อยู่ของเจ้านาย แตกต่างกับวังซึ่งหมายรวมทั้งตัวตึกและบริเวณวังด้วย ที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชก็เรียก ตำหนักเช่นกัน เช่น ตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร ส่วนตำหนักที่สร้างเป็นแพลอยน้ำเรียกว่า ตำหนักแพ แต่ตำหนักแพเดิมนั้นทรุดโทรมและได้รื้อไปแล้ว ปัจจุบันเป็นท่าราชวรดิฐ ตัวอย่างตำหนักที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เช่น ตำหนักปลายเนิน ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นเรือนไทย

ตำหนักใหญ่ในวังวรดิศ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นตึกฝรั่ง ๒ ชั้น.

ดินสืหะ

ลัทธิพินทุพวทหนึ่ง ใช้ผูกหุ่นเป็นที่ตั้งเครื่องสังเค็ดในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพ ในวโรกาศจัดเป็นราชสืหะชนิดหนึ่งที่ได้ชื่อเช่นนี้เพราะกินหญ้าเป็นอาหาร ลักษณะของดินสืหะบางตำร่าว่าคล้ายนางโค มีสืกายหม่นมัวเหมือนสีนกกพิราบ บางตำร่าว่ามีสืกายแดง

ดินสืหะ

เหมือนขานกพิราบ หรือสีแดงคล้ายหญ้าแห้ง และใหญ่เท่ากับโคหนุ่ม ทำเป็นกีบเหมือนกับเท้าโค รูปดินสืหะที่ออกแบบเพื่อผูกหุ่นได้กำหนดให้ใช้สีเขียวอ่อน.

ตีขัดลาย

ดู ขัดลาย.

ตีชู้ย

ดู ตอกชู้ย.

ตีทอง

กรรมวิธีการทำทองคำเปลว โดยใช้ทองคำแท้มารีดจนเป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วรอน (ตัด) ออกมาเป็นชิ้นขนาดประมาณ ๒-๓ มิลลิเมตร หลังจากนั้นวางเศษชิ้นทองลงบนกระดาษตีทองซ้อนกัน ตั้งหนึ่งมีจำนวน ๗๐๐-๘๐๐ แผ่น สูงประมาณ ๗-๘ เซนติเมตร เรียกจำนวนตั้งแผ่นกระดาษที่เรียงซ้อนกันว่า *ซอน* แล้วจึงนำไปสอดบรรจุเข้าไปในปลอกหนังที่เรียกว่า *กูป* ใช้ค้อนต้อนยาวที่ทำขึ้นใช้เฉพาะตีทองเหวี่ยงตีลงบนกูปจนทองคำภายในนั้นแผ่ออกกว้างพอควร แล้วจึงนำออกมาถ่าลง ในกระดาษตีทองที่มีขนาดกว้างกว่าเดิมอีกชุดหนึ่ง ตีต่อไปจนแผ่นทองแผ่กว้างเต็มที่ ต่อจากนั้นจึงนำออกมาตัดด้วยพิวไม้รวกแล้วซ้อนวางลงบนแผ่นกระดาษสองขา การตัดทองที่แผ่กว้างออกนั้น จะตัดเป็นเส้นตรงมีขนาดเต็มแผ่นกระดาษสองขาก่อน ทองเต็มแผ่นชนิดนี้จะมีราคาสูง เศษเสี้ยวทองที่เหลือ เรียกว่า *ตะโปกทอง* จะต้องนำมาผสมกันให้เต็มแผ่น ทองผสมนี้มีราคาข้อมเยากว่า.

ดินจก

ชื่อเชิงชั้นที่ก่อให้เกิดลวดลายด้วยการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งสีต่าง ๆ เข้าไปเป็นช่วง ๆ ไม่ติดต่อกันตลอดหน้ากว้างของผ้า โดยใช้นิ้วมือหรือชนเม่นจกหรือควักเส้นด้ายยีนขึ้น เพื่อสอดด้ายเส้นพุ่งสีต่าง ๆ เข้าไปทำให้เกิดลวดลายที่มีสีสลับกันหลายสี ลวดลายที่เกิดจากการจกเป็นลายแบบเรขาคณิต ความกว้างของผืนดินจกจะแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น คือมีขนาดกว้างตั้งแต่ ๒๐-๔๐ เซนติเมตร ดินจกใช้ต่อเป็นเชิงชั้นเพื่อตกแต่งให้ดูสวยงาม หรือเพิ่มความยาวของชิ้น ดินจกอาจเปลี่ยนไปต่อเป็นเชิงชั้นตัวอื่นได้เมื่อต้องการ การเก็บดินจกนิยมมัดนให้ลายอยู่ด้านในแล้วนำไปใส่ไว้ในที่มืดชิดพ้นจากฝุ่นและแมลง

ผ้าดินจกนิยมทอในหมู่คนไทยเชื้อสายลาว ไทยพวน และไทยยวน ผ้าดินจกที่สวยงาม เช่น ผ้าดินจกบ้านหาดเลี้ยว ตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผ้าดินจกอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผ้าดินจกลับแล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์.

ดินผิ

ตัวไม้ที่อยู่ตรงส่วนใต้ของหางหงส์ สอดอยู่ตรงช่องว่างระหว่างเชิงกลอนกับแปหัวเสาหรือแปปลายเต้า ทำหน้าที่ยึดตัวราวหรือตัวล้ายองให้ติดอยู่กับที่ในตำแหน่งทางสถาปัตยกรรม ดินผิมี ๒ แบบ คือแบบที่อยู่ตรงส่วนของหลังคาตบล้างสุด มีรูปร่างเป็นปลายแหลมด้านเชิงกลอนแล้วขมวดเป็นวงด้านแปหัวเสา ส่วนอีกแบบหนึ่งใช้กับ

หางหงส์ในกรณีที่มีหลังคา ๒ ตับต่อเนื่องกัน รูปร่างของดินผิจะยาวเลยเชิงกลอนไปรับกับตัวราวหรือตัวล้ายองของหลังคาตบล้าง ดินผิอีกข้างหนึ่งจะยาวต่ำกว่าท้องแปหัวเสา และประชิดกับเชิงแปจนถึงตัวราวหรือตัวล้ายอง.

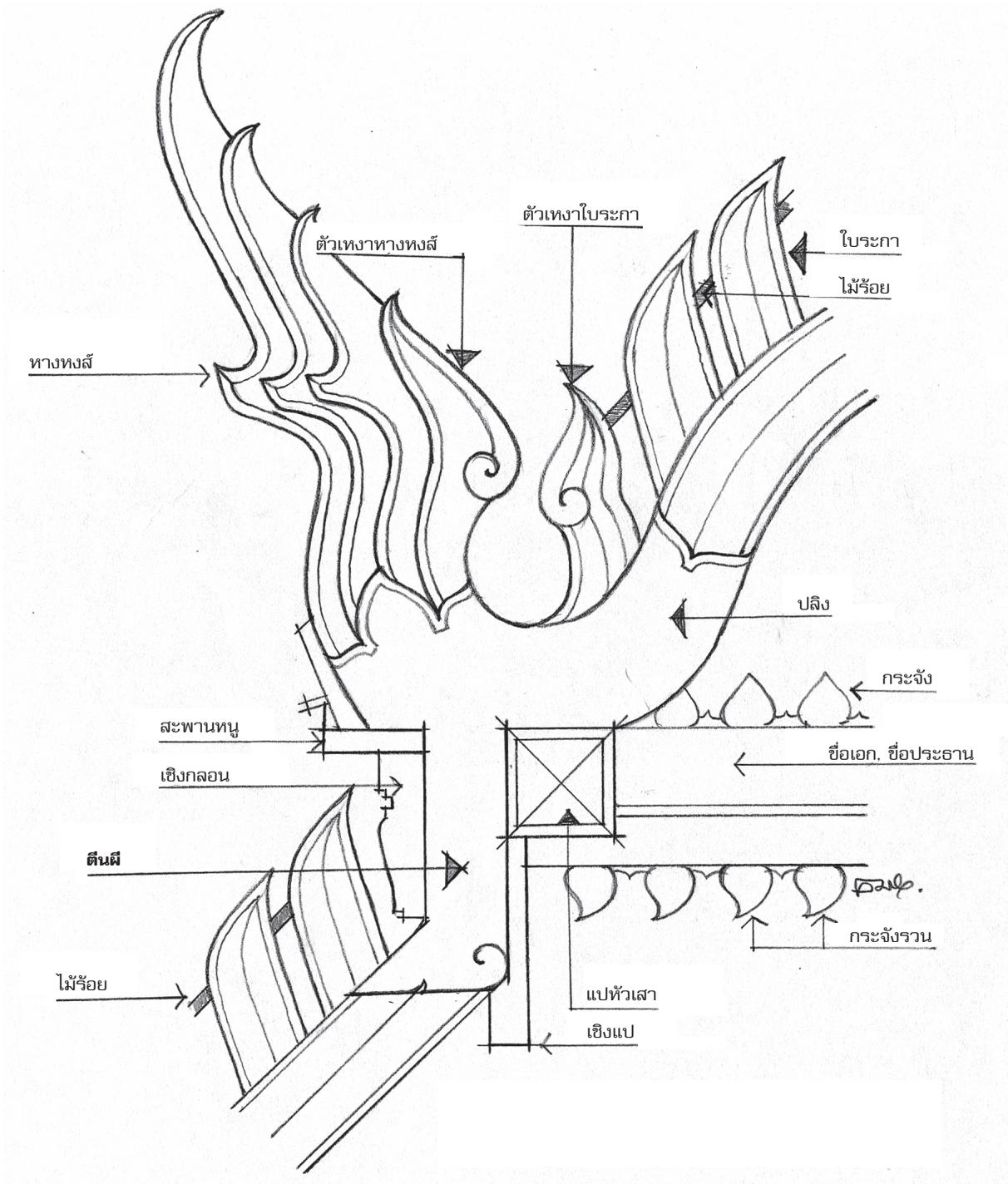
ตีผัง

การวางแนวสิ่งก่อสร้างชนิดต่าง ๆ ด้วยวิธีกำหนดระดับโดยใช้ไม้หน้าสาม (ขนาด ๑.๕ x ๓ นิ้ว) ตอกเป็นหลักหรือปักให้ห่างจากขอบของหลุมฐานรากพอประมาณ สูงจากพื้นดินประมาณ ๔๐ เซนติเมตร จับระดับที่หลักทุกต้นให้ได้ระดับเดียวกันโดยใช้ระดับน้ำ แล้วทำเครื่องหมายไว้ จากนั้นจึงใช้ไม้หน้าสามตีติดกับหลักตามระดับที่จับไว้เป็นผังเพื่อทำการก่อสร้างต่อไป

ปัจจุบันนิยมใช้กล้องที่โอโดโรต์ (กล้องวัดระดับ) ช่วยในการตีผังเพื่อความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น.

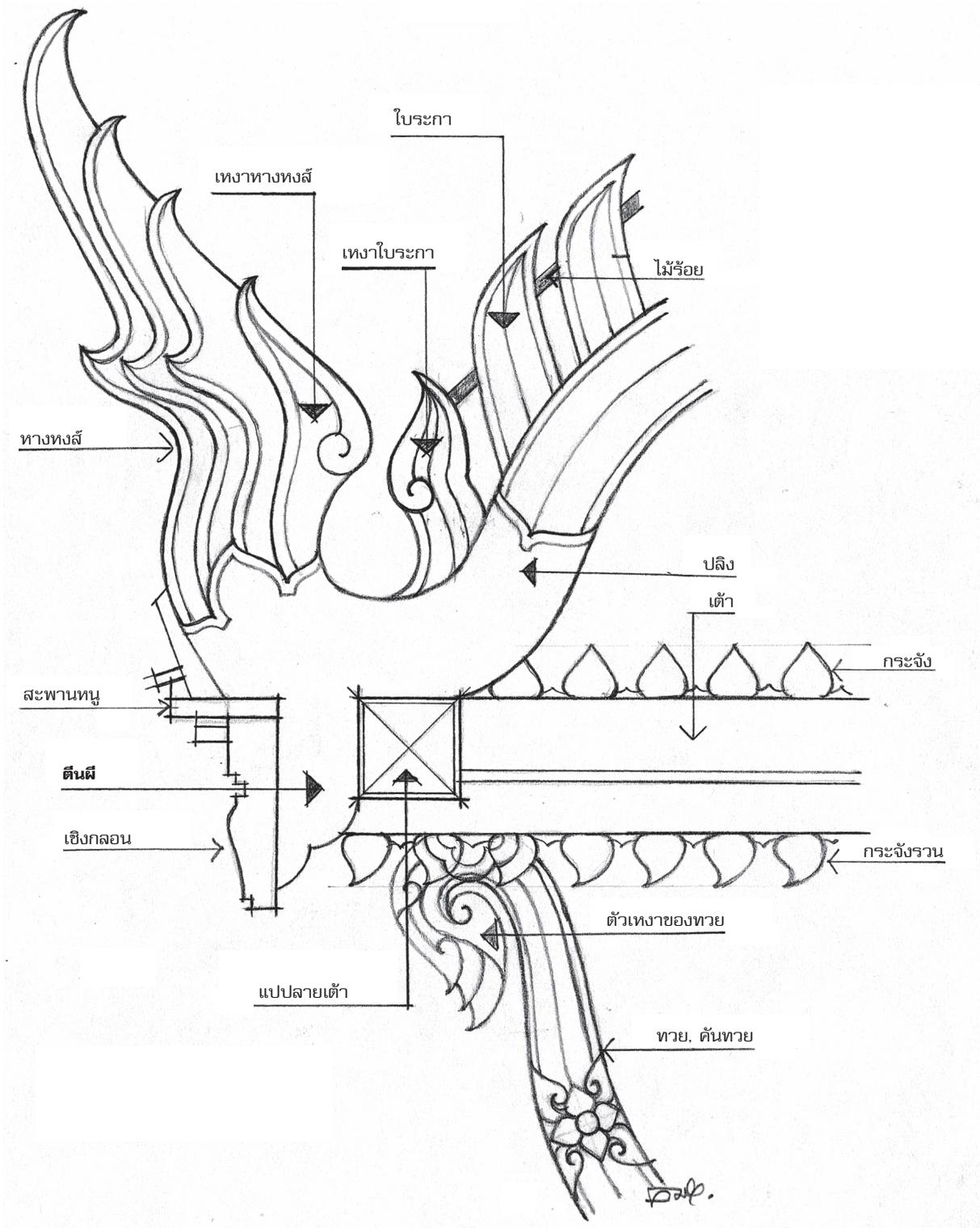
ตึก

อาคารที่พักอาศัยประเภทเครื่องก่อ เริ่มแรกการก่อสร้างแบบนี้ได้รับอิทธิพลจากชาวต่างประเทศที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และได้รับพระราชทานที่ดินให้สร้างที่พักอาศัยและเป็นที่รับรองในประเทศไทย เช่น บ้านวิชาเยนทร์ จังหวัดลพบุรี ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบของตึกมาใช้ในสถาปัตยกรรมไทยด้วยเช่นการสร้างกุฏิเป็นตึกในวัดบางแห่ง อย่างที่วัดกษัตราธิราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตีนผีของหลังคาตบกลางต่อกับตบบน

ตีนผีของหลังคาตบล่างสุด

ปัจจุบันนิยมการก่อสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ตึกโดยทั่วไปจึงใช้โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ผนังยังนิยมใช้เครื่องก่อดั้งเดิม.

ตึกแถว

อาคารที่ก่อสร้างด้วยการก่ออิฐถือปูนหรือมีโครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างติดต่อกันเป็นแถวยาวโดยมีผนังแบ่งอาคารเป็นคูหาหรือห้องหนึ่ง ๆ ความสูงของตึกแถวมักไม่เกิน ๔ ชั้น หรือไม่เกิน ๑๕ เมตร ตึกแถวนี้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือค้าขายด้วยก็ได้

ตึกแถวสร้างเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่ที่ถนนบำรุงเมือง บ้านเมืองที่กำลังพัฒนาจะปรากฏตึกแถวเป็นแนวตามการขยายตัวของเมือง.

ตึกอย่างเทศ

ตึกพักอาศัยของชาวยุโรปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในขณะนั้นชาวต่างประเทศหลายอาชีพได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร จึงได้นำแบบอย่างสถาปัตยกรรมจากยุโรปมาสร้างในประเทศไทย ตึกอย่างเทศนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *ตึกกะหลาปา*

ตึกอย่างเทศโดยมากเป็นตึก ๒ ชั้น ชั้นบนเป็นไม้มุงกระเบื้องซีเมนต์ มีทางเดินหรือเฉลียงโดยรอบหรือด้านใดด้านหนึ่งมีบันไดขึ้นลงภายในห้อง

การวางผังชั้นล่างประกอบด้วยห้องโถงทางเข้า ห้องรับแขก ห้องอาหาร ห้องเตรียมอาหาร ห้องบันได ห้องน้ำ พื้นชั้นล่างเป็นซีเมนต์

สูงจากพื้นดินประมาณ ๔๐-๑๐๐ เซนติเมตร อาจปูกระเบื้องหรือปูไม้ ชั้นบนมีห้องโถง ห้องนอน ๒-๓ ห้อง ห้องน้ำ พื้นชั้นบนปูไม้

ตึกอย่างเทศที่โอ้อ่าครฐานเป็นตึก ๒ ชั้น ชั้นบนมักจะมีมุขยื่นออกมา ใต้มุขเป็นที่จอดรถ เช่น พระตำหนักบูรพาภิรมย์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ซึ่งปัจจุบันได้รื้อไปแล้ว

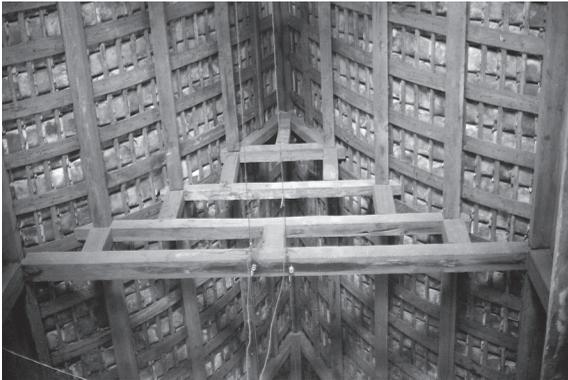
ตึกอย่างเทศปัจจุบันที่ยังอนุรักษ์ไว้ได้แก่ ตึกบริเวณถนนคอนแวนต์รวมทั้งโรงพยาบาลเออร์ซิงโฮม บ้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถนนชิดลม กรุงเทพมหานคร.

ตึกตา

ชื่อเสาท่อนสั้นที่ตั้งบนชื่อขึ้นไปรับปลายชื่อโทของเครื่องประดิษฐ์ หรือในกรณีทีสร้างเรือนเพิ่มขึ้นอีกหลังหนึ่งเคียงกับหลังเดิม ตึกตาก็กทำหน้าที่ยื่นชื่อขึ้นไปรับจันทันของหลังคาเรือนหลังใหม่ ตึกตาของอาคารแต่ละแบบทำหน้าที่แตกต่างกันดังนี้

๑. เสาศตึกตาของโครงสร้างหลังคาที่เรียกว่าเครื่องประดิษฐ์ของโบสถ์ วิหาร การเปรียญ ปราสาทพระที่นั่ง รวมทั้งโครงหลังคาของสถาปัตยกรรมล้านนาที่เรียกว่า *ม้าย่างไหม* หรือ *ม้าย่างไหม* ตึกตาของเครื่องประดิษฐ์นี้ตามหลักฐานที่พบได้โดยที่ยังไม่ได้รับการซ่อมแซมมีอายุถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย

ตึกตาเป็นเสาที่มีขนาดเล็กกว่าเสาประธาน โดยทั่วไปขนาดจะเล็กกว่าชื่อประธานหรือชื่อเอก แต่ไม่เล็กกว่าขนาดของชื่อโท ตึกตาตั้งอยู่บนชื่อเอกขึ้นไปรับชื่อโท หรือตั้งอยู่บนชื่อโท

เสาทู๊กตาที่วัดชนอน จังหวัดราชบุรี

ขึ้นไปรับซื้อโทตัวบนขึ้นไปตามลำดับ ปลายของชื่อ จะมีแปลานหรือแปงวงสับอยู่ และอยู่ในแนวเดียวกับตุ๊กตาด้วย ระหว่างโคนตุ๊กตากับชื่อโทและปลายตุ๊กตากับชื่อโทตัวบนมีเดือยจากปลายเสาทู๊กตา สอดเข้าไปในรูเดือยของชื่อโทเพื่อเป็นเครื่องยึด

โครงสร้างเครื่องประดู่หรือม้าตั้งใหม่นี้ ไม่มีจันทัน กลอนที่รับระแนง กระเบื้องวางอยู่บนอกไก่และแปทุกตัว

๒. เรือนแฝดชนิด ๒ หลัง เรือนหลังนอก ไม่จำเป็นต้องมีเสาด้านในเพราะทำให้เกะกะ เนื่องจากใกล้กับเสารือนหลังใน ในการก่อสร้างจะร้อยชื่อคัตจากเสาด้านนอกของเรือนหลังนอกกับเสาด้านนอกของเรือนหลังใน เสาทู๊กตานี้ร้อยอยู่กับชื่อคัต ตั้งขึ้นไปรับซื้อด้านในของเรือนหลังนอก

๓. เรือนแฝดชนิด ๓ หลัง โดยทั่วไปเรือนไทยภาคกลางชนิดที่มีเรือนนอนประจันหน้ากันนั้น เรือนใหญ่จะมีระเบียบ ต่อจากระเบียบเป็นชาน แล้วจึงเป็นเรือนนอนหลังเล็ก เมื่อพื้นชานผุกร่อน เจ้าของบ้านบางคนจึงทำหลังคาครอบพื้นที่ของระเบียบกับชานขึ้นอีกหลังคาหนึ่ง ในการทำหลังคาใหม่นี้ไม่จำเป็นต้องตั้งเสาด้านในหรือพื้นดิน

ข้างจะใช้ชื่อคัตร้อยผ่านเสารือนด้านในของเรือน หลังใหญ่และเรือนหลังเล็ก แล้วตั้งเสาขึ้นไปรับซื้อหลังคาเรือนหลังใหม่ทุกช่วงเสา เสาที่ตั้งขึ้นไปรับซื้อหลังคาจากชื่อคัตนี้เรียกว่า “เสาทู๊กตา”.

ตุ๊กตาเจ้าพราหมณ์

ตุ๊กตาดินปั้นรูปพราหมณ์ไว้ผมมวย ทำเป็นเครื่องดินเผาและเครื่องเคลือบ มีหลายขนาด ใช้ถวายพระภูมิเพื่อเป็นเครื่องแก้บน เช่นเดียวกับละครยกช้าง ม้า ช้างทาส ชายหญิง.

ตุ๊กตาชาววัง

ตุ๊กตาดินปั้นขนาดเล็กที่ชาววังประดิษฐ์ขึ้น สมัยโบราณทำด้วยดินเหนียวผสมกับกระดาษ เช่น กระดาษฟางหรือกระดาษสาที่แช่น้ำจนเปื่อย แล้วใส่ยางมะขวิดหรือเมือกจากใบพุระหงขนาดให้เข้ากันดี ต่อจากนั้นนำมาปั้นโดยคลึงดินให้เป็นเส้น คล้ายตัวลอดช่องที่มีลักษณะเรียวยาวตรงหัวและท้าย แล้วจึงผ่าปลายทั้ง ๒ ข้างเพื่อทำเป็นแขนและขา ตรงกลางเป็นลำตัว จากนั้นจึงตั้งดินตรงกลางแขนทั้ง ๒ ข้างขึ้นทำเป็นหัว หรือใช้ดินอีกก้อนหนึ่งนำมาปั้นต่อเป็นหัวก็ได้ เสร็จแล้วฝังลมไว้เมื่อแห้งจึงนำมาตกแต่งตามต้องการ

ตุ๊กตาส่วนใหญ่นิยมระบายสี ผิวเนื้อใช้สีฝุ่นขาว ส่วนเสื้อผ้าใช้สีน้ำมันระบายเป็นเครื่องแต่งกายต่าง ๆ เช่น ผ้าโจงกระเบน ผ้าห่ม มีสีและแบบอย่างตามที่ชาววังนิยม ตุ๊กตาบางตัวไม่มีการแต่งสี มีเพียงเขียนหน้าตาและทรงผมเท่านั้น

ตุ๊กตาชาววังประดิษฐ์ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณเถ้าแก่กลีบ

ผู้เป็นต้นคิดทำตุ๊กตาชาววังขึ้นจำหน่ายจนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วไป เดิมนิยมปั้นเป็นรูปสตรีชาววัง มีอิริยาบถต่าง ๆ กัน เช่น นั่งพับเพียบ นั่งเท้าแขน หมอบ นอกจากนั้นยังมีรูปอื่น ๆ เช่น ผู้ชาย เด็กไว้ผมจุก ต่อมาอาจเนื่องจากขาดแคลนผู้ประดิษฐ์และเกิดความนิยมตุ๊กตาของเล่นจากต่างประเทศมากขึ้น จึงทำให้ตุ๊กตาชาววังไม่เป็นที่นิยมจนเกือบสูญหายไป จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบันจึงได้มีการฟื้นฟูและสนับสนุนให้มีการประดิษฐ์ขึ้นอีกอย่างแพร่หลายโดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฝึกชาวบ้านปั้นตุ๊กตาขึ้นเป็นครั้งแรกที่วัดท่าสุทธาวาส ตำบลบางเสด็จ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดอ่างทอง ตุ๊กตาชาววังในปัจจุบันมีการพัฒนาขึ้นมากทั้งในด้านวิธีการผลิตและรูปแบบ ซึ่งมีการปั้นเป็นรูปต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมไทยนอกเหนือไปจากการทำทางของสตรีดังที่เคยทำมา เช่น รูปแม่ค้า พายเรือ ประเพณีแต่งงาน การละเล่นพื้นบ้าน

ตุ๊กตาเสี้ยกบาล

ตุ๊กตาหินปั้นที่ทำขึ้นอย่างหยาบ ๆ มีขนาดเล็กสำหรับใส่ในกระบะที่ทำด้วยกาบกล้วย ใช้เป็นรูปสมมุติแทนตัวผู้ที่ประกอบเครื่องบัตร์พลีเพื่อสะเดาะเคราะห์.

ตุ๊กตาหิน

ศิลปะจีนที่มีปรากฏอยู่ในประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรืออาจมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ก็ได้ แต่ยังไม่อาจอ้างหลักฐานได้แน่ชัด ที่เรียกว่า

“ตุ๊กตาหิน” เพราะทำจากหินเนื้อสีเทา ยังหาหลักฐานไม่ได้ว่าเป็นวัสดุที่ผสมขึ้นแล้วปั้น แกะสลักจากหิน หรือเป็นวัสดุเช่นเดียวกับศิลาแลงที่ปั้นได้ ขณะยังไม่แข็งตัว ตุ๊กตาเหล่านี้มีรูปต่าง ๆ เช่น ลิงโต มังกร ช้าง ม้า รูปมนุษย์ก็มี รูปขุนนางจีน ฝ่ายบู๊ ฝ่ายบุ๋น สตรี ทหารแต่งกายอย่างฝรั่ง

ตุ๊กตาหินเหล่านี้พ่อค้าชาวจีนนำเข้ามาโดยใช้เป็นอับเฉาเรือสำเภา บางส่วนอาจนำเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งยังดำรงพระราชอิสริยยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (พระองค์เจ้าทับ) ทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมท่าซึ่งเป็นที่คุ้นเคยกับพ่อค้าสำเภา โดยพระองค์ก็ทรงคำสั่งสำเภาด้วย จนสมเด็จพระ

ตุ๊กตาหินหน้าพระอุโบสถวัดพิชยญาติการาม
กรุงเทพมหานคร

บรมชนกนาถรัสเรียกว่า “เจ้าสัว” ตุงตาหินคงมีเข้ามาหลายต่อหลายคราว จึงพบว่ามียุคตามพระอารามต่าง ๆ ทั้งพระอารามที่มีอยู่เดิมและที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นใหม่หรือบูรณปฏิสังขรณ์ตามแบบพระราชนิยม เช่น วัดอรุณราชวราราม วัดเทพธิดาราม แม้ในพระบรมมหาราชวังก็ยังมีตุงตาหินเช่นสิงโตและเครื่องศิลาบางอย่างตั้งประดับอยู่ด้วย ภายหลังจึงมีการสั่งซื้อเข้ามาถวายวัดหรือตั้งประดับในอาคารสถานที่ของข้าราชการผู้ใหญ่และวังเจ้านาย

ยังมีตุงตาหินที่เป็นศิลปะของไทยอยู่บ้าง แต่ไม่แพร่หลายเช่นตุงตาที่เคยตั้งประดับอยู่ตรงมุขลานประทักษิณภายในกำแพงแก้วของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ปัจจุบันเก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นตุงตาที่แกะสลักด้วยหินทราย เป็นรูปตัวละครในวรรณคดี คือ รูปเจ้าเงาะกับนางรจนา รูปพระสุรกับนางมโนราห์ รูปไกรทองกับนางวิมาลา และรูปหนุมานกับนางสุพรรณมัจฉา เข้าใจว่าคงทำขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า

ตุงตาหินที่ใช้ตกแต่งในบริเวณพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานคร

นภาลัย เพราะเรื่องสังข์ทองและเรื่องไกรทอง เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ส่วนเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องพระสุธนก็ได้รับความนิยมอยู่ด้วย ลักษณะทั่วไปของตุงตาหินเหล่านี้คล้ายรูปที่หล่อด้วยโลหะหรือรูปที่แกะสลักด้วยไม้ตามแบบศิลปะไทย.

ตุง

ธงของภาคเหนือ โดยมากเป็นธงแขวน ทำด้วยวัสดุหลายชนิด เช่น กระดาษ เส้นด้าย ผ้า ไม้สังกะสี ทองเหลือง เงิน ทองคำ ทำเป็นรูปสามเหลี่ยม สีเหลี่ยมผืนผ้า หรือรูปอื่น ๆ ตุงส่วนมากทำขึ้นใช้ประกอบในพิธีต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวเหนือ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา ตุงแต่ละชนิดมีรูปร่างและเรียกชื่อต่าง ๆ กันไป ดังนี้

ตุงไชย หรือ **ตุงใจ** ธงที่ทำด้วยผ้าสีต่าง ๆ ยกเว้นสีดำ หรือทำด้วยเส้นด้าย เส้นไหม รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ความยาวแล้วแต่ความพอใจ เชื่อกันว่ายาวมากก็ยิ่งได้บุญมาก ธงที่ทำด้วยผ้าจะตกแต่งด้วยกระดาษสี กระดาษเงิน กระดาษทอง และลูกปัดประดับให้สวยงาม แต่ถ้าเป็นธงที่ทำด้วยด้ายหรือเส้นไหมจะทอโปร่งมีซี่ไม้คั่นเป็นช่วง ๆ ประดับด้วยกระดาษสี ลูกปัด หรือไหมสีต่าง ๆ ที่ทำเป็นพู่ คั่นธงชนิดนี้ทำด้วยไม้ไผ่ ถ้าเป็นธงที่ยาวมากจะใช้ลำไม้ไผ่ตง แต่ถ้ายาวไม่มากก็ใช้ลำไม้รวก โดยแขวนธงที่ปลายไม้ให้ธงห้อยลง ธงชนิดนี้ใช้ปักไว้ในบริเวณวัดและสองข้างทางเข้าวัดในงานฉลองวัด งานปอยหลวง งานประเพณีเดือนยี่เป็ง

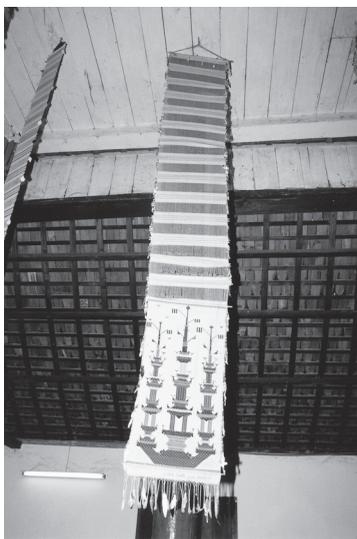
ทางเหนือ งานเทศน์มหาชาติ เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย เชื่อกันว่าได้กุศลแรง

ตุ้งค้ำคิง ธงกระดาษชนิดหนึ่ง ทำด้วยกระดาษว่าวสีขาว กว้างประมาณ ๒๐ เซนติเมตร (หนึ่งคืบ) ยาวเท่ากับความสูงของเจ้าของธง ขอบธงโดยรอบติดกระดาษเงินหรือกระดาษทอง จะทำเป็นลวดลายหรือไม่มีลวดลายก็ได้ รูปร่างของธงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าห้อยกับคันธงที่ทำด้วยเรียวไม้ ธงชนิดนี้ใช้ในงานขึ้นบ้านใหม่ที่มีพิธีสืบดวงชะตา พิธีสะเดาะเคราะห์ หรือพิธีบูชากองพระเจดีย์ทรายวันสงกรานต์

ตุ้งไล่หมุ่ ธงชนิดหนึ่งที่มีลักษณะเป็นเครื่องแขวนมากกว่าธง ทำด้วยกระดาษสีต่าง ๆ ตัดเป็นตาถี่ ๆ ซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น แล้วดึงให้กระดาษที่ตัดไว้แน่นถ่างเป็นตาห่าง ๆ จะมีรูปร่างคล้ายปรายค์ ใช้ปักเจดีย์ทราย ในงานเทศกาลสงกรานต์ เป็นเครื่องบูชาพร้อมกับธงชนิดอื่น ๆ ตุ้งไล่หมุ่นี้ภาคกลางเรียกว่า *พวงมโหตร*

ตุ้งสามหาง ธงที่ทำด้วยผ้าขาวเนื้อบาง ๆ หรือผ้าแพร ตัวธงอาจทำเป็นรูปร่างต่าง ๆ แต่ต้องมี ๓ ชายหรือ ๓ หาง เพื่อเป็นเครื่องหมายบูชาพระรัตนตรัย ตัวธงและหางประดับตกแต่งด้วยกระดาษทอง กระดาษเงิน เป็นลวดลายต่าง ๆ กัน คันธงทำด้วยลำไม้ไผ่ ธงชนิดนี้ใช้ในพิธีศพ เพื่อเป็นเครื่องแสดงว่าผู้ตายนับถือศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องหมายให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยด้วย

ตุ้งช่อ ธงขนาดเล็กทำด้วยกระดาษสีต่าง ๆ ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมชายธง ขนาดกว้างประมาณ ๑๐-๑๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๐-๓๕ เซนติเมตร ตัวธงบางทีฉลุเป็นลายต่าง ๆ ก้านธงทำด้วยก้านใบมะพร้าวหรือซีกไม้ไผ่ แล้วตกแต่งด้วยกระดาษสีที่ตัดเป็นหยัก ๆ พันหุ้มรอบก้านธง มักประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงามเพราะใช้ปักตกแต่งเครื่องไทยธรรมหรือปักตกแต่งต้นกล้วยสลัดกับธงธนบัตรในพิธีทอดผ้าป่า ทอดกฐิน งาน

ตุ้งชนิดต่าง ๆ

ปอยหลวง และปักเจดีย์ทรายในงานเทศกาล สงกรานต์ ธงชนิดนี้บางที่เรียก *ช่อ* หรือ *จ้อ*

ตุ้ร้อยแปด ธงขนาดเล็กทำด้วยกระดาษ สีต่าง ๆ เช่น เขียว ขาว แดง เหลือง น้ำเงิน ม่วง และดำ ตัดเป็นรูปสามเหลี่ยมชายธงขนาดเล็ก ๆ กว้างประมาณ ๔-๕ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ก้านธงทำด้วยซีกไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ บูชาเทวดานพเคราะห์ ซึ่งต้องใช้เป็นจำนวนมาก จึงทำอย่างง่าย ๆ แต่ละพิธีจะเลือกใช้สีต่าง ๆ กันตามความเชื่อ

ตุ้กระด้างที่วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง
จังหวัดลำปาง

ตุ้กระด้าง ธงทำด้วยไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยม ผืนผ้า หัวและท้ายตกแต่งให้สวยงามเป็นรูปต่าง ๆ เช่น ทำเป็นรูปสามเหลี่ยมอย่างหัวเสาหัวเม็ด ตัวธงมักแกะสลักเป็นลวดลายงดงาม มีเส้าและฐาน สำหรับแขวนธงไว้อย่างถาวร ธงชนิดนี้มักมีขนาดใหญ่ ยาวตั้งแต่ ๒-๖ เมตร หรือยาวมากกว่านั้น ตุ้กระด้างนี้พุทธศาสนิกชนจะทำถวายเป็นพุทธบูชาไว้ตามวิหาร เช่น ตุ้กระด้างที่วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง

นอกจากตุ้กระด้างที่ทำด้วยไม้ดังกล่าวแล้ว ในภาคเหนือยังมีธงที่ทำด้วยวัสดุอื่นอีกเช่น ลังกะสี เป็นต้น และเรียกชื่อต่าง ๆ กันไป เช่น ตุ้เหล็ก ตุ้ทอง ตุ้ช่อนคำ ตุ้คำช่อน.

ตั้งตั้ง

งานประณีตศิลป์ของไทยอย่างหนึ่งในเครื่องดอกไม้สดชนิดเครื่องแขวน ทำด้วยดอกไม้เช่นดอกมะลิ ร้อยเป็นเส้นเพียงเส้นเดียว มีดอกตุ้มที่ปลายเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า *อุบะชาเดียว* สำหรับห้อยเป็นชาย และใช้เป็นส่วนประกอบของอุบะชนิดอื่น ๆ ด้วย

นอกจากนั้นยังหมายรวมไปถึงวัตถุที่ทำให้มีรูปลักษณะคล้ายอุบะชาเดียว ใช้ผูกห้อยตาม ระบาย ระบาย หรือเฟื้อง.

ตุ้ตุ้

เครื่องเจาะชนิดหนึ่งมีลักษณะเป็นเหล็กกลม ๆ ปลายข้างหนึ่งกลวงและคมใช้เป็นปากสำหรับเจาะ สิ่งที่เป็นแผ่นบาง ๆ เช่น กระดาษ หนัง แผ่นโลหะ ให้ทะลุเกิดเป็นลวดลายได้ง่าย ต่อจากปาก

ขึ้นไปมีช่องสำหรับให้วัสดุที่เจาะคายออกมา ปาก ตีตุ่มมีหลายขนาดเช่นรูกว้างตั้งแต่ ๑ มิลลิเมตร จนถึง ๓ เซนติเมตร ทำเป็นรูปต่าง ๆ เช่น วงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม รูปใบโพธิ์ ฯลฯ การเจาะ ต้องใช้ค้อนไม้ตอกตีตุ่มลงบนสิ่งที่ต้องการเจาะ โดยมีเชียงหรือลิ่งรองรับอยู่ข้างล่าง เช่น เจาะ ลวดลายของตัวหนังสือหรือหนังสือใหญ่ที่ทำจาก หนังสือนวมหรือหนังสือกระดาษ เจาะกระดาษสีให้เป็น ลวดลายสำหรับใช้ประดับตกแต่ง หรือเจาะแผ่น โลหะบาง ๆ ให้เป็นลวดลายตามต้องการ.

ตู้

เครื่องใช้อย่างหนึ่งสำหรับเก็บหรือใส่สิ่งของ ตู้ของไทยมีลักษณะเฉพาะ ทำด้วยไม้เป็นทรงสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่บนขาหรือฐาน ส่วนบนของตู้สอบเข้า จึง ทำให้แคบกว่าส่วนล่างเล็กน้อย ตู้ไทยโดยทั่วไปมี ขนาดสูงประมาณ ๑-๓ เมตร ด้านหน้าและด้านหลัง กว้างเท่ากันประมาณ ๐.๘๐-๒ เมตร ด้านข้างซ้าย และขวาเล็กเท่ากันประมาณ ๐.๕๕-๑.๘๐ เมตร มี บานปิดเปิดเหมือนประตูอยู่ด้านหน้า ส่วนด้าน นอกนิยมตกแต่งให้สวยงาม ลวดลายและการ ตกแต่งแตกต่างกันไปตามความสามารถของช่าง แต่ละคน บางตู้ตกแต่งด้วยลายกระหนก กระหนก เคล้าภาพ หรือภาพอื่น ๆ เช่น ภาพออกเตา ภาพ จับ ภาพสัตว์ ภาพบุคคล ภาพจากชาดกหรือ วรรณคดี กรรมวิธีในการตกแต่ง ทำได้หลายแบบ มีทั้งเขียนลายรดน้ำ เขียนทองกำมะลอ จำหลัก ประดับมุก ประดับกระจก หรือปิดทองทึบ เป็นต้น

ด้านบนของตู้บางที่ตกแต่งด้วยเสาหัวเม็ด และกระจัง ด้านล่างหรือเชิงตู้นิยมทำเป็นรูปปาก

ลิ่ง หูช้าง หรือเป็นขอบเรียบ ภายในตู้โดยทั่วไป มีชั้นไม้ ๓ ชั้น ลงรักแดงทึบ

ตู้ไทยนิยมเรียกชื่อตามรูปทรงของขาตู้ และฐานตู้ ได้แก่

ตู้ขาหมู ลักษณะขาตู้เป็นเสาดตรง ถ้ามี ลิ้นชักประกอบอยู่ที่ส่วนล่างของตัวตู้เรียกว่า ตู้ ขาหมูมีลิ้นชัก

ตู้ขาลิ่ง, ตู้เท้าลิ่ง ลักษณะขาตู้จำหลัก เป็นรูปเท้าลิ่ง มีร่องเป็นรูปเล็บลิ่งที่เหยียบอยู่บน ลูกแก้ว ถ้ามีลิ้นชักประกอบอยู่ที่ส่วนล่างของตู้ เรียกว่า ตู้เท้าลิ่งมีลิ้นชัก

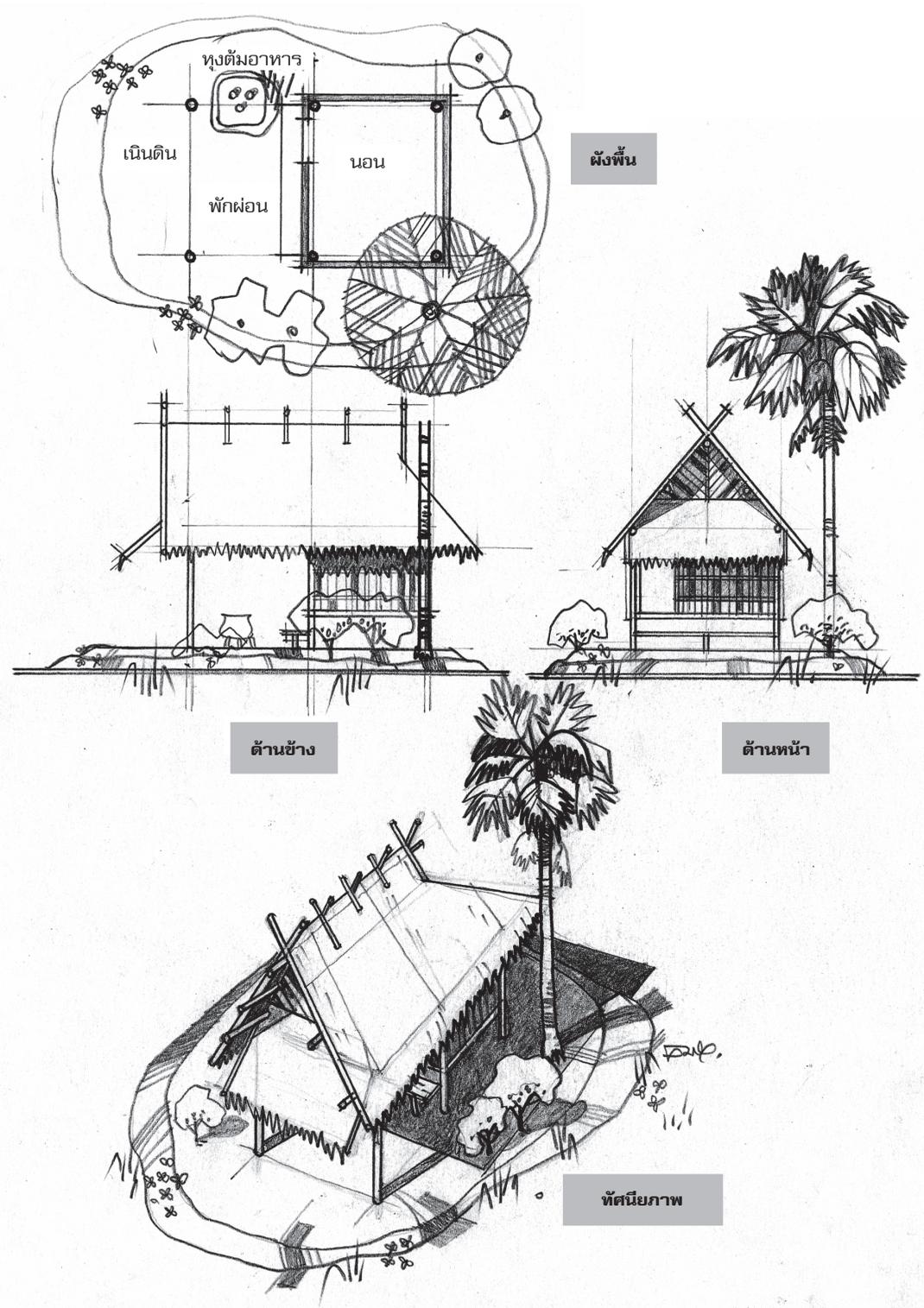
ตู้ขาคู, ตู้เท้าคู ลักษณะขาตู้ตอนบนเป็น เสาดตรง ตอนล่างหักโค้งเข้าหาส่วนกลางของตู้

ตู้ฐานลิ่ง ลักษณะของส่วนรองรับตู้ทำ เป็นฐานลิ่งที่แทนขา

นอกจากนั้นยังมีตู้ที่เรียกชื่อตามลักษณะ การตกแต่ง เช่น ตู้ลายรดน้ำ ตู้ประดับมุก ตู้ลาย กำมะลอ ตู้ปิดทองทึบหรือตู้ลายทอง หรือเรียกชื่อ ตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ตู้พระธรรม ตู้เสื้อผ้า.

ตูบ

ลิ่งปลูกสร้างชนิดเครื่องผูกลักษณะเหมือนกระต๊อบ หรือกระท่อมขนาดเล็กที่มีลักษณะเฉพาะของพื้น ถิ่นภาคเหนือ โครงสร้างมีทั้งแบบที่ใช้ไม้ไผ่ล้วน และแบบที่ใช้ไม้ไผ่ผสมกับไม้จริง ยกพื้นสูงพอ ประมาณ กั้นฝาโดยรอบเป็นห้อง ๑ ห้อง อีกห้อง หนึ่ง (หนึ่งช่วงเสา) ด้านหน้าเป็นพื้นดินอัดแน่น ด้านข้างใช้ตั้งแม่เตาไฟและโถงน้ำ หลังคาด้าน หน้าเป็นทรงจั่วมีปีกนกกันฝนสาด ด้านหลังเป็น ทรงจั่วปั้นหยา มีลักษณะคล้ายหางหรือก้นของ

ดู

นกกวัก จึงเรียกตูปนี้ว่า *ตูปนกกวัก* *ตูปหางนกกวัก* หรือ*ตูปก้นนกกวัก* ตูปนกกวักมักจะทำสร้างไว้เป็นที่พักอาศัยในหมู่บ้านและสร้างไว้ใช้พักในนาในฤดูทำนา.

เตวัด

ดู *เจวัด*.

เต้า

ไม้ส่วนที่ยื่นออกไปเพื่อรับเชิงกลอนสำหรับอาคารขนาดเล็กซึ่งเป็นที่พักอาศัย และยื่นจากเสาหรือผนังรับเชิงกลอนและแปปลายเต้าของอาคารขนาดใหญ่ เช่นอาคารทางพระพุทธศาสนาและพระราชวังที่เป็นสถาปัตยกรรมไทย

เต้าของอาคารขนาดเล็กซึ่งเป็นที่พักอาศัย เช่นเรือนไทยภาคกลาง เป็นไม้แผ่นสี่เหลี่ยมขนาด ๑.๕ x ๕ นิ้ว ยาวประมาณ ๙๐ เซนติเมตร แต่งให้ปลายเรียว ปลายสุดมีเดือยอยู่ที่กึ่งกลางขนาด ๑.๕ x ๑.๕ นิ้ว สำหรับใช้ยึดไม้เชิงกลอน เต้านี้จะยื่นเลยจากริมนอกเสาประมาณ ๖๐ เซนติเมตร และต่ำจากปลายเสาประมาณ ๔๐ เซนติเมตร เต้าตามเสาทุกต้นทางด้านข้างเรียกว่า *เต้าราย* ส่วนตรงเสามุมของเรือนจะมีเต้าทั้งด้านข้างและด้านหุ้มกลองโดยโคนของเต้าจะประสานกันภายในเสา เรียกเต้าทั้ง ๒ ตัวตรงเสามุมนี้ว่า *เต้ามุม* เต้าของอาคารขนาดใหญ่เช่นอาคารทางพระพุทธศาสนาและพระราชวัง เต้าที่เป็นไม้ยื่นจากรอยเจาะที่เสาหรือผนังปูนทางด้านข้างของอาคารเพื่อออกไปรับเชิงกลอนของชายคาต่บล่างสุดปลายของเต้าถัดจากตีนฝีมี่แปปลายเต้าวางลับ

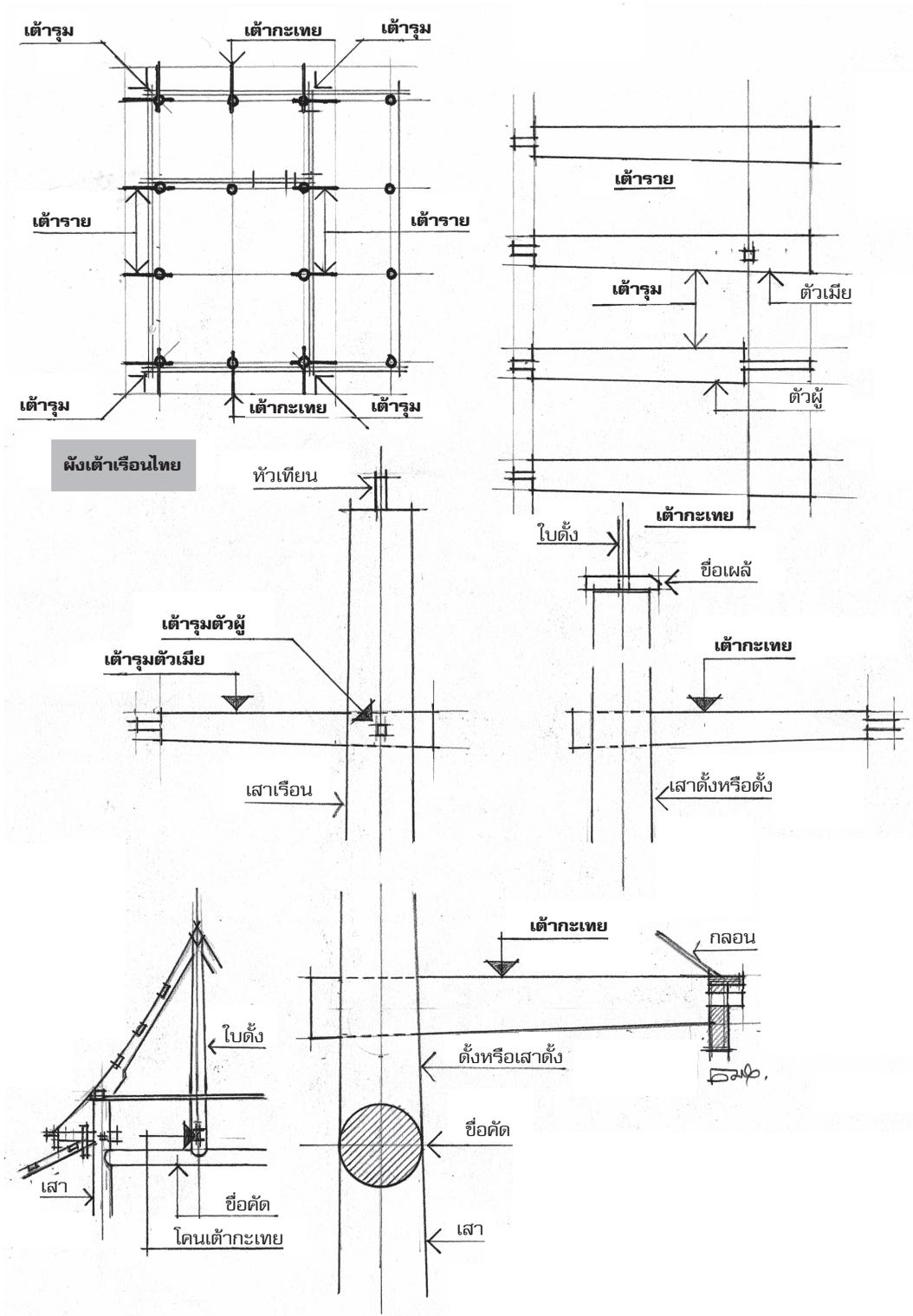
อยู่ เนื่องจากเต้าต้องรับน้ำหนักของหลังคาจึงต้องมีทวยรองรับเต้าอีกทีหนึ่ง เพื่อความมั่นคงและทำให้เกิดความสวยงามด้วย เต้าที่กล่าวมาใช้สำหรับอาคารที่หน้าจั่วไม่มีกันสาด (หน้าจั่วเปิด) ส่วนอาคารที่มีกันสาดโดยรอบหรือมีปีกนกใต้หน้าบัน (หน้าจั่วปิด) ริมเสาด้านสกัดจะมีเต้าและทวยสำหรับอาคารบางหลังที่เสาดตรงมุมเป็นชนิดเสาแปดเหลี่ยม มุมของเสาดตรง ๔๕ องศาจะมีเต้ารับชายคาและมีทวยรองรับเต้าด้วย

ตัวอย่างเต้ารายและเต้ามุมพบได้ตามเรือนไทยหรือเรือนต้นโดยทั่วไป เต้าของอาคารแบบหน้าจั่วเปิด เช่น พระอุโบสถวัดปราสาทจังหวัดนนทบุรี แบบหน้าจั่วมีกันสาด เช่น พระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุและวัดกษัตราธิราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ส่วนพระอุโบสถขนาดเล็กที่ไม่มีระเบียงรอบหรือพาไล ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จะวางชื่อประธานหรือชื่อเอกพาดบนปลายผนังแล้วยื่นออกไปรับชายคาแทนเต้า เรียกว่า *ชื่อแทนเต้า* โครงสร้างแบบนี้ไม่ต้องมีทวย เช่น วัดอรุณราชวรวิหาร วัดบางกระจะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดช่องนนทรี กรุงเทพมหานคร.

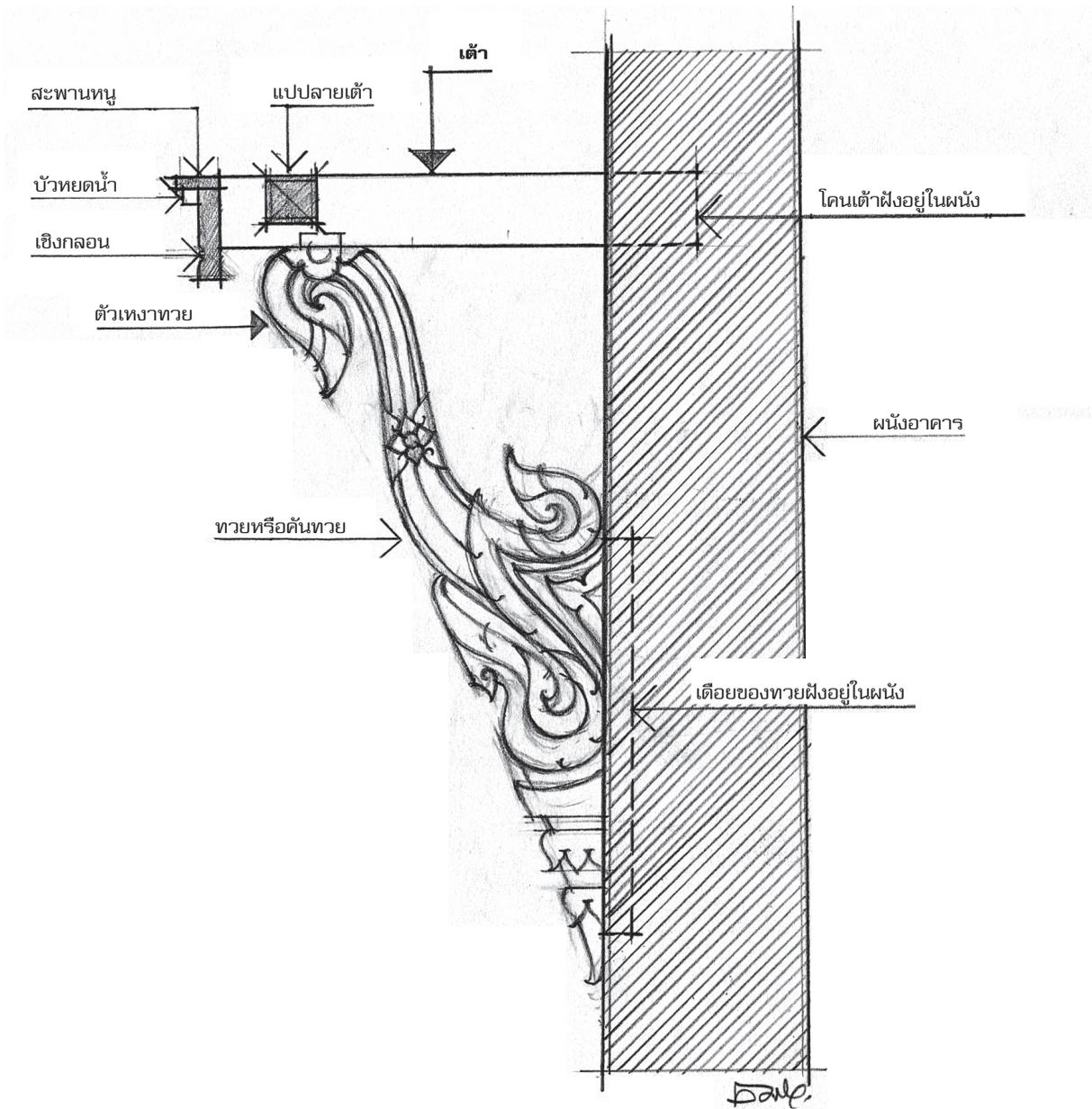
เต้ากะเทย

เต้ารายชนิดหนึ่งที่รับชายคาปีกนกด้านสกัดหรือด้านหุ้มกลองตรงเสาดั้งของเรือนไทยภาคกลางหรือเสาดั้งที่ตั้งอยู่บนช่อคัตของศาลาการเปรียญ ศาลาทำน้ำ ศาลาราย ศาลาติน หรือศาลาลอย.

เต้าของเรือนไทยและศาลา

เต้าของอาคารทางพระพุทธศาสนา

เตาเชิงกราน

ดู *เชิงกราน*.

เตาทูเรียง

ชื่อเตาสำหรับเผาเครื่องปั้นดินเผา พบที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอมืองฯ จังหวัดสุโขทัย ที่มาของคำ “เตาทูเรียง” นี้ ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด

ส่วนเตาเผาในอำเภอสรีษณาสัย จังหวัดสุโขทัย เรียกชื่อตามแหล่งที่พบ เช่น เตาบ้านเกาะน้อย เตาบ้านปายาง เตาสวรรค์โลกหรือเตาเซียง.

เตาผิง

พื้นที่ส่วนหนึ่งในบ้านหรืออาคารซึ่งก่อสร้างเป็นเตาสำหรับให้ความร้อนหรือความอบอุ่นแก่ผู้อยู่อาศัย ในฤดูหนาว ประเทศที่มีภูมิอากาศหนาวมักมีเตาผิงในบ้าน ส่วนในประเทศไทยผู้มีฐานะดีทางภาคเหนือบางจังหวัดนิยมทำเตาผิงไว้ในบ้านด้วย

เตาผิงมีลักษณะเป็นกำแพงก่อ ๓ ด้าน ด้านหลังติดผนัง ด้านหน้าเปิดเพื่อให้ความร้อนระบายออกมา พื้นเตาทำด้วยอิฐหรือหินสำหรับวางฟืนหรือถ่านหินที่ต้องการเผา หลังเตามีปล่องไฟก่อสูงขึ้นไปจนพ้นหลังคาสำหรับระบายควัน ตัวเตาผิงออกแบบงดงามมีศิลปะตามความนิยมของแต่ละชาติ เตาผิงบางเตาสามารถบอกยุคสมัยของการสร้างได้ด้วยวัสดุที่ใช้ตกแต่งมีหินอ่อนลวดลายสวยงามต่าง ๆ กัน เป็นต้น.

เตาสูบ

เตาที่ก่อด้วยอิฐเป็นเตาทึบ มีสุมสำหรับเป่าลมเพื่อ

ให้ถ่านไม้คุโชนให้ความร้อนสูง เหมาะสำหรับใช้เผาโลหะหรือหลอมโลหะ เช่น เผาเหล็กให้อ่อนตัว แล้วตีเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ มี มีด จอบ ขวาน เคียว เป็นต้น ส่วนการหลอมโลหะ มักใช้หลอมทองเหลืองเพื่อหล่อเป็นพระพุทธรูป เต้าปูน กระพรวน เป็นต้น เตาสูบที่ใช้ในงานโลหะของไทยทั่วไปมี ๒ แบบ คือเตาสูบตั้งและเตาสูบนอน

เตาสูบตั้ง มีกระบอกสูบ ๑ หรือ ๒ กระบอก อาจทำด้วยไม้หรือท่อโลหะ มีลูกสูบสำหรับอัดลมซึ่งทำด้วยหนังหรือผ้า และมีคันสูบสำหรับชักขึ้นลงสลับกันเพื่อให้เกิดการอัดลมเข้าไปในกระบอกสูบที่ปลายกระบอกมีท่อต่อไปยังเตา

เตาสูบนอน กระบอกสูบอาจเป็นท่อกลมหรือท่อสี่เหลี่ยมวางนอนราบกับพื้นเชื่อมกับเตาโดยตรง มีคันสูบและลูกสูบสำหรับชักเข้าออกเป่าลมเข้าไปในเตาเช่นเดียวกับเตาสูบตั้ง.

เตาสูบที่ใช้ในการทำเครื่องทองเหลืองที่บ้านปะอาว
จังหวัดอุบลราชธานี

เต็น

ชื่อเรียกพื้นที่ว่างไม่มีฝาถ้ำอยู่หน้าห้องนอนของเรือนทางภาคเหนือที่เรียกว่า เรือนกาแล พื้นของเต็นเป็นพื้นระดับเดียวกับพื้นห้องนอน

เต็นอีกแบบหนึ่งเป็นพื้นที่ของเรือนที่สร้างแยกจากเรือนนอน และวางขวางกันที่เรียกว่า เรือนขวาง เรือนขวางมีฝา ๒ ถึง ๓ ด้าน ยกพื้นสูงจากฐานเล็กน้อย.

เตียง

ที่สำหรับนอนหรือนั่ง ทำด้วยไม้หรือวัสดุอื่น ๆ เช่น เหล็ก ทองเหลือง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มี ๔ ขา สูงประมาณ ๔๕ เซนติเมตร มีหลายขนาด แต่เดิมไม่มีพนัก ต่อมาได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ จึงมีพนัก ซึ่งบางทีก็มีพนักทั้ง ๔ ด้าน แต่ด้านข้างทำเป็นช่องเว้นไว้สำหรับขึ้นลง นอกจากนั้นอาจมีเสา ๔ เสาสำหรับกางมุ้ง

เตียงอาจตกแต่งให้งดงามด้วยการแกะสลักลวดลาย ปิดทอง ประดับกระจก ประดับมุกตามชอบ ขา หรือเสา เป็นต้น ปัจจุบันมีการออกแบบตกแต่งให้วิจิตรพิสดารยิ่งขึ้น เช่น พนักหัวเตียงทำเป็นรูปทรงต่าง ๆ มีลวดลายและสีตามสมัยนิยม ส่วนขอบเตียงอาจทำเป็นลั่นชักหรือตุ้เล็ก ๆ สำหรับเก็บสิ่งของ.

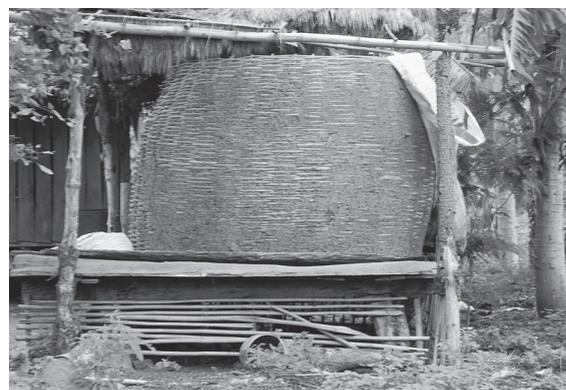
เตียบ

ตะลุ่มมีฝาครอบ สำหรับใส่อาหารคาวหวาน ฝามีลักษณะเหมือนฝาชีทรงสูง มีทั้งที่ทำด้วยโลหะ ไม้ และทำแบบเครื่องเซรามิก การตั้งเครื่องเสวย เครื่องรับประทานของชนชั้นสูง มักใช้เตียบสำหรับวาง

ภาชนะใส่อาหารไว้ภายใน มีการตกแต่งเตียบอย่างวิจิตรงดงาม ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งเซตหน้าชูตาแก่ผู้ใช้เตียบประดับมุกจัดเป็นเตียบที่มีค่าและงามมาก. (ดูตะลุ่ม ประกอบ).

เตียม

ที่สำหรับเก็บข้าวเปลือกหรือสิ่งอื่น ๆ เช่น เกลือปูนขาว โดยนำเสื่อลำแพนมาโค้งให้เป็นวง หรือใช้ไม้ไผ่จักเป็นซี่ใหญ่ ๆ ชัดสานเป็นแผงแล้วขดเป็นวง มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒-๔ เมตร สูงประมาณ ๑.๕ เมตร เตียมไม่มีก้น ใช้วางอยู่บนพื้นขี้ข้าวหรือพื้นดิน แล้วยาดด้วยมูลวัวหรือมูลควาย เพื่อป้องกันไม่ให้เมล็ดข้าวหรือสิ่งที่ใส่ไว้ภายในร่วงออกมา ส่วนพื้นมักใช้เสวียนซึ่งทำจากขี้ข้าวมัดด้วยตอกเป็นเปลาะ ๆ ยาวเป็นเส้นคล้ายเชือกวงรอบกันภายใน เพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งที่เก็บไว้ไหลออกไป ถ้าใช้เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวจะต้องใช้ขี้หรือฟางข้าวปิดปากเตียม แล้วยาดด้วยมูลวัวหรือมูลควายเพื่อป้องกันไม่ให้แมลงและสัตว์อื่น ๆ ลงไปกินหรือทำให้เกิดความเสียหาย.

เตียม

เดี่ยวเพชร

ชื่อวานรเหล่านี้ในเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งเป็นเทวดาแบ่งภาคลงมาเกิด มีตำแหน่งหน้าที่อยู่ในกองทัพของพระราม ร่องจากชั้นพญาวานรและพวกสิบแปดมงกุฏ รวมทั้งหมด ๙ นาย และมี ๔ ตัวแตกต่างกันคือ

๑. มากัญจวิก จิตตบุทท อำมาตย์พระอิศวร แบ่งภาค สีดัวมอครามอ่อน ชาวกรุงขีดขิน
๒. ปิงคลา จิตตราช อำมาตย์พระอิศวร แบ่งภาค สีดัวเหลืองแก่ ชาวกรุงขีดขิน
๓. ทวิพัท จิตตเสณ อำมาตย์พระอิศวร แบ่งภาค สีดัวแดงดอกชบา ชาวกรุงขีดขิน
๔. มหัทวิกัน พระประชาบดีแบ่งภาค สีดัวหงษาดแก่ ชาวกรุงขีดขิน
๕. ญาณรสคนธ์ ท้าวธตรฐแบ่งภาค สีดัวขาวกะบัง ชาวกรุงขีดขิน
๖. อสุภศรธรรม ท้าวเวสสวัณแบ่งภาค สีดัวขาว ชาวกรุงขีดขิน
๗. วาหุโลม ท้าวสันดุสิตแบ่งภาค สีดัวเหลืองนวลเทา ชาวกรุงขีดขิน
๘. โขติมุข จิตตบุทท อำมาตย์พระอิศวร แบ่งภาค สีดัวม่วงคราม ชาวกรุงชมพู
๙. นิลเกศี ท้าวสุยามแบ่งภาค สีดัวแดงชาด ผมสีด้า ไม่ปรากฏมาจากที่ใด

วานรเดี่ยวเพชรนี้ในการแสดงโขนไม่ปรากฏ แต่ถ้าเขียนเป็นภาพจิตรกรรมจะสังเกตเห็นลักษณะพิเศษได้ว่าปากไม่อ้าและโปกศีรษะด้วยผ้าสีทองตะบิดเป็นเกลียว.

แตระ

อุบะชนิดหนึ่ง ทำด้วยดอกจำปา ดอกต้นใช้ทั้งดอก โดยตัดเกสรออกเหลือไว้แต่กลีบที่ใหญ่และแข็งแรง กรีดแต่ละกลีบออกเป็น ๒ ซีก และกรีดปลายกลีบแต่ละซีกเป็นช่อง จากนั้นจึงเด็ดจำปาดอกอื่นออกเป็นกลีบ ๆ เลือกให้ได้กลีบที่มีขนาดเสมอกัน แล้วนำมากรีดกลางกลีบแบ่งเป็น ๒ ซีก และกรีดปลายกลีบแต่ละซีกเช่นเดียวกับดอกต้น นำกลีบจำปาเหล่านี้มาสอดคล้องลงในช่องตรงปลายกลีบของดอกต้นที่กรีดไว้ แล้วทำต่อลงมาเรื่อย ๆ เป็นชั้นประมาณ ๓-๔ ชั้น

แตระนี้ใช้ตกแต่งปลายเครื่องแขวนหรืออื่น ๆ เรียกว่า *อุบะแตระ* หรือ *อุบะสร้อยสน*

โต

ลัทธิพมพานต์พวกหนึ่ง หัวคล้ายราชสีห์ มีเขาค่ายมังกร ตัวสีชมพูอมม่วงหรือสีหงดิน ใต้ท้องขาวมีลายเป็นปล้อง โคนขาและน่องมีกระหนกสีทองแววสีเขียว กลางหลังขมวดขนและปอยขนเป็นแนวตามยาวตลอดสันหลัง เคราสีคราม ปากสีแดง จมูกใหญ่มีขนแผ่รองจมูก ตาดำ คิ้วขมวดเป็นกันหอย หูคล้ายเนื้อ หางเป็นเส้นยาวปลายหางมีขนเป็นพู่ เتامี ๔ นิ้ว โตมีปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมที่พระวิหารพระศรีศากยมุณี วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น.

โตก

ภาชนะที่มีลักษณะกลมแบนคล้ายถาด มีขอบและ

ปาก มักมีลวดลาย ขาสูงหรือมีเชิงเช่นเดียวกับพาน ทำด้วยไม้ โลหะ หรือทำแบบเครื่องเงิน เป็นต้น โตกที่ทำด้วยโลหะเช่นทองเหลือง หรือเงิน จะมีขอบและปาก โดยมากสลักลวดลาย ตอนล่างทำเป็นเชิง ฉลุลวดลายโปร่ง ส่วนที่ทำด้วยไม้ตอนล่างมีขาตั้งแต่ ๔ ขาขึ้นไป ซึ่งมักทำด้วยไม้กลึง คล้ายลูกมะหวด

โตกใช้สำหรับเป็นสำหรับอาหาร ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า *ขันโตก* ใช้สำหรับวางสิ่งของ โตก เป็นคำไทย ต่อมา มีคำว่า *โต๊ะ* มาจากภาษาจีนจึงมีบางคนเรียก โตก เป็น โต๊ะ และมีคำว่า โต๊ะโตก เกิดขึ้น.

โตเทพอัสตร

สัตว์หิมพานต์พวกหนึ่ง ตัวเป็นม้า หัวเป็นสิงโต ตามตำรากำหนดสีพื้นเป็นสีเสด คอและหลังสีเขียว หางและกีบสีแดงชาด ใช้ผูกหุ่่นเป็นที่ตั้งเครื่องสังเค็ดในงานพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพ.

โตมร

อาวุธชนิดเดียวกับตรีศูล แต่มีใบยาวดั่งใบหอก ๓ ใบ ใช้เช่นเดียวกับหอกซัดจึงมีอยู่ในชุดอาวุธด้ามยาวที่วางเรียงอยู่ ๒ ข้างสลับคับคชธาร เพื่อสะดวกแก่การหยิบยื่นให้ผู้นั่งบนคอช้าง ใช้พุ่งซัดหรือรบกับอาวุธอื่น ๆ โตมรมีฝักหรือปลอกเป็นรูปใบโพ.

คำ “โตมร” นี้มีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือ *บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ* ดังนี้

โตเทพอัสตร

ในจดหมายที่พระยาอนุমানราชธน ได้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เกี่ยวกับเรื่องโตมรว่า

“...ยังมีโตมรอีกคำหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจว่าเป็นหอกซัดรูปใบโพธิ์ ครั้นเข้าไปดูใกล้ ๆ จึงเห็นว่าปลายเป็นตรีชนาดเล็ก หากเอาฝักสวมไว้ จึงทำให้เห็นเป็นรูปใบโพธิ์...”

และในจดหมายที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ประทานความเห็นเกี่ยวกับเรื่องโตมร ไว้ว่า

โต๊ะ-โต๊ะเท้าช้าง

“...โตมร ก็หมายความว่าเปนอาวุธแหลมสำหรับใช้แทง จะมีรูปร่างเป็นอย่างไอก็ได้ ที่เรามาถือกันว่าโตมรเป็นรูปใบโพธิ์หรือสามเหลี่ยมนั้น มาเข้าใจกันในทุกวันนี้ อันเป็นการถือแคบไป...”

โต๊ะ

๑. ที่ตั้งหรือวางสิ่งของ พื้นมีรูปแบบต่าง ๆ กันหลายแบบ เช่น รูปกลม สี่เหลี่ยม สามเหลี่ยม อาจทำด้วยวัสดุหลายชนิด เช่น ไม้ หินอ่อน โลหะต่าง ๆ โต๊ะมีชื่อเรียกแตกต่างกันตามรูปแบบ ตามวัสดุ หรือตามประโยชน์ใช้สอย เช่น โต๊ะกลม โต๊ะมุก โต๊ะกินข้าว.

๒. ที่ตั้งหรือวางสิ่งของ รูปร่างคล้ายพาน มีเชิงสูง พื้นตื้น มักทำด้วยโลหะ เช่น เงิน ทอง ทองเหลือง, ที่เรียกว่า โตก ก็มี.

โต๊ะเท้าช้าง

ภาชนะประเภทหนึ่ง ทำด้วยโลหะ เช่น เงิน ทอง นาก ลักษณะคล้ายถาดมีขอบสูงหรือก้นลึก และมีขาต่อตรงกันภาชนะเป็นรูปเท้าช้าง จากลักษณะนี้เองจึงมักเรียกว่า โต๊ะ หรือ โตก ส่วนลักษณะของเท้าช้างนั้น เป็นรูปอ่อนโค้งมี ๓ หรือ ๔ ขา และนิยมสลักคุณลายหรือลงถมด้าบ้าง ถมทองบ้าง.

ถ

ถม

กรรมวิธีลงพื้นวัสดุในงานช่างของไทย มีหลายวิธี เช่น

๑. การถมพื้นช่องไฟของลายที่เขียนลงบนพื้นวัสดุต่างๆ เช่น แผ่นกระดาษ ไม้ โลหะ โดยใช้สี หมึกดำ เพื่อให้ตัวลายเด่นชัดขึ้น หรือใช้ทรายถมช่องไฟก่อนปิดทองในการเขียนลายรดน้ำ

๒. การถมรักสมุกบนลายประดับมุก. (ดู เครื่องถม และ เครื่องมุก ประกอบ).

ถมปรักมาต

วิธีลงถมภาชนะที่เป็นโลหะเงิน โดยแต้มทองลงบนลวดลายบางแห่งที่ต้องการ เพื่อให้ดูงดงามเป็นพิเศษ.

ถ้วย

ภาชนะก้นลึก สำหรับใส่น้ำหรือของบริโภคนิยมมีรูปร่างต่าง ๆ กันและเรียกชื่อตามการใช้สอย เช่น ถ้วยเล็ก ๆ สำหรับใส่น้ำชา เรียกว่า ถ้วยชา ถ้วยเล็ก ๆ สำหรับใส่ขนมแล้วหนึ่งเรียกว่า ถ้วยตะไล แต่เดิมถ้วยทำด้วยเนื้อดินเผาธรรมดา ต่อมาจึงพัฒนาเป็นถ้วยเนื้อกระเบื้องและถ้วยเคลือบที่ตกแต่งด้วยลวดลายสีสังคัมอย่างที่ใช้กันในปัจจุบัน

ถ้วยนี้บางที่ใช้ประกอบกับภาชนะอื่นเป็นชุด ๆ เช่น ถ้วยชาประกอบกับชาม ถ้วยใส่อาหารคาวหวานในตะลุ่มของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ถ้วยสำหรับใส่อาหารคาวหวานในสำรับของเจ้านายซึ่งมักทำเป็นชุดอย่างสวยงามบางที่มีฝาปิดด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียกรวม ๆ ว่า เครื่องถ้วย. (ดู เครื่องถ้วย

เครื่องถ้วยเบญจรงค์ และ เครื่องถ้วยลายน้ำทอง ประกอบ).

ถอดพิมพ์

ดู ถอดหุ่น.

ถอดสี

ดู สำรอกสี.

ถอดหุ่น

กรรมวิธีขั้นตอนของงานประติมากรรม เมื่อต้องการสร้างงานเพื่อเลียนแบบประติมากรรมชิ้นใหม่ จะต้องถอดแบบประติมากรรมนั้น ๆ เพื่อทำเป็นแม่พิมพ์เสียก่อน ภาษาช่างปัจจุบันเรียกว่า ถอดพิมพ์ มีกรรมวิธี ๒ อย่าง คือ

วิธีที่ ๑ การถอดแบบรูปหรือลวดลายแกะสลักจากต้นฉบับที่เป็นวัตถุถาวร เช่น ไม้ โลหะ โดยใช้เส้นเชือกวางทาบในแนวตั้งหรือแนวนอนนั้น ๆ แล้วเอาดินเหนียวหรือดินน้ำมันกดทับเส้นเชือก เส้นเชือกจะแนบสนิทและมีความดันลึกตามลักษณะของลวดลายของวัตถุ จากนั้นจึงดึงเส้นเชือกออก ดินเหนียวหรือดินน้ำมันที่ถูกกดไว้จะถูกแบ่งออกเป็นส่วน ๆ แล้วเขียนหมายเลขกำกับไว้ทุกชิ้น ถ้าเป็นดินเหนียวต้องรองจนดินนั้นหมาดพอที่จะดึงออกมาได้ จึงนำมาเรียงหงายให้ถูกตามตำแหน่งหมายเลข ภาพพิมพ์ที่ถอดแบบนี้จะเป็นแม่พิมพ์ตัวเมียแล้วเทวัตถุเช่นปูนปลาสเตอร์หรือปูนซิเมนต์ลงในแม่พิมพ์ เมื่อวัตถุนี้แห้งแล้วจึงยกแผ่นวัตถุออกไปเรียงตามหมายเลขที่กำหนดไว้ จะได้ภาพลวดลายตามต้องการ

วิธีที่ ๒ การถอดรูปหรือลวดลายที่ปั้นด้วยดินเหนียวหรือดินน้ำมัน โดยการทำแม่พิมพ์ชนิดที่เรียกว่า *พิมพ์ต๋อย* ซึ่งทำจากปูนปลาสเตอร์ผสมกับสีและน้ำพอกทับลงไปชั้นหนึ่งก่อนเพื่อให้เป็นเครื่องสังเกตุ เมื่อต๋อยพิมพ์ทิ้งจะไม่ทำให้รูปหล่อเสียหาย จากนั้นจึงพอกด้วยปูนปลาสเตอร์ผสมกับน้ำให้หนาพอเป็นแม่พิมพ์ได้ แล้วทิ้งไว้จนปูนแห้งสนิทดี จึงควักดินข้างในที่เป็นหุ่นออกให้หมด จะได้แม่พิมพ์ที่ต้องการ จากนั้นจึงกรอกปูนปลาสเตอร์ผสมน้ำลงไปแทนที่ เมื่อปูนปลาสเตอร์แห้งแข็งตัวดีแล้วจึงต๋อยแม่พิมพ์ทิ้งไป จะได้รูปหรือลวดลายตามแบบพิมพ์ที่ต้องการ.

ถอน

การทำให้สิ่งที่มีมากเกินไปลดน้อยลงตามที่ต้องการ เช่น การถอนรักในการเขียนลายรดน้ำ เมื่อลงรักเช็ดแล้วต้องถอนรักด้วยการเช็ดเมื่อกรักออกให้เหลือเพียงเบา ๆ แล้วปิดทองทองจึงจะสุกปลั่ง หากมีเมื่อกรักติดอยู่มาก เมื่อปิดทองลงไปทองจะจมไม่สุกใส.

ถะ

เจดีย์แบบหนึ่งของจีน มาจากคำบาลีว่า “ธูป” หรือที่ไทยเรียกว่า “สถูป” พ้องคำในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำเจดีย์หินของจีนซึ่งมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ซึ่งขนาดเล็กอาจเรียกว่าเจดีย์จำลอง เข้ามายังประเทศไทย ถะส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเจดีย์รูปแปดเหลี่ยมหลายชั้น แต่ละชั้นมีหลังคาซ้อนกันจนถึงยอด ตั้งอยู่ภายในวัดที่สร้างหรือบูรณะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

ถะภายในบริเวณวัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร

ถะภายในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร

เจ้าอยู่หัว เช่น ที่วัดสุทัศนเทพวราราม วัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร.

เถา

ภาษาละสลึงของ เช่น อาหาร ขนม ผลไม้ ฯลฯ มีรูปร่างลักษณะกลมรีหรือสี่เหลี่ยมเป็นต้น ทรงเตี้ยแบนยกขอบ ทำด้วยวัสดุต่าง ๆ เช่น โลหะ กระเบื้อง กระเบื้องเคลือบ ไม้ เครื่องเงิน หวาย อาจมีขาตั้งหรือไม่มีขาตั้ง มีหูจับหรือไม่มีหูจับก็ได้ และมีขนาดต่าง ๆ กัน เถาบางชนิดตามชอบ และพื้นเถาทำเป็นลวดลายศิลปะ หรือเขียนภาพธรรมชาติสวยงาม.

เถาพระที่วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

ถ่าน

ห้องส้วมสำหรับภิกษุสามเณร มีชื่อตามภาษาบาลีว่า “วัจกุฎี” ชาวบ้านเรียกว่า “เว็จ” โดยปรกติจะสร้างไว้ห่างจากกุฎี

แต่เดิมลักษณะของถ่านเป็นเรือนไม้ขนาดเล็ก แบ่งเป็นห้อง ๆ ขนาดกว้างประมาณ ๑ เมตร ลึกประมาณ ๑.๕๐ เมตร มีประตูเข้า ไม่มีหน้าต่าง ยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ ๑.๒๐ เมตร เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก ที่พื้นเว้นแผ่นกระดานเป็นช่องสำหรับนั่งถ่าย ส่วนด้านล่างบางถ่านขุดหลุมสำหรับรองรับสิ่งที่ขับถ่ายลงไป

ปัจจุบันถ่านดังกล่าวไม่มีใครมีแล้ว แต่ยังมีเหลือเป็นแบบอย่างที่วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี นอกจากนี้ก็มีถ่านเก่า ซึ่งนำมาอนุรักษ์ไว้ที่เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการด้วย.

ถ่านเก่าที่เมืองโบราณ จังหวัดสมุทรปราการ

ถ่าน

วัสดุอย่างหนึ่งที่ช่างไทยโบราณใช้ในการสร้างงานศิลปกรรม ถ่านได้จากการเผาใบตองหรือกิ่งไม้บางชนิดให้ไหม้เป็นสีดำ นำมาบดเป็นผงละเอียด

เพื่อใช้ *ตบฝุ่น* หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า *โรยฝุ่น* หรือ *โรยแบบ* โดยการห่อผงถ่านด้วยผ้าเป็นลูกประคบ ใช้ตบลงบนพื้นกระดาษที่ปรุกลายไว้เพื่อให้เกิดภาพบนพื้นวัสดุที่รองรับ

ถ่านจากใบตองใช้ผสมกับยางรักเพื่อให้เกิดความชื้น เรียกว่า *รักสมุก* สำหรับทารองพื้นก่อนปิดทอง หรือดำเนินการตามขั้นตอนของงานศิลปะแต่ละประเภท

แท่งถ่านที่ช่างเขียนชาวตะวันตกนิยมใช้โดยทั่วไปได้จากถ่านงุ่นเผา เพราะเนื้อนุ่มและมีสีดำเข้ม เรียกว่า *แท่งถ่านไม้ชาร์โคล* แท่งถ่านอีกชนิดหนึ่งผลิตจากแร่แกรไฟต์ เป็นส่วนสำคัญเรียกว่า *เกรยอง*

นอกจากนั้นยังมีถ่านที่ทำให้เป็นผงละเอียดใช้สำหรับเขียนภาพบางชนิด เรียกว่า *ถ่านผง*.

ถ้ำชา

ภาชนะสำหรับใช้ใส่ใบชาจีน มีรูปร่างลักษณะหลายอย่าง เช่น รูปทรงกระบอก รูปสี่เหลี่ยมโค้งมน รูปห้าเหลี่ยม บางชนิดมีคอตั้งสูงขึ้นไปเป็นปากถ้ำ และมีฝาครอบแน่นจากปากถ้ำลงมาถึงคอ เพื่อป้องกันมิให้กลิ่นใบชาระเหย

ถ้ำชาทำด้วยดีบุก กระเบื้องเคลือบ เป็นต้น ตัวถ้ำภายนอกเขียนเป็นลวดลายหรือตัวอักษรจีน ชนิดกระเบื้องเคลือบเขียนเป็นลายคราม

ถ้ำชาเป็นสินค้าที่ส่งมาจากประเทศจีน เช่นเดียวกับใบชา ปัจจุบันถ้ำชาชนิดกระเบื้องเคลือบทำในประเทศไทยก็มี.

ถ้ำยาดม

ภาชนะรูปทรงกระบอกคล้ายกลัก มีขนาดเล็ก ผาชั้นในเจาะเป็นรู ๆ เช่นเดียวกับขวดพริกไทย ถ้ำยาดมทำด้วยโลหะ เช่น ดีบุก เงิน ทอง ตัวถ้ำภายนอกตกแต่งเป็นลวดลายสวยงาม ส่วนภายในบรรจุสมุนไพร เช่น ส้มมือ กล้วยฝรั่ง พิมเสน ชะมดเชียง มีฝาสวมปิดมิดชิดเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกลิ่นระเหย.

ถือนุ่น

การใช้ปูนโบกอิฐหรือสิ่งอื่นที่ก่อขึ้น เป็นงานฝีมืออย่างหนึ่งของช่างปูน เช่น งานถือนุ่นผนังเสา การถือนุ่นนั้นก่อนอื่นจะต้องทำระดับตามขอบตามมุม ซึ่งเรียกว่า *จับเพี้ยม* เพื่อให้ขอบหรือมุมนั้นคมชัดเจนขึ้น หากเป็นพื้นที่กว้างจะต้องทำระดับความหนาของปูนซึ่งเรียกว่า *พุก* โดยมีขนาดกว้างยาวประมาณ ๕ x ๕ เซนติเมตร ในพื้นที่ที่ต้องการฉาบเสียก่อน เพื่อให้ได้แนวเสมอกันโดยตลอด ปัจจุบันการฉาบปูนจะต้องเลือกใช้ปูนซีเมนต์ที่มีคุณภาพเหมาะสมกับงานต่าง ๆ ของช่างปูน.

ถุงตะเคียว, ถุงตะเคียว

ถุงที่ถักด้วยด้ายหรือไหมเป็นต้น มีสีต่าง ๆ เป็นตาโปร่ง มีหูรูดสำหรับหุ้มถลกบาตร ด้านหน้าของถุงตะเคียวทำด้วยกระดาษแข็งกลมขนาดเท่าฝ่าบาตร โดยมีผ้าแพรหรือผ้าไหมหุ้ม ปักลวดลายเป็นรูปร่างต่าง ๆ ถุงตะเคียวนี้ใช้เฉพาะในพิธีอุปสมบทเท่านั้น

ก่อนพิธีอุปสมบท เมื่อนำขนาดแห่เวียนโบสถ์ จะเอาบาตรใส่ลงในถลกบาตร ปิดฝาบาตรเอาชาย

ถลกบาตร ๒ ข้างปิดทับฝาบาตรอีกชั้นหนึ่ง แล้วเอาใส่ในถุงตะเคียวให้ด้านที่มีกระดาดแข็งคลุมอยู่ตรงกับด้านฝาบาตร แล้วดึงหูรดที่อยู่ด้านกันบาตรเข้าด้วยกันให้ชิดกับกันบาตรพอดีผูกให้แน่น ต่อจากนั้นจึงเอาสายโยกทาบลงไปบนถุงตะเคียวเอาเชือกที่กันถลกบาตรลอดตาถุงตะเคียวออกมาผูกกับสายโยกให้แน่น แล้วเอาเชือกหูรดของถลกบาตรอีก ๒ ข้างให้แน่น ทั้งนี้เพื่อมิให้บาตรพลิกไปมาในเวลานาคเดิน หรือก้มลงกราบพระอุปัชฌาย์ และพระสงฆ์ที่เข้าร่วมในพิธีอุปสมบท.

เถียงนา

สิ่งปลูกสร้างชนิดเครื่องผูกของพื้นถิ่นภาคอีสานและภาคเหนือ ขนาดเล็กยกพื้นสูงเล็กน้อยพอนั่งห้อยเท้าได้ โครงสร้างมีทั้งแบบที่ใช้ไม้ไผ่ล้วนและแบบที่ใช้ไม้ไผ่ผสมกับไม้จริง ไม้มีฝา พื้นเป็นพากลับหรือไม้กระดาน หลังคาเป็นแบบเพิงและทรงจั่ว เถียงนาแบบนี้สร้างไว้สำหรับพักเหนื่อยหรือพักกินข้าวกลางวัน ส่วนเถียงนาขนาดใหญ่มีลักษณะมั่นคงกว่าขนาดเล็ก ซึ่งชาวนาที่มีนาอยู่ไกลจากหมู่บ้านจะสร้างไว้เพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยในแต่ละช่วงตลอดฤดูทำนา คือช่วงดำหรือหว่านหรือช่วงเกี่ยวและนวดข้าว เถียงนาแบบนี้เป็นเรือนขนาด ๓-๕ ห้อง ยกพื้นสูงพื้นศิระ ใต้ถุนใช้เป็นที่พักอาหารและพักผ่อน ชั้นบนกันฝาโดยรอบด้วยพากขัดหรือฝากระดาน ฆานหน้ามีบันไดขึ้นลงชักเก็บได้.

แถบ

สิ่งที่มีลักษณะแบนยาว โดยมากเป็นกระดาดหรือ

ผ้าใช้สำหรับตกแต่งสิ่งของเครื่องใช้ เช่น กระดาดสีที่ใช้ปิดตกแต่งตุ้ กระจาดเพลาปิดทองคำเปลว ตกแต่งที่ระบายของนพปฎลมหาเศวตฉัตร ชั้นละ ๓ แถบ ๙ ชั้น รวม ๒๗ แถบ หรือตกแต่งที่ระบายของฉัตร ๗ ชั้น ๕ ชั้น ๓ ชั้นซึ่งเป็นฉัตรผ้าขาว

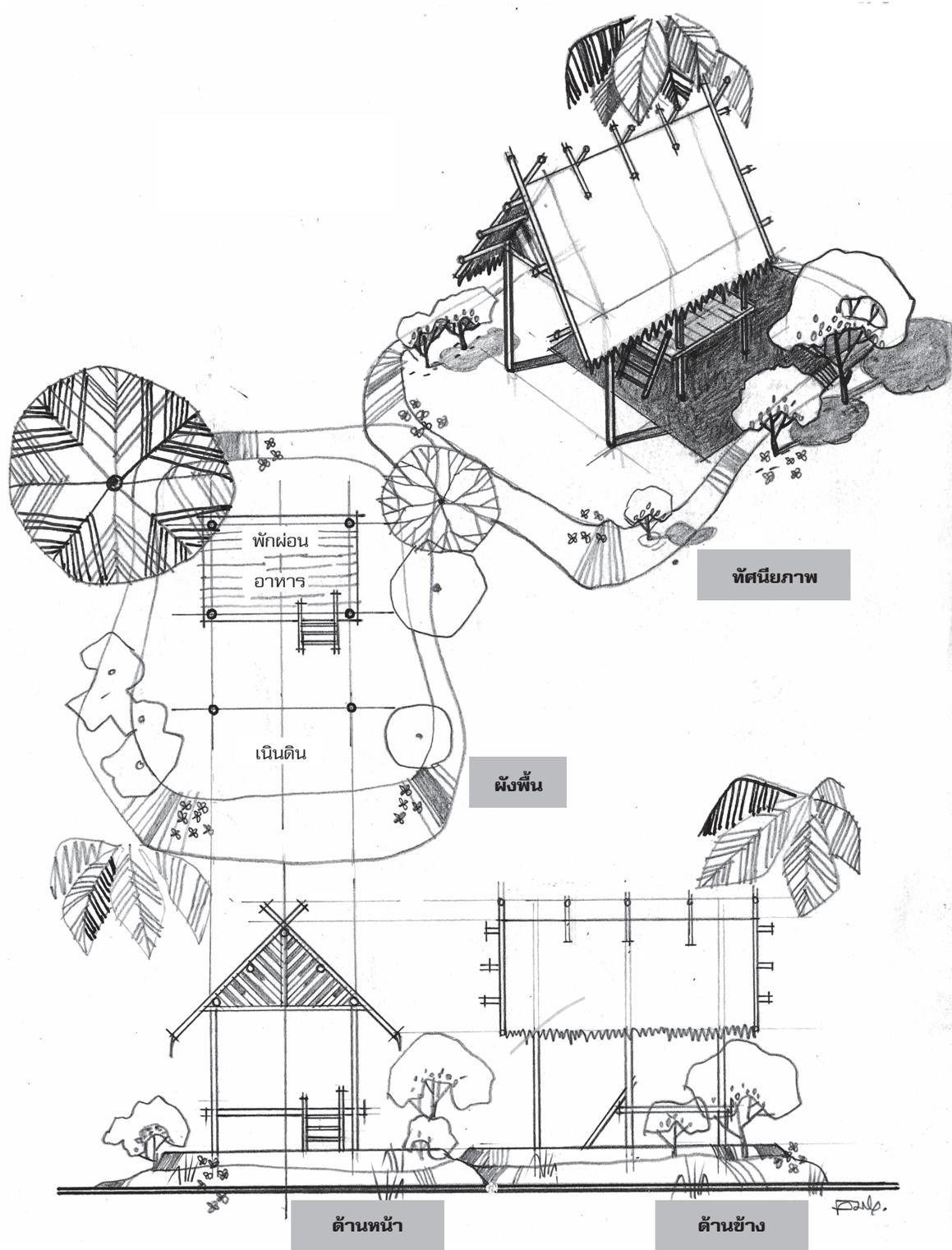
นอกจากนี้ยังมีแถบในภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ทำเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายประจำยามก้ามปู รอบฉัตรประจำกรุงลงกาของทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนสุคริพหักฉัตรที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แถบประดิษฐ์เป็นลวดลายคั่นระหว่างชั้นของภาพเทพชุมนุม ในงานจิตรกรรมฝาผนังของโบสถ์ วิหาร เป็นต้น.

แถบลายประจำยามก้ามปู ในภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ที่วัดประตูลำธาร จังหวัดสุพรรณบุรี

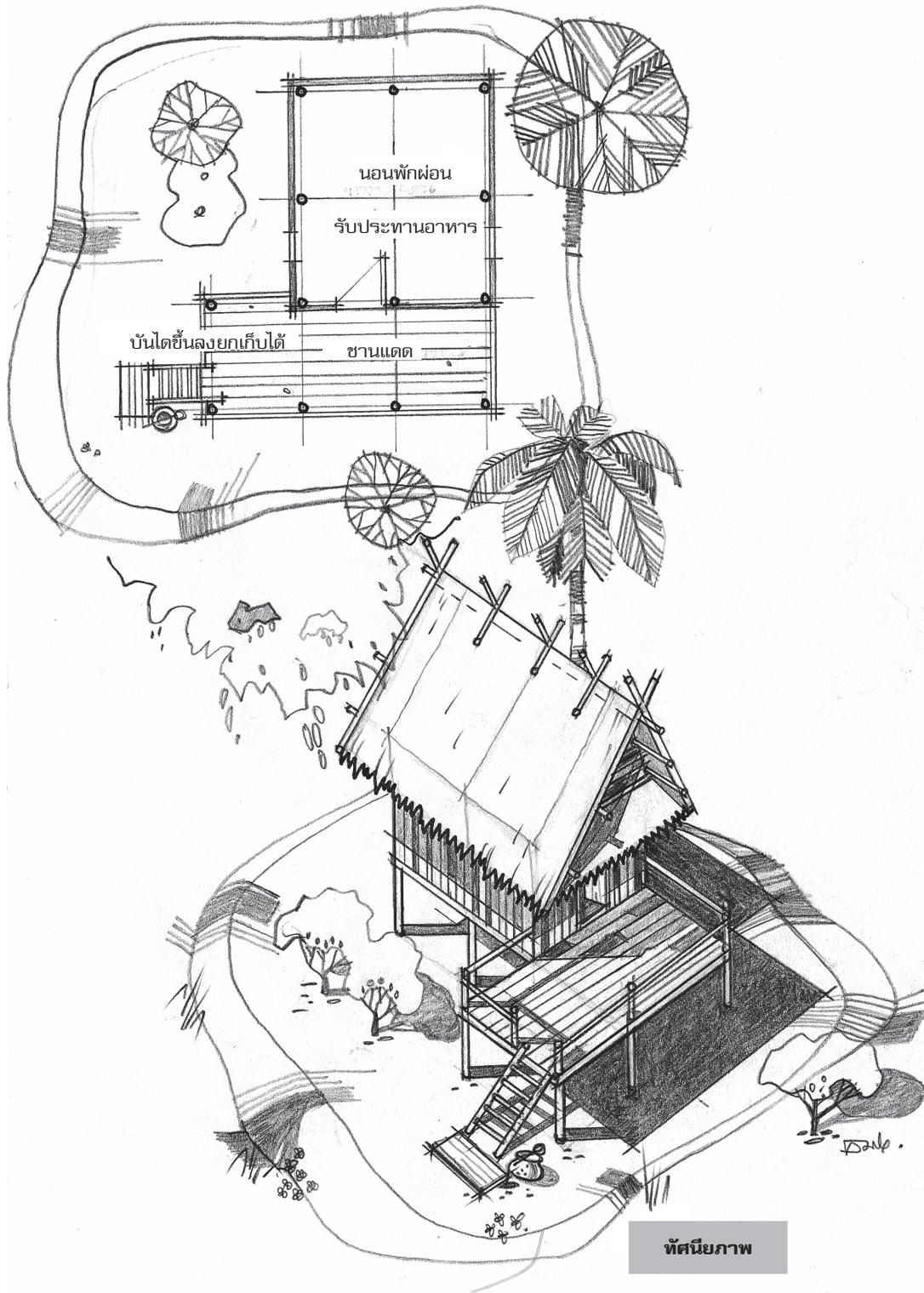
แถวเต็ง

อาคารแถวยาว ๒ ชั้น ก่ออิฐถือปูน ด้านหลังก่อผนังจากพื้นถึงหลังคา เป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้กันขอบเขตระหว่างพระราชฐานชั้นนอกกับชั้นใน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เจาะช่องหน้าต่างที่ผนัง ส่วนด้านหน้ากันฟ้าห้องเป็นช่วง ๆ มีประตู

เทียนนา

ทัศนียภาพ

เถียงนาขนาดใหญ่

หน้าต่าง และระเบียงโปร่ง เป็นที่อยู่ของพนักงานสตรีที่รับราชการในวัง แถวเต็งอันเป็นเขตพระราชวังชั้นในเดิมทำเป็นเรือนแถวชั้นเดียว ต่อมาทำเป็น ๒ ชั้น ทางด้านตะวันตกและตะวันออก แต่ทางด้านใต้มีการกันเขตข้างในพระราชวัง โดยสร้างแถวเต็งเชื่อมเพชรขึ้นเป็นแนวกำแพงด้านใต้ ถึง ๒ ชั้น ชั้นในเรียกว่า *เต็งแถวท้อ* เพราะสร้างขนานไปกับคลองตามแนวท่อที่ให้น้ำเข้าในวัง อีกทั้งให้น้ำไหลไปลงสระในสวนขวาซึ่งปัจจุบันคือสวนคิวาลัย และสวนเต่าด้วย ภายหลังก่อสร้างบนทำเป็นถนนทางเดิน แต่เปิดปากท่อไว้สำหรับตักน้ำใช้ได้เป็นระยะ ๆ เต็งอีกแถวหนึ่งที่คู่ขนานกับเต็งแถวท้อ ทาสีแดงเรียกว่า *เต็งแดง* คำ “เต็ง” เข้าใจว่าน่าจะกร่อนมาจากคำว่า “เล่าเต็ง” ในภาษาจีนซึ่งหมายถึง “ชั้นบน”.

โถ

ภาชนะชนิดหนึ่ง ส่วนมากทำด้วยดินเผาหรือกระเบื้องเคลือบ ปากกว้าง มีฝาปิด มีหลายขนาด รูปทรงต่าง ๆ กัน เช่น ทรงเต่ง ทรงโกศ ทรงแปดเหลี่ยม ทรงเฟือง มีลวดลาย ตกแต่งด้วยสี เช่น ลายคราม ลายเบญจรงค์ ลายน้ำทอง ที่ไม่มีลวดลายก็มี ใช้สำหรับใส่สิ่งของ ส่วนโถที่ทำด้วยแก้วเจียรไนเป็นชุด มีขนาดรูปร่างและสีต่าง ๆ ใช้ใส่แป้งเรียกว่า *โถเครื่องแป้ง* โถชนิดที่มีฝาและยอดเป็นสีทองเรียกว่า *โถปรัก*.

โถง

อาคารที่เปิดโล่ง ๓ หรือ ๔ ด้าน หรือพื้นที่ใช้สอยบางส่วนของอาคารที่มีลักษณะโถง เช่น โถงทาง

เข้า ห้องโถง อาคารที่มีลักษณะเปิดโล่ง ได้แก่

ศาลาโถง คือศาลาแบบต่าง ๆ ทั้งที่ยกพื้นสูงและไม่สูง มีทั้งเปิดโล่งทั้งหลังหรือมีฝากั้นเป็นบางด้าน พื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วนและมีบันไดขึ้นลง ศาลาโถงนี้มักสร้างอยู่ตามวัด วัง หรือริมทาง มีชื่อเรียกตามสถานที่สร้าง ลักษณะการปลูกสร้าง และประโยชน์ใช้สอย เช่น ศาลาริมทาง ศาลาทำน้ำ ศาลาการเปรียญ ศาลาราย วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ศาลาลอยวัดมหรณพาราม และวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานคร ศาลาดินวัดศาลาปูน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ศาลาสำราญมุขมาตย์ ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร ศาลาเบลิ้องเครื่อง (โถง) วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

ศาลาสำราญมุขมาตย์ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร กรุงเทพมหานคร

โบสถ์โถง โบสถ์ที่ไม่มีฝาผนัง บางหลังอาจมีฝาบางด้านแต่ไม่สูงถึงระดับช่อ ฝาส่วนมากก่อด้วยก้อนดินดิบ รูปร่างของฐาน ตัวโบสถ์หลังคาเป็นแบบเรียบง่ายตามลักษณะของศิลปะพื้นบ้าน มีขนาดไม่ใหญ่โตมากนัก โบสถ์โถงนี้เท่าที่พบมีเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียก *ลิมโถง* เช่น ลิมโถงวัดกลางโคกค้อ อำเภอยางตลาด ลิมโถงวัดโพธิ์ชัยเสมา-ราม อำเภอมืองฯ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิหารโถง วิหารที่ไม่มีฝาผนัง มีทั้งขนาดเล็กและใหญ่ พบมากที่สุดทางภาคเหนือเพราะนิยมสร้างกันจนเป็นประเพณี ลักษณะเฉพาะของวิหารโถงของภาคเหนือมีทั้งเปิดโล่งหมดทั้ง ๔ ด้านหรือมีฝาเฉพาะด้านหลัง และทางด้านข้างจะมีฝาไม้ตั้งแต่แป๊ะหัวเสาลงมาเพียงเล็กน้อยพอที่คนเดินเข้าออกวิหารได้สะดวก เช่น วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอกะคา วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อำเภอกำแพงแสน จังหวัดลำปาง ส่วนภาคกลางเท่าที่พบคือที่วิหารข้างอุโบสถวัดพุทธไสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปราสาทโถง ปราสาทขนาดเล็กที่เปิดโล่งทุกด้าน หลังคาจัดรูปซ้อนกันหลายชั้น ชั้นบนสุดมียอดเป็นทรงมณฑปหรือยอดอื่น ๆ เช่น พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ ในพระราชวังบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระที่นั่งโถง พระที่นั่งเปิดโล่ง ไม่มีฝาผนัง หลังคาเรียบแบบตรีมุข เช่น พระที่นั่งราชฤดี ในพระบรมมหาราชวัง หลังคาทรงจั่ว เช่น พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ทำราชวรดิฐ พระที่นั่งสตีลาภิรมย์

วิหารจามเทวี วัดปงยางคก จังหวัดลำปาง

พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ในพระราชวังบางปะอิน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ท้าราชวรดิฐ กรุงเทพมหานคร

ในพระบรมมหาราชวัง

พลับพลาโถง ที่ประทับชั่วคราว ไม่มี ฝาผนัง รูปทรงเหมือนศาลาโดยทั่วไป เช่น พระที่นั่ง สนามจันทร์ ในพระบรมมหาราชวัง พลับพลา อิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส พลับพลา มหาเจษฎาบดินทร์ ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพมหานคร.

พระที่นั่งสนามจันทร์